

סוגיות נבחרות במשפט התעבורה
ד"ר מרדכי ארגמן - כל הזכויות שמורות ©

ד"ר מרדכי ארגמן - כל הזכויות שמורות ©

עלון בית הכנסת: "מורשת עדי"

בעריכת עו"ד אילן צ'בולבה

ד"ר מרדכי ארגמן - כל הזכויות שמורות ©

אקדמות מלין

מפעל עלון בית הכנסת: "מורשת עדי" הינו פרי רעיונו, יצירתו, עיבודו ועריכתו של עו"ד אילן צ'בולבה, מנאמני בית הכנסת, הי"ו. בעלון זה חברנו היקר אילן, פורס בפנינו מדי שבוע בשבוע צוהר מחכים בנושאים מגוונים מפרשת השבוע ומאירועים היסטוריים שקרו בתולדות עם ישראל בתקופות מקבילות.

הכללתו של העלון באתר זה, בהסכמתו של עורך העלון, עו"ד אילן צ'בולבה, מוסיפה ערך בל יסולא בפז ומעשירה את הקורא בידע רחב בנושאים מגוונים והכל מתוך עשייה מבורכת לטובת כל מי שירצה להרחיב את ידיעותיו בתולדות עם ישראל בארצו.

שיטת העריכה. העלונים השבועיים ייקובצו לקבצים חודשיים, כך שכל קובץ יכלול ארבעה עלונים מידי חודש בחודשו.

מורשת עדי

עלון בית-הכנסת בעדי

עלון 694 פרשת חוקת ג בתמוז תשפ"ג 2 יולי 2022

לע"נ רחל בת נעמי נלב"ע ג' תמוז, משה בן חיה כ"ה אב, חיים בן שמחה י"ג אלול, משה בן אריאלה תשרי, מאיה חיה בת שושנה, כ"ה תשרי, חיים בן יעקב א באדר ב, ז"ל, תנצב"ה
 לרפואת: ברוריה בת חנה, חנה בת מסודי, אסתר בת רחל, עפר בן הניה, רחל בת יהודית-דודי, מרי בת רחמה, יהודה יצחק בן איריס, יעקב בן סימני, שמחה בת כוכבה, ניר בן שמחה, גל בן רחל, אברהם בר אב, נעמה בת מירב, מירב בת מרים

השבוע בדברי הימים

כניסת שבת: 1922 צאת שבת: 2034

ג תמוז - ב'תפ"ט (ולפי גרסה אחרת: ב'ת"ץ) יהושע בן נון ניצח את חמשת המלכים במקדה במסגרת ההגנה על הגבעונים ומלחמת כיבוש הארץ. ה'תרכ"ז - בוטל גזר הדין להוצאה להורג של הרב יוסף יצחק שניאורסון והומר למאסר. לאחרונה (ראה הרחבה תשעג) התגלה הקשר של הרב קוק זצ"ל להצלה והקשר ביניהם. ה'תש"ח - במבצע דני נכבשת לוד על צה"ל. ה'תשל"ז - צה"ל ביצע את תרגיל גיוס המילואים הגדול ביותר מאז מלחמת יום הכיפורים, כדי לבחון את מהירות התייצבותם של חיילי המילואים. ה'תשל"ח - הוקם היישוב מעלה אפרים בבקעת הירדן. ה'תשמ"ט - הפיגוע בקו 405: מחבל מדרדר אוטובוס אגד לתהום ליד קרית יערים וגורם ל-16 הרוגים. ה'תשנ"ד - נפטר רבי מנחם מנדל שניאורסון, זי"ע, הרבי מליובאוויטש - האדמו"ר השביעי של חסידות חב"ד מאז פטירתו הפך קברו למוקד עליה, כהמשך לשהיה נהוג בחייו. ראה הרחבה תשעא ובפיוט לשבת כאן. ה'תשמ"ט - הפיגוע בקו 405: מחבל מדרדר אוטובוס אגד לתהום ליד קרית יערים וגורם ל-16 הרוגים. ה'תשנ"ד תשע"ד הובאו למנוחות גיל עד מיכאל שער, יעקב נפתלי הלוי פרנקל ואייל יפרח, הי"ד, אשר נחטפו ונרצחו וגופותיהם העלמו ע"י רוצחיהם בטי"ו בסיון. במהלך החיפושים אחרי הנערים, מבצע "שובו אחים" פתח החמאס בהרעשות על ישובים ישראלים, מה שהוביל למבצע "צוק איתן" שהחל ב-8 ביולי 2014 (י' בתמוז ה'תשע"ד), והסתיים ב-26 באוגוסט (ל' באב ה'תשע"ד) עם הפסקת אש.

ד תמוז ד'תתקל"א - נפטר רבנו תם. ה'תרנ"ט - נפטר ר' עזריאל הילדסהיימר, מרבני גרמניה. ה'תש"ב - תחילת פרעות יאשי שנמשכו שלושה ימים (ראה עלון תשסט). ה'תשכ"ג - לוי אשכול מתמנה לראש הממשלה השלישי של מדינת ישראל, ומציג את ממשלת ישראל האחת עשרה בפני הכנסת. מנחם בגין מציג את ממשלת ישראל השמונה עשרה בפני הכנסת, ומתחיל לכהן כראש ממשלת ישראל. תשנ"ה - נפטר המשפיע ר' מנחם מנדל פנטרפס: ארגון - כל הזכויות שמורות ©

ה תמוז ה'כ"ח - נכלא גדול חכמי אשכנז בדורו, רבי מאיר בן ברוך (המהר"ם מרוטנברג) שהיה בדרכו לארץ ישראל על ידי הקיסר רודולף הראשון(הרחבה תש"ף). ה'שפ"ט - הרב יום-טוב ליפמן הלר נאסר באשמת זלזול בקיסר ובנצרות. הרב הלר קבע יום זה כתענית לו ולצאצאיו. ה'תש"ו - פולין, פוגרום קיילצה ביהודים ניצולי שואה (הרחבה תשע"ב). ה'תשל"ו - החל מבצע יונתן לשחרור חטופי מטוס אייר פראנס שנחטפו לאנטבה. ה'תשס"ה - בפגוע בקניון השרון בנתניה נרצחו חמישה ישראלים

ו תמוז ה'תרמ"ה - נפטר ר' יעקב ספיר, שד"ר, תייר מחבר "אבן ספיר" על יהדות תימן. ה'תשי"ג - אתל ויוליוס רוזנברג מוצאים להורג בארצות הברית אחרי שהורשעו בריגול לטובת ברית המועצות ובמסירת סודות הגרעין האמריקאיים. ה'תשל"ו - חטופי מטוס אייר פראנס באנטבה משוחררים במבצע יונתן. נפל סא"ל יונתן נתניהו (יוני), הי"ד, מפקד כוח הפריצה במבצע (הרחבה תשע"ה - גיונתן פטרסון) ה'תשנ"ד - ישראל והוותיקן מכוננות יחסים דיפלומטיים מלאים.

ז תמוז ה'תר"ף - בכנוס הקונגרס הציוני בלונדון נוסדה קרן היסוד. תש"ח - כבוש שפרעם במבצע דקל (הרחבה תשע"ט) ה'תשכ"ה - נפטר ראש הממשלה השני משה שרת. ה'תשנ"ב - נפטר רבי שמחה בונים אלתר, האדמו"ר מגור. ה'תשנ"ד - נפטר יוחנן בדר, ח"כ. ה'תשנ"ד - נפטר רבי שלום איפרגן (הבאבא שלום). ה'תשס"ד - נפטרה נעמי שמר, מלחינה, משוררת וראה המאמר האם 'ירושלים של זהב' הוא שיר קודש

ח תמוז ה'תרפ"ד - נוסד היישוב נוה יעקב מצפון לירושלים - לימים שכונה בעיר. ה'תשל"ג - נפטר בן ציון דינור, שר, חבר כנסת, היסטוריון ומחנך. ה'תשמ"ג - נפטר שמחה ארליך, פוליטיקאי ומנהיג ישראלי. ה'תשנ"א - נפטר יצחק וולפסון, איש עסקים ופילנתרופ יהודי-בריטי (הרחבה תשעא). ה'תשס"ב - 19 הרוגים בפיגוע התאבדות בצומת פת בירושלים.

ט תמוז ג'של"ח - לפי המסורת, נפרצו חומות ירושלים על ידי הבבלים. ה'ד' - שריפת התלמוד בריז. ה'תשכ"ב - נפטר הרב יהודה לייב פישמן מימון - ממקימי תנועת המזרחי, מחותמי מגילת העצמאות ושר הדתות הראשון של ישראל. ה'תשנ"ד - נפטר רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם, האדמו"ר מצאנז.

פרשת הקת

קת - מי יודע ?

<https://teman.org.il/content/9900>

1. מיהו הבן הנוכרי שלא העיר את אביו מהשינה, וגמלו לו לאחר שנה שנולדה לו פרה אדומה.
2. גם שלמה המלך לא הבין כיצד פרה אדומה מטמאה את ה----- ומטהרת את הטמאים, ככתוב בקהלת ז' כ"ג: "אָמְרַתְּי אָחַפְמָה וְהִיא ----- מִמְנִי".
3. "י"ט י"ב - "יתחטא בו" - הראב"ע מפרש: ----- חטאו; בדומה לתהלים נ"א ט': "----- בְּאֶזְבוֹב וְאָטְהָר".
4. כ' ב' - "ולא היה מים לעדה" - מדוע? ה'כלי יקר' מסביר על שלא ----- כראוי את מרים, וכדי שירגישו בהיעדרה נחסרו

אשר נתתי להם" (כ', יב). **מלך אדום** אוסר לעבור דרך ארצו וישראל נאלץ להקיפה. **פטירת אהרון** הכהן ומנוי אלעזר בנו כהן. **מלחמה ונצחון** על "הכנעני מלך ערד". פרשת **נחש הנחושת**: נפשו של העם קצרה מטורח הדרך והם מתלוננים על מחסור במים ועל מאכלם המורכב ממין. ה' שולח נחשים המכישים את העם. כדי להתגבר על הנחשים מצווה ה' את משה לעשות נחש מנחושת, "ושים אתו על נס; והיה כל הנשך וראה אתו וחי" **שירת הבאר** בהגיע העם לגבול ארץ מואב. המלחמה והנצחון ב**סיחון** מלך האמורי ו**בעוג** מלך הבשן. ארוע הסטורי המוזכר בהמשך התנ"כ כמכונן, למשל: "שהכה, גויים רבים והרג, מלכים עצומים. לסיחון, מלך האמורי, ולעוג, מלך הבשן ולכול, ממלכות כנען. ונתן ארצם נחלה-- נחלה, לישראל עמו. (תהילים קל"ה) **הפטרה**: בשופטים, פרק י"א פסוקים א-לג (התימנים מסיימים בפסוק מ). בהפטרה מתואר סיפורו של יפתח הגלעדי ומלחמתו בבני עמון. לפני המלחמה נותן יפתח סקירה היסטורית, הכוללת גם את המלחמה נגד סיחון ועוג המתוארת בפרשה. **בשנים מסוג** השג פרשת חקת נקראת בראש חודש תמוז היוצא בשבת וביום ראשון ועל כן נהוג לקרוא את הפטרת "השמים כסא"י" במקום ההפטרה הרגילה של פרשת חקת.

מתוך פניני הלכה הרב אליעזר מלמד שליט"א

בשבוע שעבר: 1 - איסור סחורה והמכירות המותרות השבוע: 2 - תפיסת הדמים בקדושת שביעית

פירות שביעית נועדו לאכילה, שנאמר (ויקרא כה, ו): "וְהִיְתָה שְׁבַע הָאָרְץ לְכֶם לְאֹכְלָהּ". וזו משמעות הקדושה שיש בהם, שאסור לאדם להפסידם או לסחור בהם, כי הם מוקדשים לאכילה. וכל מה שמותר למכור הוא מעט פירות שביעית לצורך אכילה. לפיכך, בעת שמוכרים פירות שביעית, הם נשארים בקדושת ייעודם לאכילה, וגם הכסף שמקבלים עבורם מתקדש ונתפס בקדושת אותם הפירות, שאף הוא מיועד לקניית מאכלים בלבד, וצריך לסיים את אכילתם עד שעת הביעור של הפירות שמכוחם הם נקנו. באופן זה ברור שלא ניתן לקיים מסחר רגיל בפירות שביעית, שכן הסוחר רוצה להרוויח כסף, ואילו עבור פירות שביעית הוא מקבל כסף שמותר להשתמש בו רק לקניית מאכלים לתקופה הקרובה, כלומר עד זמן הביעור.

הלכה זו נלמדה ממה שנאמר (ויקרא כה, יב): "קִדְשׁ תִּהְיֶה לְכֶם מִן הַשְּׂדֵה תֹאכְלוּ אֹת תְּבוּאָתָהּ". כיוון שהפירות קדושים, הם תופסים את דמיהם כדין שאר קדושים, היינו שהכסף שמשלמים עבור הפירות נעשה מוקדש ליעוד המקורי של הפירות. אולם שלא כדין שאר הדברים שהוקדשו, כדוגמת פירות מעשר שני ודברים שהוקדשו לבית המקדש, שבעת שנפדו בכסף יצאו לחולין, פירות השביעית נשארים תמיד בקדושתם, שנאמר קִדְשׁ תִּהְיֶה, ללמדנו שהם יהיו בהווייתם תמיד, שתמיד יהיו מוקדשים לאכילה ולא להפסד ולא לסחורה. אולם הכסף שקנו בו את הפירות יכול להיפדות, שאם קנו בו מאכל אחר, עברה הקדושה מהכסף למאכל. וזאת משום שהכסף התקדש על ידי מעשה אדם, וממילא אפשר להחליפו בדבר אחר. אבל הפירות שהתקדשו על פי מצוות התורה מחמת שגדלו בשביעית, נשארים בקדושתם תמיד.

וכך הדין: מכר תאנים של שביעית, התאנים נשארו בקדושתן וגם הכסף נתפס בקדושתן, שרק דברי מאכל מותר לקנות בו. קנה בכסף בשר, עברה הקדושה מהכסף לבשר והכסף נעשה חולין. החליף את הבשר בדגים, עברה הקדושה מהבשר לדגים והבשר יצא לחולין. החליף דגים בבין, עברה הקדושה לבין. החליף יין בשמן, עברה הקדושה לשמן. נמצא שקדושת השביעית חלה על התאנים שגדלו בשביעית ועל השמן שהוא הדבר האחרון שנקנה או הוחלף בדמיהן, ויש לסיים את אכילת השמן עד זמן הביעור של התאנים שמכוחן הוא נקנה (סוכה מ, ב; רמב"ם ו, ו-ז).

אין קדושת הפרי הראשון עוברת לכסף או למאכל אחר אלא בדרך מקח שנעשה בין קונה למוכר, או בדרך חליפין שבין שני אנשים. אבל לא בדרך חילול, היינו שאין אפשרות שבעל הפירות יחליף אותם על מאכל אחר שיש ברשותו. והסברה לכך פשוטה: שום תועלת לא תצמח מהחילול לאכילת הפירות, שהרי ממילא הפירות המקוריים נותרו אצלו והם בקדושתם. אבל כאשר הוא מקבל תמורתם פירות אחר, כסף, אצלו יכול על ידי כך לאכול מאכלים נוספים, ופירות השביעית שעברו לחברו, יאכלו אף הם בקדושה. אבל את הקדושה של הכסף שנתקדש במכירה הראשונה אפשר להעביר גם בדרך חילול, כגון שיחלל את הכסף שקיבל עבור התאנים בגבינה שבביתו, ובכך הקדושה תעבור מהכסף לגבינה שאותה יאכל לפני זמן ביעור התאנים, ובכסף יוכל להשתמש לכל דבר. וכן אם החליף עם חברו את תאני השביעית בשמן, יוכל בעל השמן

5. להם המים, למען ידעו כי ה----- היתה בזכות מרים. כ' ח' - האברבנאל מביא עשר דעות המסבירות את עונשם של משה ואהרן: א. מדרש: על שהקלו בכבוד ישראל ואמרו להם: "שמעו נא ה-----".
- ב. הרמב"ם: כעס משה בחינם, שהרי שאלו ----- כהוגן.
- ג. הרמב"ן בשם רבנו חננאל: על שאמר: "----- לכם מים"; וראוי היה שיאמרו: "יוציא ה' לכם מים".
6. כ' ט"ז - "וישלח מלאך" - מהו ההבדל בין רש"י לראב"ע?
7. כ' כ"ט - "ויבכו את אהרן שלושים יום" - לפי ההלכה אין מספידים בר"ח ובחול המועד, אך איסור זה אינו חל על -----, שהרי ראינו שבנ"י התאבלו על אהרן בר"ח -----.
8. הר ההר שוכן ליד: א. פטרה ב. הר נבו ג. נחל ארנון ד. נחל זרד
9. כ"א ה' - "וידבר העם בא-להים ובמשה" - ה'כלי יקר' מעיר שה' שילח בהם את הנחשים כנגד שתפלו על המן, שנאמר בנחש: "ונחש ----- לחמו" (יש' ס"ה כ"ה).
10. כ"א י"ד - "על כן יאָמַר בספר מלחמות ה' " - כותב הראב"ע, שספר היה בפני -----, ושם כתובות מלחמות ה' בעבור ראינו.
11. כ"א ל' - "וַיִּנְיָם אַבְדֹּם" - ביטוי קשה; רש"י: לשון ----- ועול; הראב"ע רואה בו פועל: ----- אותם.
12. גיאוגרפיה בפרי' כ"א: נא לסדר את האתרים מצפון לדרום: נחל ארנון, הבשן, מידבא והר נבו (קרובים זל"ז), הר ההר, נחל זרד.
13. עפ"י ההפטרה (שופטים י"א כ"ו) עברו ----- שנה מימי יהושע ועד יפתח.

על מעמד הטומאה והטהרה בתורה

הרב תמיר גרנות מבוא

פרשתנו פותחת בחוקת הפרה האדומה ובתמצית דיני טומאת המת, לפני שהיא עוברת לתאר את קורות עם ישראל בשנה הארבעים להליכתו במדבר.

לטומאת המת מעמד מרכזי בין הטומאות, שהרי המת הוא "אבי אבות הטומאה". רש"י הירש, בפירושו לתורה (ויקרא י"ד, טו), טוען שהטומאות כולן נובעות ממות חלקי או מלא - כלומר: בעצם כל הטומאות מביעות את התייחסותה השלילית של התורה אל המוות. בשיעור זה ברצוני לערוך דיון רעיוני במערכת דיני הטומאה והטהרה שבתורה. מערכת זו מורכבת משני חלקים עיקריים: החלק הראשון קובע את טומאתם של אנשים או של חפצים שעלתה בהם טומאה או שנפגשו עמה בדרכים הגורמות להעברת טומאה, והחלק השני קובע את סדרי ההיטהרות מן הטומאה, כל טומאה ומסלול ההיטהרות המיוחד לה. כך, לדוגמא, בתחילת פרשתנו קובעת התורה גם את מצבי טומאת המת והגדרותיהם, וגם את סדר הטהרה מטומאה זו.

בדברים שיבואו להלן נעסוק במושג הטומאה באופן כללי, בלא להבחין בין הטומאות השונות. אין זו פרשנות של פסוקי התורה במובן המקובל, מפני שמטרתה אינה להסביר כמה פסוקים או לבאר פרשה על הסדר. מטרתנו היא לנסות לתת מובן ומשמעות ברמה ההלכתית והרעיונית למערכת שלמה של חוקים ומושגים, תוך עמידה על חלק מגופי ההלכות ותוך התייחסות להיבטים הלשוניים והסמליים של הפרשיות.

בחלק הראשון (המובא לפניכם השבוע) אדון בעיקר בגישתו של הרמב"ם למערכת דיני הטומאה והטהרה ובמשמעותה ההגותית והקיומית. בחלק השני (שיפורסם בעז"ה במועד אחר) ננסה להציג אלטרנטיבה, שתסתמך על ניתוח הפסוקים בפרשיות הטומאה. מובן גם, כי אני רואה במה שייאמר להלן קריאה למחשבה ולדיון, ולא דברים מוגמרים וחתומים.

א. טומאה וטהרה בפרשנות טעמי המצוות

אחד מהענפים המוכרים-יחסית של מחשבת ישראל הוא זה העוסק בטעמי המצוות. בתחום זה יש להבחין בין שתי רמות שונות של דיונים:

א. דיונים עקרוניים על מהותה ותכליתה של מערכת המצוות כולה, על עצם נתינת הטעם, על מעמדו הדתי של הטעם וכו'.

ב. דיונים לגופן של מצוות מסוימות וטעמיהן.

בין הראשונים, ובמיוחד בין אלו המיוחסים לאסכולה ה'פילוסופית', נפוצה האבחנה בין מצוות 'שכליות' לבין מצוות 'שמעיות': בין מצוות שיש להן הסבר רציונלי לבין כאלו שאין להן הסבר רציונלי.

מהו הסבר רציונלי? באופן פשוט, הסבר רציונלי הוא הסבר המצדיק פעולה מסוימת במונחים של אמצעי ותכלית. אם נניח שיש לתורה תכליות כלליות שאנו יכולים לעמוד עליהן - כמו תיקון החברה והגוף, הפנמת דעות נכונות (מורה הנבוכים לרמב"ם ג', כו), הכרת הטוב או עשיית צדק וסילוק העול (אמונות ודעות" לרס"ג, ג) - הרי שיש להבין את המצוות כמערכת שמגשימה את אותם ערכים או מקדמת אותנו אליהם. מצות המעשר, למשל, היא מצווה שבאמצעותה אנו מקיימים חברה צודקת ומכירים בטובו של הקב"ה ובחסדו עלינו. הימנעות ממאכלות אסורים, כדוגמה נוספת, מחזקת את הגוף בכלל ואת השליטה העצמית בפרט, ובכך מכוונת תשתית פיסיולוגית ומוסרית איתנה לעבודת ה'; וכן הלאה.

מערכת חוקי הטומאה והטהרה סווגה בדרך כלל כשייכת למצוות שאין להן הסבר - ה"חוקים". לאור ההגדרה שנתנו למושג ההסבר הרציונלי, לא נתפלא על סיווג זה, שהרי תחום הטומאה והטהרה אינו מתקשר בתודעתנו לאף אחת מן התכליות הערכיות של התורה, בין אלו שבין האדם למקום ובין אלו שבין האדם לחבירו. אין זאת רק מפני שגופי החוקים הללו אינם מקדמים שום ערך המוכר לנו, אלא קודם כל כיוון שחוקי הטומאה והטהרה אינם חלק מהמערכת הנורמטיבית הרגילה מבחינה מושגית: אין הם עוסקים במותר ובאסור, במצווה ובעבירה, אלא בקביעת מצבם של גופים וחפצים (קביעת הסטאטוס שלהם). משום כך, לכאורה, אין שום אפשרות לתת הסברים רציונליים לתחום זה, שהרי מה שאינו בשליטת האדם - אינו יכול להיות טוב או רע, ואינו יכול לקדם תכליות חיוביות או למנוע פגיעה בהן. עצם החדרתו של תחום הטומאה והטהרה אל התחום הנורמטיבי מכניסה מרכיב לא רציונלי לשדה ההלכה.

הרמב"ם, שחלק על רס"ג וקבע כי באופן עקרוני ניתן להסביר את כל המצוות (כלומר: שכולן רציונליות), הסביר באופן מקורי את טעמם של חוקי הטומאה והטהרה. לדעתו של הרמב"ם, מצב הטומאה אינו בעל משמעות כשלעצמו, ויש להבין את פשרו בזיקה לאיסורים המוטלים על הטמאים לקרב אל הקודש ואל הקדושה. כך הם דבריו ב"מורה הנבוכים": "כבר ביארנו שהכוונה כולה הייתה במקדש להתחדש בו התפעלות לבוא אליו ושיירא ויפחד, כאומרו: "את מקדשי תיראו". וכל דבר נכבד, כשיתמיד האדם לראותו - יחסר מה שבנפש ממנו וימעט מה שהיה מגיע בגללו מן ההתפעלות. כבר העירו החכמים ז"ל על זה העניין ואמרו שאין טוב להיכנס למקדש בכל עת שירצה, וסמכו זה לאומרו "הוקר רגלך מבית רעד". ומפני שהייתה זאת הכוונה, הזהיר השם יתברך הטמאים מהיכנס למקדש עם רוב מיני הטומאות, עד שכמעט שלא תמצא אדם טהור רק טהורים, כי אם יינצל ממגע נבלה לא יינצל ממגע אחד משמונה שרצים הנופלים תמיד בבתיים ובמאכלים ובמשקים, והרבה פעמים ירמסם האדם דרך הליכתו; ואם יינצל מזה, לא ינצל ממגע נידה או זבה או זב או מצורע או משכבם; ואם יינצל מאלו, לא יינצל משכיבת אשתו או מקרי; ואפילו הטהור מאלו הטומאות, לא הותר לו להיכנס למקדש עד שיעריב שמשו, ולא הותר לו להיכנס בלילה למקדש - פירוש, אפילו משיעריב שמשו, כמו שהתבאר במידות ובתמיד - ובלילה הוא ישכב עם אשתו על הרוב או תתחדש לו סיבה מסיבות הטומאה וישכים ביומו כאתמול. ויהיה זה כולו סיבה להתרחק מן המקדש וישלך ידרכו בו בכל עת, וכבר ידעת אמרם: אין אדם נכנס לעזרה לעבודה ואפילו טהור עד שהוא טובל. באלו הפעולות תתמיד היראה ויגיע ההתפעלות המביא לכניעה המכוונת. וכל אשר תהיה הטומאה יותר נמצאת, יהיה הטהרה ממנה יותר כבדה וזמנה יותר ארוך. (מורה-הנבוכים ח"ג, מז)

הנה כי כן, הרמב"ם מנסה לערוך רציונליזציה של תחום הטומאה והטהרה, למרות שכפי שנאמר, במבנהו היסודי תחום זה אינו מתאים להסברה רציונלית. הרמב"ם, כאמור, מכפיף את מושגי הטומאה והטהרה למושג הקדושה. הערך העליון של

לומר: "השמן יהיה מחולל על בשר", ויאכל את הבשר עד זמן ביעור התאנים, ובשמן יוכל להשתמש בלא הגבלה (סוכה מ, ב; רמב"ם ו, ו-n). אין קונים בדמי שביעית מאכל בהמה, ואף אם מכר פירות שנועדו למאכל בהמה, כיוון שהפכו לכסף, נעשו כסתם פירות שביעית שנועדו למאכל אדם, שזה עיקר מגמת פירות שביעית. וכן המוכר שמן שמוותר להשתמש בו להדלקת הנר, וקנה בכסף שמן אחר, אסור להשתמש בו להדלקת נר, מפני שדמי שביעית מיועדים למאכל אדם שהוא השימוש העיקרי של השביעית (תוספתא ה, יט, ה, ד; רמב"ם ה, יב, ה, ח). **בשבע הבא בעז"ה: ח**

עוד מאיסורי טהרה

פיוט

פיוט השבוע הוא קיום הבטחה מפרשת שלח לך, אך אקטואלי לא פחות לפרשות המחלוקת על מנהיגות (קרח) וחקת (סיום הנדודים וההכנה להתנחלות בארץ). לא מדובר ב"פיוט רגיל" אלא בשירה פרי עטו של שניאור זלמן רובשוב (לימים שינה את שם משפחתו לשז"ר - ר"ת תיבות שמו).

לא רבנו משה, לא הפהו אהרן,

רק פלב שגער...

הוא שרצה לפנים בחברון

את ילידי הענק, ולא זע בו לבב,

וגם בהיותו בעינים ובהיותם בעיניו

רק חגב, רק חגב

האמין בכל לב כי פחנו הוא רב,

ולא נסער.

אף עכשו

הוא שגחך וצעק וזעם

ויהס העם...

הוא גער כי זכר, שאמנם ואכן

עצום וחזק הוא העם השכן,

וערים לו בצורות וגדולות במאד

וכבד הישימון ועוד רבות בו לצעד -

על פן מאים הוא הריב, ובכי המלינים.

אסון בו, קלון בו, בחוץ ובפנים,

לכן קם פה נזעם, וקעס וקעס

עד השלף הס...

עד כל עם המלינים, הנבדף, המפךר

נדחם מחרדת זה הקול שגער

נדחם

ונדחם.

ומאז, בכל עת בכי עועים ומדנים,

ריב אחים במחנה והסתר הפנים

צופה ותוהה וזועק בי הלב:

איכה, פלב!?

שז"ר נולד בא' בכסלו תר"ן, 24 בנובמבר 1889, בעיר מיר שבבלארוס, למשפחת רבנים מחסידי חב"ד. שז"ר ראה עצמו חב"דניק כל ימי חייו, גם בהיותו נשיא המדינה. לארץ עלה שז"ר בשנת 1924 אחרי שביקר בה לפני-כן, וכבר היה פעיל פוליטי ידוע, ממיסדי מפא"י. לאחר מותו של ברל כצנלסון, בשנת 1944, התמנה לעורך הראשי של העיתון "דבר". עם קום המדינה נבחר לכנסת הראשונה והתמנה לתפקיד שר החינוך והתרבות בממשלת ישראל הראשונה. לאחר מותו של הנשיא יצחק בן צבי ב-1963 נבחר שז"ר לנשיאות המדינה. עשר שנים כיהן כנשיא המדינה, מ-21 במאי 1963 ועד 24 במאי 1973. שנה וחצי אח"כ, בי"ט בתשרי תשל"ה, 5.10.74, נפטר בגיל 85. ראה בכלב בן יפונה את המנהיג האולטימטיבי, את אותו מנהיג אליו הוא כמה בשעת הצורך במנהיגות. קשר נוסף שקשר את שז"ר לכלב הוא האהבה הרבה שרכש שז"ר לחברון, עיר שכבש כלב בהפגינו שוב את מנהיגותו המיוחדת.

בספרו "מהות זהות וזכות" מספר העיתונאי יונה כהן ז"ל, כי בשנת תשל"א, כאשר קומץ אנשי שמאל הפגינו נגד הקמת קריית-ארבע הגיב על כך הנשיא שז"ר: "נחרדתי כאשר שמעתי צעירים יהודיים ציוניים האומרים: אסור להתיישב בחברון, כי בנפש האומה הוא. הרי זו העיר הראשונה בה הומלך דוד למלך ישראל. חברון היא אחותה הבכירה של ירושלים, ואילו היתה קיימת אווירה ציונית אחראת מאשר היא כיום בארץ, היא היתה יכולה להעמיד סכר בפני הלכי רוח כאלה". שז"ר נשאר כל ימיו בעיני עצמו "חב"דניק". נהג להתפלל וללמוד במוסדות חב"ד והשתדל לסייע להם. כשהגיע לארה"ב נהג להגיע אל אדמו"רי חב"ד. משהזדעזעו מי שהזדעזעו מהעובדה כי נשיא המדינה

מושג הקדושה הוא לפי הרמב"ם - היראה. קדושת ה' מעוררת יראה, ומכאן גם שמקומות התללות של ה' מעוררים יראה. מכאן נובעים דיני התחום ההלכתי שהרמב"ם עצמו מכנה אותו "מורא מקדש". היראה בעיני הרמב"ם קרובה לאותו רגש שהתיאולוג אוטו מכנה "נומינוזי" - כלומר: רגש ההתפעלות המלווה בפחד, בהערצה, ברתיעה ובתחושת נשגבות והתפעלות כלפי הדבר הקדוש וכלפי הא-לוהי שביסודו. בדבריו של הרמב"ם אנו מוצאים התבוננות אנתרופולוגית מעמיקה. היראה כחוויה דתית איננה רגש המתעורר באופן אוטומטי אל מול גילוי קדושה או אל מול מקום קדוש. אדם שמגיע להר הבית ואין לו כל הכנה נפשית או מושג מוקדם על המקום, לא יחוש את היראה הראויה למקום קדוש זה. הפועלים שוטפי הרצפות בכניסה להר, ייתכן שיהיה לבם גס במקום מפני קרבתם היום-יומית אליו. כיצד, אם כן, נבנית היראה כחוויה מתמשכת ומשמעותית? הרמב"ם מסביר שהיראה היא פונקציה של תרבות. דהיינו: מערכות של סמלים, טקסים, איסורים וחובות הן אלה שיוצרות את ההקשר התרבותי והנפשי בו מתקיימת חוויית היראה. כך למשל, החובה להסיר את הנעליים והחובה להשתחוות הן מחוות פיסיות המבטאות את יחס היראה, ובעת ובעונה אחת גם מכוננות אותו.

בהקשר 'תרבותי' זה, לחוקי הטומאה והטהרה תפקיד חשוב בכינון יחס היראה, וזאת בעיקר משתי בחינות:

1. הרמב"ם מסביר שתחלתם המקפת של חוקי הטומאה יוצרת מצב שבו רוב האנשים מנועים חלק ניכר מהזמן מלהיכנס אל המקדש בגלל טומאתם. כאמור: אם אדם יכול לגשת אל הקודש תדיר, אין הוא חש יראה כלפיו. המגבלה שחוקי הטומאה מטילים יוצרת תודעת ריחוק ונחיתות לעומת הקודש, ובמשך הזמן אמורה ליצור גם את הגעגוע והמשיכה הרצויים.

2. בהמשך לכך, הטמא - והטומאה, כאמור, היא מצב שגרתי - אינו יכול להיכנס אל הקודש או לאכול קדשים אלא על ידי תהליך ההיטהרות. מטרתו של תהליך זה היא הדגשת חשיבותו של מצב הטהרה כתנאי להתקרבות אל הקודש. התהליך מכיל מרכיבי כפרה (קרבתו והזאה), המתנה (שבעה והערב שמש) והתחדשות (או אפילו לידה מחדש, ע"י גילוח, טבילה, כיבוס וכיו"ב). בכך, תהליך זה מחדד רגשית ותודעתית את יחס היראה הראוי אל הקודש, אליו מתכוון הטמא להתקרב בתום התהליך.

ב. טקסי מעבר

אנתרופולוגים מכנים טקסים מסוג זה 'טקסי מעבר', מפני שהם מאפיינים מעבר של אדם ממעמד אחד לאחר כתוצאה מהתבגרות, משינוי סטאטוס חברתי, מתמורה במעמדו הדתי או הפיסי, או סתם כתוצאה של חלוף הזמן אין זה פשוט כלל ועיקר לתרגם את מצוות התורה וחוקיה לעולם מושגים אנתרופולוגיים. האנתרופולוגיה עוסקת בחקר האדם מתוך הנחה שלפעילות האנושית יש קווי אופי וסדר אופייניים משותפים במידה זו או אחרת, ועל כן התבוננות במערכות תרבותיות שונות יכולה ללמד על משמעותם של טקסים, מצבים והתנהגויות אנושיות. התרבות היא, כמובן, בעיני האנתרופולוג, יצירה אנושית, ולכן יש להנחתו היסודית על מה שתסמוך.

התורה - תורת ה' היא, וחוקיה - חוקיו. מכאן, שההשלכה מן האנתרופולוגיה אל התורה אינה בהכרח מוצלחת, לא מבחינה פרשנית ולא מבחינה דתית. למרות זאת, אינני נמנע מן השימוש במינוח האנתרופולוגי, וזאת מכמה סיבות:

ראשית, הדמיון בין כמה ממרכיביה של התורה לבין מערכות תרבותיות אחרות הוא עובדה, ולא דעה. הטבילה מוכרת בהרבה תרבויות אחרות, וכך גם קרבנות, גילוח ועוד. גם הטומאה אינה ייחודית לתורה, גם אם חוקי הטומאה של התורה שונים מאלה של תרבויות אחרות. שנית, יש להבחין בין השוואה במימד הצורני לבין השוואה תוכנית. ייתכן שהמבנה הכללי - הוא זהה, אך הפנימיות - התוכן - שונה. כשאני אומר שיש טקסי מעבר בתורה ובתרבויות אחרות, אינני מזהה ביניהם מבחינה תוכנית ואינני טוען שתכלית המעבר היא זהה. כל שאני טוען הוא שיש כאן 'מבנה תרבותי' דומה. שלישית, התורה, אף שמקורה א-לוהי, מתפקדת בחברה ובהיסטוריה כמערכת תרבותית. היא ממלאת פונקציות תרבותיות: מארגנת את החיים, יוצרת דפוסי תגובה, מסדירה מערכות זמן וחברה, עוסקת במעגל החיים, מכוננת סמלים וכו'. לכן, מבחינות מסויימות, קטגוריות תרבותיות רלוונטיות לגביה לפחות מנקודת הראות שלנו כבני אדם ("מבחינתנו", בעגה החב"דית). רביעית, אני סבור שאותה תפישה שהתפתחה על בסיס אמרת חז"ל "שדיברה תורה בלשון בני אדם", הוראה בהתגלות הופעה א-לוהית באמצעות תבניות אנושיות, חלה לא רק

הולך אל הרבי ולא הרבי בא אליו (למלוך) השיב כי אל הרבי הוא הולך כחסיד אל רבו. וכאן הקשר הרביעי (לפחות) לפיוטנו - **יום הסתלקותו של הרבי חל השבוע, בשבת ג בתמוז.**

מספר האגדה

תלמוד בבלי, מסכת חגיגה, דף יד, עמוד ב.

שני רבתינו: מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה מהלך בדרך, ור' אלעזר בן ערף תלמידו מחמר אחריו.

אמר לו: רבי, שנה לי פרק אחד במעשה מרפכה. אמר לו: בני, לא כד שניתתי לך: "אין דורשין במרפכה, אלא אם כן היה חכם מבין מדעתו!"

אמר לו: רבי, הרשני לומר לפניך דבר אחד שלמדתי. אמר לו: אמר. מיד נדד רבן יוחנן בן זכאי מעל החמור ונתעטף וישב על האבן תחת הזית. אמר לו: רבי, מפני מה נדדת מעל החמור?

אמר: אפשר אהיה דורש במעשה מרפכה, וישכינה עמנו, ומלאכי השרת מלויים אותנו, ואני ארפב על החמור?

מיד פתח ר' אלעזר בן ערף ודרש במעשה מרפכה. נדחה אש מן השמים וסכסכה כל האילנות שבשדה. פתחו כל האילנות ואמרו שירה.

מה שירה אמרו? - "הללו את ה' מן הארץ תניינים וכל תהמות... עץ פרי וכל ארזים... הללו-נה!" (תהילים קמח, ז-י)

ואף מלאך נענה מתוך האש ואמר: ודאי, הן הן מעשה מרפכה!

עמד רבן יוחנן בן זכאי ונשקו על ראשו ואמר: ברוך ה' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו, שיודע להבין ולחקר ולדרש במעשה מרפכה.

יש נאה דורש ואין נאה מקים, נאה מקים - ואין נאה דורש; אהיה נאה דורש ונאה מקים.

אשריך, אברהם אבינו, שאלעזר בן ערף יצא מחלציך וכשפאמרו הדברים לפני ר' יהושע היה הוא ור' יוסי הפהן מהלכים בדרך. אמרו: אף אנו נדרש במעשה מרפכה.

פתח ר' יהושע ודרש, ואותו היום תקופת תמוז היתה. נתקשרו שמים בעבים ונראה כמין קשת בענן, והיו מלאכי השרת מתקבצים ובאים לשמע, כבני אדם שמתקבצים ובאים לראות במומוטי חתן וכלה.

הלך ר' יוסי הפהן וספר דברים לפני רבן יוחנן בן זכאי, ואמר: אשריכם ואשרי יולדתכם! אשרי עיני שפך ראו!

ואף אני ואתם בחלומי מספים היינו על הר סיני ונתנה עלינו בת קול שמענו קול משמים מן השמים: עלו לכאן! טרקלין גדולים ומצעות נאות מצעות לך, אתם ותלמידים ותלמידיכם מומינים לכת שלישית.

האם ירושלים של זהב' הוא שיר קודש?

ד"ר יעל לוי

מבוא

במאמר הנוכחי נבחן את השאלה אם שירה הנודע של נעמי שמר "ירושלים של זהב" הוא שיר שאפשר להשקיף עליו כשיר קודש, אם לאו. חשוב להזכיר ששמר ינקה, כהודאתה העצמית, את המוטיב של "ירושלים של זהב" מהסיפור התלמודי על רבי עקיבא שהבטיח להעניק לאשתו "ירושלים של זהב" לכשיתעשר, משאלה שזכה לממש (נעמי שמר, "איך שיר נולד", ידיעות אחרונות, כ"ג באייר תשמ"ז, 7 ימים, עמ' 24). חיוני לציין שהבטיח הזה היה בשימוש בשירה העברית קודם לכן, בין היתר ביצירות אחדות של אצ"ג (טוביה פרשל, "ירושלים של זהב", הדואר, ח' בכסלו תשל"ט, עמ' 70-71).

האמנם שיר קודש?

בדברינו הבאים נביא הן עדויות בדבר שימוש מעשי בשיר בהקשר של עולם בית הכנסת והן השקפות עקרוניות בנוגע לאופי השיר כשיר דתי. דיוננו יתקיים בעיקרו של דבר בהתאם לסדר הכרונולוגי של הדעות שבוטאו בנושא.

השיר "ירושלים של זהב" נדפס בסידור לפי מנהג ארם צובה "בית יוסף ואהל אברהם", שנערך בידי צאלח מנצור ויצא לאור לראשונה בירושלים בשנת תשל"ד ובשנית בשנת תש"ם. "ירושלים של זהב" מובא במסגרת "סדר יום העצמאות" והוא ממוקם אחרי "מי שברך לחיילי צה"ל". סדר זה כולל את "התקווה", "ירושלים של זהב" ו"תפילה לשלום מדינת ישראל" (עמ' 573-576). אין מתלווים הסברים בנוגע להכללת חומר זה (ועיינו הרב שמואל כ"ץ, "הרבנות הראשית

על הלשון - כלומר, לא רק במימד המילולי - אלא גם על התבניות התרבותיות. האיטורים, המצוות, הציוויים והחובות שקבע לנו הקב"ה בתורתו נקלטים על ידינו בתיווך כלים אנושיים ותרבותיים. נקודה זו היא חשובה במיוחד לענייננו, מפני שהיא בודאי דעתו של הרמב"ם, ששלל את התפישה הרואה במצוות מערכת חוקית או סמלית אידיאלית, וראה בה מערכת היסטורית-חינוכית, שהאמצעים שהיא נוקטת בהם הם תוצאה של ההקשר התרבותי של העם היהודי, אליו מכוונת ההתגלות. [הטקסט, במונחים אנתרופולוגיים, מכיל את המרכיבים שמטרתם ליצור כלפי פנים (כלפי האדם) וכלפי חוץ (כלפי החברה) את הרושם הראוי, המצדיק את המעבר שמתחולל על האדם.

מעבר מסטאטוס אחד לאחר אינו יכול להתרחש באופן בנאלי, שכן תרבות שבה המעבר הוא בנאלי - תאבד גם את החשיבות שיש לסטאטוס גופו. אתן לכך שתי דוגמאות פשוטות:

א. חברות שבהן טקס הנישואים הוא אזרחי (פורמאלי בלבד, כמו רישום נכס או כתובת) הן חברות שבהן מעמד הנישואים נמוך ואחוז הגירושין גבוה.

ב. בחברה המערבית אין כמעט טקסי התבגרות בדומה לבר המצווה וכד'. היעדרו של טקס מעבר מרכזי זה מאפיין את טשטוש הגבולות שבין הילדות לבגרות, שהוא טשטוש דו-כיווני: הילדים יודעים בחברה המערבית כמעט הכל, כמו המבוגרים הם נחשפים לידע ולחוויות שמעולם לא היו להם, ולכן עולם הילדות שלהם אינו ייחודי, תמים ונקי כבעבר. ערעור הסמכות ההורית והחינוכית, המוכר והמדובר כל כך בחברתנו, הוא סיבה ותוצאה של תהליך זה, ובכל אופן, הוא מאפיין את טשטוש ההבדלים שבין הילדות לבגרות. במקביל, הילדות נמשכת אל תוך גילאים 'מבוגרים' מאוד, כך שתקופת ה'הכנה לקראת', תקופת הרווקות והלימודים, שהיא תקופה שבה האדם הוא נטול אחריות ולא-בוגר, ילדותי במובנים רבים, היא תקופה שנמשכת עד ראשית העשור הרביעי של החיים, ולעתים גם יותר מכך. בעבר, גילאי העשרה היו גילאי ההתבגרות, במובן של נטילת אחריות על משפחה ופרנסה.

היעדרם של טקסי המעבר הוא ביטוי מובהק למציאות מודרנית בעייתית זו. התחושה של ילדינו שטקס בר המצווה הוא "מנותק" מפני ששום דבר אינו קורה "באמת" נובעת מהפער הקיים בין החוויה המסורתית, שבה גיל 13 הוא גיל של נטילת אחריות על העולם הנורמטיבי, במקביל להתבגרות הפיסיולוגית (הבאת שתי שערות, בגרות הקול, הבשלות המינית וכו'), לבין החוויה המודרנית, שבה ילד בן 13 מצוי בסך הכל באמצע הכיתה השביעית מתוך 12 כיתות, הוא חי בבית רוב ההורים אפילו אינם מעלים על דעתם לשלוח אותו לפנימייה בגיל צעיר שכזה.

כאמור, הבעיה אינה רק של סנכרון הזמנים, אלא בעיה עמוקה ושורשית יותר של היעדר הבחנה ברורה בין הילדות לבגרות, והיעדר טקסים המבטאים את המעבר בין השלבים השונים.

נחזור כעת לנושא העיקרי של דיוננו. זרותם והיעדרם של מושגי הטומאה והטהרה בתרבותנו, יוסברו לפי הרמב"ם בהיעדר ההבחנות בין שני המושגים היסודיים יותר: הקדושה והחולין. בעולם שאין בו כמעט מקום קדוש, שבו לגיוני הקדושה או שלבו 'גס' בהם, שהכל בעיניו הוא חולין - כלומר: פתוח לביקורת, לזלזול וכיו"ב, מושגי הטומאה והטהרה הם אנאכרוניסטיים. מערכת דיני הטומאה והטהרה יוצרת מרווח בין תחום הקדושה לבין תחום החולין, ומונעת 'קפיצות' סתמיות מן התחום האחד אל התחום השני. אדם המצוי במצב הטומאה כפוף לחוקים האוסרים עליו את היציאה ממרחב החולין לעבר מרחב הקדושה. הטמאים אינם יכולים לשהות בכל מקום, יש להם מרחב המתאים להם (בהתאם לדרגת טומאתם), ורק הטהור לגמרי יכול להיכנס אל הקודש. מצד שני, הטמא שהחליט שהוא מעוניין להתקרב אל הקודש מחוייב בשורת טקסי מעבר, המאפשרים לו, בסופו של התהליך, לעבור את המרחק הקיים בין החולין לבין הקודש. הזמן שצריך לעבור, המאמץ שיש להפעיל, הפעילויות השונות שיש לעשות וההשקעה הכספית הנדרשת לעיתים - הם גם אלה שיוצרים את תחושת המרחק. שהרי אם אין צורך בזמן ובאנרגיה כדי לעבור מרחק מסויים, הוא גם איננו קיים.

ניטול דוגמה מעניינת אחת כדי להבהיר את העיקרון הזה באופן ציורי. הגמרא בפסחים דנה בדינים של המצורעים שכבר העריב שמשם אך הם עדיין מחוסרי כפרה - כלומר, עדיין לא הביאו את הקרבנות שעליהם להביא בתום שבעת ימי טהרתם. מצורעים אלו

ויום העצמאות", הרבנות הראשית לישראל: שבעים שנה לייסודה, ב, ירושלים תשס"ב, עמ' 924-925, הערה 69).

הרב חיים דוד הלוי מתייחס לסוגיית שירת קטעי תפילה במנגינת "ירושלים של זהב" בתשובה המובאת בחלק התשיעי של "עשה לך רב". בחלק השלישי של סדרה זו, שיצא לאור בתל אביב בשנת תשל"ט, מובאת תשובה בנושא "מוסיקה כנסייתית ודין מוסיקה של ישמעאלים", הנדרשת לשאלה אם מותר לשיר קטעי תפילה במנגינות הנטולות ממוזיקה אסורה, כגון ליטורגיה נוצרית, והרב אוסר זאת (סימן ה, עמ' יט-כב).

החלק התשיעי של "עשה לך רב", שיצא לאור בשנת תשמ"ט, כולל יחידה נרחבת ובה מפתחות לתשובות בכל תשעת חלקי החיבור, וכן מובאת תמצית של תוכן התשובות. והנה, בתקציר של התשובה הנזכרת, שכותרתו "מוסיקה כנסייתית וישמעאלית" (עמ' קלג-קלד), נוטל הרח"ד הלוי הזדמנות ומוסיף הערה הנוגעת לשירת קדושת "כתר" בשבת במנגינת "ירושלים של זהב". וכך הוא כותב: "ועתה נוסף שגם שירים שתכנס טהור ונקי דוגמת 'ירושלים של זהב' שכמה הזנים נוהגים לשורר במנגינתו קדושת 'כתר' בשבת, לא רצוי משום שתכנו של השיר מזכיר אמנם געגועים עזים לציון ומקראה וימים גדולים והיסטוריים, אך בודאי מפריעים לכונת התפלה". הרח"ד הלוי אינו מביע התנגדות עקרונית לשיר אלא מגלה הסתייגות משום ששירת קדושה במנגינה זו בכוחה להסיח את הדעת מהתפילה.

ד"ר נתן גרינבוים מייחד את מאמרו "ירושלים של זהב" כשיר-קודש" (מים מדליו, תשנ"ג, עמ' 27-32) לעיון מפורט בשאלת התאמתו של השיר להיחשב שיר קודש. הוא דן במאפייניו הספרותיים והרעיוניים ובמקורותיו, ומגיע למסקנה ש"שירה של נעמי שמר ראוי להימנות עם שירי הקודש, שחיבורם לא פסק במשך הדורות ויצירתם מתחדשת גם בימינו". באשר להתקבלות השיר גרינבוים מצייין ש"זה שנים ששערי בית הכנסת נפתחו לפניו, ובקהילות רבות מושר 'ירושלים של זהב' במעמדים בעלי אופי דתי, ובעיקר ביום ירושלים החל בכ"ח באייר". עם זאת, הוא מודה שכניסתו לבית הכנסת נעשית "באיטיות ובצעדים מהוססים", ומשער שזה היה גורלם של פיוטים רבים בצעדיהם הראשונים בימים קדומים וכן בתקופות מאוחרות.

הרב ישראל רוזן מתייחס לשיר "ירושלים של זהב" בטורו "נקודת מבט" בעלון "שבת בשבתו" משנת תשנ"ח [ביתר ירושלים], פרשת בחוקותי תשנ"ח, גיליון 701, כ"ז באייר (23 במאי)]. בפתח מאמרו הוא כותב שיום ירושלים עתיד לחול למחרת, וזהו יום שחרור העיר מיד צר ויום תחילת בניינה ביד ישראל. הוא עובר להידרש לנושא של שירי ערגה ושירי נצח שנתחברו לכבוד ירושלים בצינו: "מי לא קשר לה כתרם? מי לא שר לה שירי ערגה ושירת נצח?". הוא מביא תחילה את הפסוקים "נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה'" (תהלים פד, ג) ו"יפה נוף משוש כל הארץ, הר ציון ירכתי צפון, קרית מלך רב" (שם מה, ג), שדוד המלך הנעים בזמירותיו. לאחר מכן הרב רוזן מזכיר כי רבי יהודה הלוי החזיק-החרה אחריו בקינתו "ציון כלילת יופי, אהבה וחן עוררי למאד / ובך נקשרו נפשות חבריך. הם השמחים לשלותך / והכואבים על שוממותך ובוכים על שבריך". הוא כותב עוד שיהודה עמיחי קשר דימוי אחר לעיר: "ירושלים עיר נמל על שפת הנצח, הר הבית / אניה גדולה ספינת שעועים מפוארת, / היא תמיד מגיעה תמיד מפלגה". לאחר מכן הרב רוזן מתייחס לשיר "ירושלים של זהב". הוא מצטט את השורות "כי שמך צורב את השפתים כנשיקת שרף, / אם אשכחך ירושלים אשר כולה זהב", וכותב שנעמי שמר השלימה "את המסכת וחרתה בת-קול והד-דורות באזני אריות צבא ישראל אשר נכנסו אל הקודש פנימה, לפני ל"א שנה". "ירושלים של זהב" נבחר בזמנו להיכלל באתר "שיתוף פיוט" - שהפך לאחרונה ל"אתר הפיוט והתפילה" - ואופיר בן יאיר שכתב מאמר מפורט עליו ועל מקורותיו, הביע קורת רוח מבחירה זו. יצוין שמועד פרסום המאמר לא נזכר, אולם הוא נשמר לראשונה בארכיון האינטרנט בדצמבר 2006. בן יאיר אף מצייין כי בתפילת מנחה הניגנית ברחבת הכותל ביום השנה הראשון לשחרור ירושלים נעשה לראשונה שימוש במנגינת השיר המקורי בתפילה; החזן בחר לשורר במנגינה זו את הקדושה של חזרת הש"י, ומיום זה והלאה מנגינת השיר מלווה תפילות שונות. יצוין שאברהם זיגמן פרסם בשנת תשס"ט את הספר "מִדְרָשׁ נְעָמִי: נעמי שמר, המקורות היהודיים בשירתה" בהוצאת יד יצחק בן-צבי. בפתחה לספר הוא כותב שפרסומה של שמר הגיע לה מהשיר "ירושלים של זהב" "הרווי במקורות יהודיים", ומזכיר את מקור השיר בסיפור על רבי

נופלים בין שני הכיסאות: כדי להשלים את כפרתם, הכוללת גם את הזאת דם הקרבן הנשחט, עליהם להיכנס לעזרה, אך הם אינם יכולים להיכנס לעזרה עד שכפרתם תושלם. הפיתרון שמוצאת להם הגמרא הוא עמידה בתוככי שער ניקנור, המהווה איזור חיץ בין מרחב החולין לבין מרחב הקדושה, והושטת האצבעות כדי שהכהן המזהה יוכל להזות עליהם מבלי שהדם ייפסל כשיצא אל מחוץ לעזרה (פסחים 26 ע"א).

זהו תיאור פנטסטי של מצב גבולי, בו הטמא נמצא בדרך לטהרה ועדיה לא הגיע. הנימוק הפורמאלי לעיצובו של הטקס הוא האילוץ ההלכתי המוטל על הטמא, שאיננו יכול להיכנס פנימה; אולם במונחים סמליים, מדובר כאן על אדם שנמצא קרוב מאוד לטהרה, וחסר לו רק עוד מעט. העמדתו באיזור הגבול ושליחת אצבעותיו קדימה מבטאות בצורה נפלאה, על ידי מחווה פיסית, את הסיטואציה הדתית שבה הוא נתון.

כל טקסי הטהרה פועלים באופן דומה. ביחד הם מייצרים את תודעת היראה כלפי הקודש, שהיא אחד מהביטויים המובהקים ליראת א-לוהים, מערכי היסוד של הווייתנו הדתית.

ג. בין טעמי המצוות לתפישה ההלכתית

ההסבר שמעניק הרמב"ם לדיני הטומאה והטהרה שבתורה במסגרת הגות טעמי המצוות שלו, מתיישב היטב עם האופן שבו הבין את מעמדם ההלכתי של דיני הטומאה והטהרה:

כל הכתוב בתורה ובדברי קבלה מהלכות הטומאות והטהרות אינו אלא לענין מקדש וקדשיו ותרומות ומעשר שני בלבד, שהרי הזהיר את הטמאין מליכנס למקדש או לאכול קודש או תרומה ומעשר בטומאה. אבל החולין - אין בהן איסור כלל, אלא מותר לאכול חולין טמאין ולשתות משקין טמאים, הרי נאמר בתורה "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל", מכלל שהחולין מותרין, שאינו מדבר אלא בבשר קדשים. אם כך, מפני מה נאמר 'הראשון שבחולין טמא והשני פסול?' לא שיהיה אסור באכילה, אלא למנות ממנו לתרומה ולקדש, שאם נגע שני של חולין בתרומה - פסלה ועשאה שלישי, וכן אם נגע באוכלין של קדש - טימאן ועשאן שלישי כמו שביארנו. וכן האוכל אוכל שני של חולין - אם נגע בתרומה, פסלה. (רמב"ם, הל' טומאת אוכלין ט"ז, ח)

הרמב"ם קובע שמבחינה הלכתית, טומאה כשלעצמה איננה אסורה. תופעת הטומאה היא בעייתית רק כשהיא נפגשת עם הקודש - דהיינו, כאשר אדם טמא רוצה להיכנס אל המקדש או לאכול קודש. לא הטומאה לבדה אסורה, אלא המפגש הרצוני של הטמא עם הקודש הוא האסור, מפני שיש בכך חילול של הקודש. יחסנו אל מציאות הטומאה כשלעצמה הוא נייטרלי: הטומאה איננה רעה או טובה; היא מציאות. המגבלה שהיא מטילה היא מקומית וממוקדת. הרמב"ם מרחיק לכת עוד יותר, וקובע אף היתר מוחלט לטמא ולהיטמא:

כשם שמותר לאכול חולין טמאים ולשתותן, כך מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל, ויש לו לטמא את החולין המתוקנין לכתחלה. וכן מותר לאדם ליגע בכל הטומאות ולהתטמא בהן, שהרי הזהיר הכתוב את בני אהרן ואת הנזיר מהתטמא במת - מכלל שכל העם מותרין, ושאף כהנים ונזירים מותרין להתטמא בשאר טומאות חוץ מטמא מת. (ה'ל' טומאת אוכלין ט"ז, ט)

הסייג היחיד לעיקרון כללי זה הוא האיסור להיטמא בזמן הרגל, שהרי ברגל יש מצווה לראות את פני ה'. מדברי הרמב"ם נראה שאיסור זה אינו אלא נגזרת של העיקרון הכללי, הרואה סתירה בין הרצון להתקרב אל הקודש לבין הטומאה, ומשמעותם המיוחדת של ימי הרגל הופכת את הכניסה אל המקדש מרשות לחובה: "כל ישראל מזהרין להיות טהורים בכל רגל מפני שהם נכונים ליכנס במקדש ולאכול קדשים. וזה שנאמר בתורה "ובנבלתם לא תגעו" - ברגל בלבד, ואם נטמא אינו לוקה, אבל בשאר ימות השנה - אינו מזהר. (ה'ל' טומאת אוכלין ט"ז, י)

התרחקות מן הטומאה כשלעצמה, גם ללא קשר למקדש וקודשיו, היא דרך חסידות בלבד. הרמב"ם מבין שהתרחקות זו משמשת בעיקר כמנוף בעל משמעות חברתית, שתכליתו פרישות והתרחקות מן ההמון - עמדה שהרמב"ם ממליץ עליה: "אע"פ שמותר לאכול אוכלין טמאין ולשתות משקין טמאים, חסידים הראשונים היו אוכלין חולין בטהרה וזהרין מן הטומאות כולן כל ימיהם, והן הנקראים פרושים. ודבר זה קדושה יתירה היא ודרך חסידות, שיהיה נבדל אדם ופורש משאר העם, ולא יגע בהם ולא יאכל וישתה עמם, שהפרישות מביאה לידי טהרת הגוף ממעשים הרעים,

סיכום

במאמר הנוכחי הבאנו עדויות מעשיות בדבר שימושים שונים של "ירושלים של זהב" בבית הכנסת, וכן הזכרנו עמדות עקרוניות שונות הדוגלות בשימוש כשיר ליטורגי לעומת דעות המסתייגות מכך. בהקשר זה יצוין שמרבית הסיפורים והמחזורים החדשים ליום העצמאות וליום ירושלים מבית מדרשה של הציונות הדתית שיצאו לאור בשנים האחרונות אינם כוללים אמירת שיר זה. אולם לצד זאת, כמדומה

וטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות, וקדושת הנפש גורמת להידמות בשכינה, שנאמר: "והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' מקדשכם". (הל' טומאת אוכלים ט"ז, יב) הרמב"ם מתאר כאן את מעמד החברות של תקופת חז"ל, שהיה ממוקד בעיקר בהקפדה יתירה על דיני הטהרה, ומסביר שמגמתו היא פרישות חברתית. הרמב"ם מתעלם לגמרי מן הערך העצמי של ההתרחקות מן הטומאה, שכן כאמור הוא אינו רואה בכך ערך. מצאנו, אם כן, התאמה בין משנת טעמי המצוות של הרמב"ם, לפיה מטרת מערכת דיני הטומאה והטהרה היא להגביר את חוויית מורא המקדש כחלק מיראת השמיים, לבין התפיסה ההלכתית שלו, לפיה טומאה היא מושג שאין לו כל חשיבות הלכתית עצמאית.

הרמב"ם הוא היחיד מבין הפוסקים שהותיר לנו משנה הלכתית ערוכה באשר לסדר טהרות. חשיבותה של משנתו בתחום זה היא בודאי רבה ביותר, והיא למעשה המייצגת היחידה של מסורת המשנה והתלמוד, אך לאמיתו של דבר - קשה למצוא במקורותינו ההלכתיים, גם אלו של חז"ל, מקור המציג עמדה שונה מזו של הרמב"ם. האם יש אלטרנטיבה פרשנית ורעיונית למשנה ההלכתית וההגותית של הרמב"ם בסוגיית הטומאה? אם ננסה להציג את השאלה בצורה מדויקת יותר: האם יש מי שאינו רואה את סדר טהרות ככפוף לסדר קדשים, מתנגד להשלכה הזו, וטוען שמושג הטומאה מכיל תוכן שלילי גם מחוץ למערכת המקדש וקדשיו? האם ייתכן שמצב הטומאה הוא אסור כשלעצמו?

מו"ר הרב ליכטנשטיין שליט"א עוסק בשאלה זו בשיעורו הראשון על סדר טהרות, בקובץ השיעורים פרי עטו שפורסם לפני כעשור. הוא מנסה להיתלות בדברי ה"תורת כוהנים" בפרשת שמייני (ד', י) כדי להציג עמדה כזו, הרואה בטומאה איסור עצמאי. אך המעיין שם ייווכח, כפי שעולה גם מדבריו, שהמקור אינו מפורש כלל, ודוחק לתלות בו עמדה זו. ובכלל, שיעורו רק מחזק את עמדת הרמב"ם כפי שהוצגה, והמקורות המובאים שם לביסוס עמדה הרואה איסור בטומאה כשלעצמה הם מקומיים או דחוקים. בהזדמנות אחרת אנסה בעז"ה לבדוק את האפשרות הזו, האלטרנטיבית לעמדת הרמב"ם, הן ברמת הפרשנות לפסוקי התורה והן מבחינת משמעותה ההלכתית והמחשבתית.

את הפרה-האדומה הראשונה, עשה משה בבי' ניסן בשנה השנייה ליציאת מצרים, וזה הספיק ליותר מ-800 שנה, והשנייה עשה עזרא. 9 פרות אדומות היו: **משה עשה פרה אחת, עזרא 1-שמעון הצדיק-2. יוחנן כהן-גדול 2-אליהו עני בן הקוף* 1-חנמאל המצרי-1.שמעאל בן פאבי 1-והעשירי יעשה מלך המשיח**, שיתגלה במהרה, אכ"ר (מס' פרה פ"ג מ"ה).

* לפי כתב יד קאופמן שמו הוא "אֱלִיָּעִינִי בֶן הַקֶּיִף". יש מזהים מאותו עם אליהוהיני בן קנתירא, כהן גדול מבית קתרוס שהתמנה על ידי אגריפס הראשון בשלהי ימי מלכותו (44 לספירה), במקום מתתיהו בן חנן. לדברי יוסף בן מתתיהו, אליהוהיני היה מכונה "קנתירא". כהונתו הייתה קצרה, כשנה-שנתיים, והוא הוחלף על ידי הורדוס (מלך כלקיס), אחי אגריפס, שנפטר בינתיים, ביוסף בן קמי. ייתכן וניתן לזהות את אליהוהיני בן הקוף כבנו של הקיף - כהן הגדול יוסף קיפא (כהן בשנים 19-36 לספירה), שעל פי הברית החדשה היה השופט של ישו הנוצרי.

ספורים לשבת

אמר רבי נפתלי מרופשיץ: "בכל שבת מקבלים גם הרשעים מנוחה בגיהנום. ומי שבחיוו היה נוסע לרבי, יכול לבקש בשבת שיראו לו את הרבי שלו כמו שהיה בשבת בעולם הזה, כי אם לא יראה את הרבי שלו לא תהיה לו מנוחה. אבל הרבי טיפש אם הוא מניח לו לחזור במוצאי השבת לגיהנום."

רבי שלום שרעבי (רש"ש) יצא אל בית המדרש לעסוק כדרכו בתורת הסוד, ובדרכו ראה אישה עיוורת, יחפה ולבושת סחבות, האוחזת בידה בילדה קטנה. גשמים עזים ירדו באותו היום. אף שהרב מיהר לישיבה רחמיו נכמרו על האישה ובתה, והוא פשט את מעילו ועטף בו את האשה, ואף את נעליו חלץ ונתן לה. לא נחה דעתו עד שהזמין את האשה ובתה לביתו, כדי שהוא ואשתו ידאגו להן. כך צעדו הרב היחף ונטול המעיל עם האישה העטופה במעילו ברחובות ירושלים.

כשהגיעו לביתו של רש"ש הגישו להן הרב ואשתו ארוחה חמה, ואף ציידו אותן בבגדים חמים ובכסף. האישה שאלה את מיטיבה לשמו, אך הוא התחמק: "גם אני הייתי יתום, ואת העוני אני מכיר היטב. כשם האל עזר לי, כך אני עוזר למי שאני יכול." אך הענייה התעקשה ושאלה שוב לשמו. ניסה רש"ש לשוב ולהתחמק: "שמי שלום." דעתה של האישה לא נחה, ולרש"ש לא נותרה ברירה אלא לחשוף את זהותו. כשהגילה את שמו הזדעזעה האישה, והחלה להתנצל על כך שהטריחה אותו, על שגרמה לו להתבזות וללכת יחף לעין כול, ועל כך שבגללה ביטל הצדיק זמן לימוד תורה יקר.

אך הרש"ש הרגיע את האישה: "בזכותך התגלה לי סוד גדול. שנים רבות שאני לומד ומלמד תורה, אך רק היום התברר לי שאני לומד תורה כראוי."

זוג הורים הגיעו עם בנם המתבגר להתייעץ עם הבבא סאלי – רבי ישראל אביחצירא. היחסים בין ההורים לבנם היו קשים, ולעיתים קרובות התפרץ הנער המסוגר על הוריו. הבבא סאלי ניסה לשוחח עם הנער בנוכחות הוריו ולרכך את ליבו, אך הוא לא שיתף פעולה. ביקש הבבא סאלי מההורים לצאת מן החדר כך שיוכל לשוחח עם הנער ביחידות. כשיצאו ההורים החל הבבא סאלי ספר לנער על הוריו שנפטרו לפני שנים רבות וכמה הוא מתגעגע אליהם, ומיד התמלאו עיניו בדמעות. “חמש דקות. אם רק היו לי עוד חמש דקות לשוחח איתם, לנשק אותם. אפילו דקה או שתיים,” מירר בבכי הבבא סאלי. פניו של הנער החלו להתרכך והוא החל לבכות עם הבבא סאלי. אז הזמין הבבא סאלי את ההורים להיכנס, והחל לשוחח עם השלושה יחד.

שבת שלום

ד"ר מרדכי ארגמן - כל הזכויות שמורות ©

מורשת עדי

עלון בית-הכנסת בעדי

עלון 695 פרשת בלק י בתמוז תשפב 9 יולי 2022

לע"נ בן חיה נלב"ע כ"ה אב, חיים בן שמחה י"ג אלול, משה בן אריאלה תשרי, מאיה חיה בת שושנה, כ"ה תשרי, חיים בן יעקב אדר ב תנצב"ה לרפואת: ברוריה בת חנה, חנה בת מסודי, אסתר בת רחל, עפר בן הניה, רחל בת יהודית-דודי, מרי בת רחמה, יהודה יצחק בן איריס, יעקב בן סימי, שמחה בת כוכבה, ניר בן שמחה, גל בן רחל, אברהם בר אב, נעמה בת מירב, מירב בת מרים

השבוע בדברי הימים

כניסת שבת: 1922 צאת שבת: 2032

י תמוז ה'תרצ"ט – בן ציון מאיר חי עוזיאל נבחר להיות הראשון לציון ה'תש"ח - מדינת ישראל מכריזה על ירושלים המערבית כחלק משטחה. ה'תשמ"ח – נפטר הלל סלובק, מוזיקאי ישראלי, חבר להקת רד הוט צ'ילי פפרס. ה'תשס"ד – נפטר אריק לביא, זמר ושחקן ישראלי. תשע"ד - החל מבצע "צוק איתן" שנמשך 50 יום (9 ימים אח"כ החל התמרון הקרקעי שנמשך 19 ימים)

יא תמוז ה'תקצ"א - נפטר רבי צבי הירש מזידיטשוב, האדמו"ר הראשון ומייסד חסידות זידיטשוב (הרחבה - תש"ע). ה'תרצ"ה – נפטר אלפרד דרייפוס, קצין צבא צרפתי יהודי ה'תש"א – נרצח בשואה הרב אלחנן וסרמן, מגדולי הרבנים באירופה בין מלחמות העולם ומראשי אגודת ישראל, מחבר "קובץ שיעורים" על התלמוד. ה'תשי"ז – נפטר שלום אש, סופר יהודי

יב תמוז ה'ק"ח – נפטר ר' יעקב בן אשר, "בעל הטורים", מחבר "ארבעה טורים" (ראה הרחבה גם תשסט). ה'תרצ"ח - נרצח השומר אלכסנדר זייד, על גבעות שיך אבריק בעמק יזרעאל (הרחבה בעלון תש"ע) ה'תשי"ז - נוסדה בצפון הנגב קבוצת סעד, קבוצת בני עקיבא הראשונה (הרחבה-תש"ע). ה'תשמ"ב - מוקם היישוב נוקדים שבמזרח גוש עציון (הרחבה תשעב ותשע"ח).

יג תמוז ה'תרס"ו - נוסדה "אחוזת בית", ממנה התפתחה תל אביב (הרחבה תשע"ה). ה'תרפ"ז - שיחרורו ממאסר של רבי יוסף יצחק שניאורסון האדמו"ר השישי של חב"ד. ה'תשי"ג - נרצחה בשואה הלגה דן, נערה יהודיה הולנדית, (ראה הרחבה תשסט) ה'תשנ"א - בית שמש קיבלה מעמד של עיר. ה'תשס"ח - עסקת חילופי שבויים, במסגרתה הושבו ארונותיהם של אהוד גולדווסר ואלדד רגב, שני חיילי צה"ל שנחטפו ללבנון בט"ז בתמוז ה'תשס"ו.

יד תמוז - ה'תשמ"ו – נפטר ר' יעקב גולדמן זצ"ל, רב בתי הסהר בריטיים, ממחדשי הישוב בעיר העתיקה ב (הרחבה תשסט)

טו תמוז נקבע ע"י ר' חיים אבולעפיה כפורים דטבריה. ה'תק"ג – נפטר ר' חיים אבן עטר, זצ"ל, בעל פרוש "אור החיים" ה'תקמ"ה – נפטר ר' אריה לייב גינצבורג (הרחבה תש"ע) ה'תשל"ד - נפטר ר' עמרם בלוי, מראשי נטורי קרתא (הרחבה תש"ע)

טז תמוז ב'תמ"ח - לפי המסורת – נפטר חור בנם של כלב ומרים. תשס"ו – פרצה מלחמת לבנון השנייה.

פרשת בלק

בלק – מי יודע ?

<https://teman.org.il/content/9900>

1. כ"ב ה' – מפני מה השרה הקב"ה שכינתו על גוי כבלק? רש"י: כדי שלא יהא פתחון פה ל- ---- לומר.. העמיד להם ---- והם פרצו גדר העולם.
2. כ"ב ח' – "לינו פה הלילה" – חז"ל: 'מלמד שהקב"ה נתגלה לאומות העולם בלילה'; מי הם – מלך וראש משפחה גויים – שנתגלה להם ה' בלילה?
3. רש"י כ"ב י"ב – איזה פתגם מעולם הצרעה מתאים לפסוק זה?
4. כ"ב כ"א – "ויחבש את חמורו" – עוד שלושה אסרו בהמה ורכב: א. חבש בעצמו לכבוד המקום ב. אסר מרכבתו לכבוד אביו ג. אסר רכבו ורדף אחרי בניי; מי הם?
5. כ"ב כ"ח – עפ"י אבות ה' ו' פי האתון' נברא ב- ---- ב- ---- בין השמשות.
6. המספר ---- חוזר שוב ושוב בפרשה.
7. רש"י כ"ג ד' – "את שבעת המזבחות" – כנגד 7 המזבחות של האבות: אברהם בנה, ---- יצחק בנה ---- ויעקב בנה. ----
8. כ"ג ט' – " כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו" – שפתי חכמים' בעקבות רש"י ---- :קרויים צורים, ו- ---- קרויות

גבעות.

היישוב המקראי עם סוכות), צפונית-מזרחית למפגש נחל יבוק נהר הירדן ב-1967 חשף צוות חפירות הולנדי מבנה של מקדש בתל דיר עלא בירדן, כשמונה ק"מ מנהר הירדן בקרבת נחל יבוק. על קירותיו היו חרוטות כתובות בהן הוזכר "בלעם ברבעור" תעתיק כתובת בלעם

מתוך פניני הלכה הרב אליעזר מלמד שליט"א בשבוע שעבר ז - תפיסת הדמים בקדושת שביעית השבוע: ח - עוד מאיסורי סחורה

כפי שלמדנו, כיוון שפירות השביעית נועדו לאכילה בלבד, שנאמר (ויקרא כה, ו): "וְהִיְתָה שֵׁבֶת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֶכְלָהּ", אסור לסחור בהם, ורק לצורך אכילה מותר למכור מהם מעט כדי לקנות בדמיהם מאכלים. לפיכך, בכלל איסור סחורה, אסור לקנות בפירות שביעית או דמיהם בגדים, כלים, קרקעות וכל דבר שאינו ראוי לאכילה (משנה שביעית ח, ה; רמב"ם ו, י; רמב"ן ע"ז סב, א). וכן אסור לשלם בפירות שביעית או בדמיהם חובות. וכן אסור לשלם בהם דמי חבר לבית הכנסת, או חוב שבני הקהילה חייבים לשלם לקופת הצדקה (משנה ח, ד; רמב"ם ו, י). וכן אסור לשלם בפירות שביעית או דמיהם שכר פועלים, שאם פועל תיקן דבר בביתו, לא ישלם לו בהם את שכרו. אבל אם היה הפועל חבר שלו, עד שהוא יכול לבקש ממנו לתקן את הדבר בחינם, רשאי אף לתת לו מפירות שביעית שבידו במתנה. שכל זמן שאין הוא משלם בהם את חובו, אין איסור. וכמובן שהפועל צריך לשמור על קדושת פירות השביעית, שלא להפסידם ולא לסחור בהם ולבערם בשעת הביעור (משנה ח, ה; רמב"ם ו, יא). עבר וקנה בפירות שביעית חלוק, יעמיד כנגדו מאכל שיתקדש בקדושת אותם הפירות, ויאכל אותו עד זמן הביעור. וכן מי שעבר והשתמש בפירות שביעית לצורך אחר שאינו אכילה, כגון שסך עורות בשמן שביעית, יאכל כנגד שווי השמן מאכלים בקדושת שביעית (משנה שביעית ח, ה; רמב"ם ו, י). מעיקר הדין היה מותר לקנות בדמי שביעית בהמה, חיה ועוף חיים, הואיל והם ראויים לאכילה. אבל אסרו חכמים לקנותם חיים, שמא יניחם ויגדלו מהם עדרים ויתקשו לשמור בהם על קדושת שביעית (סוכה מ, ב; רמב"ם ו, ט). מותר לשלוח לחבר פירות שביעית במתנה, ובתנאי שיודיע לו שהם פירות שביעית, כדי שידע שעליו להודות לו במידה פחותה, הואיל ולא נתן לו פירות שלו אלא פירות שמיטה שהופקרו לכל.

וגם כדי שידע לנהוג בהם כדן פירות שביעית.. **שבוע הבא בעז"ה: ט -**

הבגעים והקפה הכסף אינו מתקדש ובגויים לא יתחשב

הרב לורד יונתן זקס
1933. שני יהודים יושבים בבית קפה וינאי וקוראים עיתונים. האחד מעיין במקומון יהודי, השני בידר שטימר' הידוע לשמצה. "איך אתה מסוגל לקרוא את התועבה המצחינה הזאת?", שואל הראשון. חברו מחייך. "מה מספר העיתון שלך? אני אגיד לך. היהודים מתבוללים, היהודים מתקוטטים, היהודים נעלמים. אתה יודע מה מספרים בעיתון שלי? היהודים שולטים בבנקים, היהודים שולטים בעיתונות, היהודים שולטים באוסטריה, היהודים שולטים בעולם. ידידי, אם חשקה נפשך בחדשות טובות על היהודים, קרא תמיד את העיתונים של האנטישמים".

בדיחה ישנה ועצובה. אבל יש לה יסוד ויש לה היסטוריה, וההיסטוריה הזאת מתחילה בפרשת השבוע. כמה מן הדברים היפים ביותר שנאמרו אי פעם על עם ישראל יצאו מפיו של בלעם: "מי מְנָה עֶפְרַיִם יַעֲקֹב... וְהִתְחַי אֶחְרִיתִי כְּמָהוּ... מֵה טָבוּ אֶהְלִיף יַעֲקֹב, מִשְׁכַּנְתֶּיךָ, יִשְׂרָאֵל!... דָּרָךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שִׁבְט מִיִּשְׂרָאֵל".

בלעם לא היה אוהב ישראל גדול. משלא הצליח לקלל את בני ישראל, ומפיו יצאו ברכות, זמס תוכנית אחרת, מוצלחת. הוא הציע שנשים מואביות יפתו גברים מבני ישראל, וכאשר ילכדו אותם ברשת הזימה ידווחו אותם גם לעבודה זרה. עשרים וארבעה אלף איש מתו במגפה

- 9. כ"ג כ"ח - מדוע לקח בלק את בלעם למקום הנקרא ראש הפעור? כי ראה שהם (עמ"מ) עתידים ל----- ע"י פעור.
- 10. כ"ד ג' - הביטוי "שתום העיץ" פירושו: א. שעינו פתוחה ב. שעינו סתומה ג. שעינו נקורה
- 11. רש"י כ"ד ז' - "וירם מאגג מלכו" - כאן רמוז כי המלך ----- יכבוש את עמלק.
- 12. רש"י כ"ה ז' - "וירא פינחס" - ראה מעשה ונוכח -----
- 13. עפ"י חז"ל פינחס הוא -----

14. מסוף ההפטרה (מיכה ו'): "הֲגִיד לְךָ אֲדָם מִה טוֹב וּמִה ה' דוֹרֵשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם עֲשׂוֹת ----- וְאֶהְבֵּת חֶסֶד וְ----- לָקַת עִם אֶ-לֹהֶיךָ".
שאלות למתקדמים:

- 1. רש"י כ"ב י"א - שני פעלים המביעים קללה באים בפרשה: א. בלק מבקש: "ארה ליי" (כ"ב ו'); ב. בלעם אומר: "קבה ליי" (כ"ב י"א); מתוך זה ש----- שונא יותר את ישראל, יוצא שהפועל ----- חזק יותר מ-----.
- 2. כ"ב י"ח - מפסוק זה למדו חז"ל בפרקי אבות, שבלעם היו בו שלושה דברים: עין -----, רוח ----- ונפש -----.
- 3. בתחילה הורה ה' לבלעם: "לא תלך עמהם" (כ"ב י"ב), ואילו אח"כ הסכים ואמר: "קום לך אתם"; לכאורה סתירה. ומתוך הגר"א שיש הבדל בין הליכה 'עם' והליכה 'את'. הליכה ----- היא הליכה בלא שיתוף פעולה בין השניים, ואילו הליכה ----- משמעה: הליכה בלב אחד ובעצה אחת.
- 4. כ"ב כ"ט - את הפס': "כי התעללת בי" מתרגם אונקלוס: 'ארי חִקְתָּ בִי' - מה פירוש הפועל 'לחייך' בארמית?
- 5. כ"ב ל"ה - "את אשר אדבר אליך אותו תדבר" - מעיר 'אור החיים' כי לפני כן נאסר עליו המעשה, ואילו עכשיו נאסר עליו גם ה----- אם הוא לא כרצון ה'.
- 6. כ"ג ג' - "וילך שפיי" - רבו הפירושים למלה 'שפיי': א. רש"י עפ"י התרגום: הלך ----- ב. הראב"ע: הלך אל ראש הגבעה; עפ"י ירי ג' כ"א: "קול על ----- ג. הרשב"ם: -----
- 7. "וַאֲשֶׁר שָׁכַר עֲלֶיךָ אֶת-בָּלְעָם ... לְקַלְלֶךָ. וְלֹא אָבָה ה' אֶ-לֹהֶיךָ לְשַׁמֵּעַ אֶל בָּלְעָם וַיִּהְיֶה ה' אֶ-לֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לְבָרְכָהּ" (דב' כ"ג ו') - מפסוק זה למדו חז"ל שבלעם היה -----, והקב"ה הופכן ל-----.
- 8. איזה פס' מברכות בלעם נמצא בכמה מן הסידורים כפתיחה לשחרית?
- 9. איזה פס' מפר' כ"ג נכנס כברכת 'מלכיות' הנאמרת במוסף רה"ש?
- 10. רמב"ן כ"ג י' - מדוע ביקש בלעם למות "מות ישרים" דווקא? כי ישראל קרויים -----.
- 11. כ"ד ו' - "אֵיְהוֹלִים" - פירושה: א. עצי בושם ב. אוהלים ג. עצי פרי
- 12. כ"ד י' - מדוע סָפַק את כפיו? ספורנו: כי התיאש מלהשיג את -----, מאחר שקילל את ה-----.
- 13. כ"ד כ"ה - "ויקם בלעם וילך למקומו" - מעיר האברבנאל שבלעם התכוון לחזור לעירו -----, אך הוא התעכב ב-----, ונהרג במלחמה של ישראל נגדם (ל"א ח').
- 14. כ"ה ו' - "והמה בוכים פתח אהל מועד" - מדוע בכו? הרש"ר הירש מסביר שזו היתה תגובתם על כי נצטוו להרוג את קרוביהם, ככתוב בפס' שלפניו: "הרגו איש -----".
- 15. כ"ה ט' - "ויהיו המתים במגפה" - רבנו בחיי מעיר שכאן נהרגו ----- אנשים, בעוד שבחטא העגל נהרגו 'רק' ----- איש (שמי' ל"ב כ"ח); ומדוע ההבדל? כי שם נכשלו רק בחטא אחד, ----- זרה, ואילו פה היה כישלון כפול הן ----- והן עבודה זרה.

פשרו הנסתר של סיפור בלעם

הרב לורד יונתן זקס זצ"ל

שהכתה מיד בעם (במדבר כה; במדבר לא, טו). חז"ל לנו את בלעם בין שבעת אישי המקרא היחידים שאין להם חלק לעולם הבא. משנה, סנהדרין י, ב. מדוע אם כן בחר הקב"ה דווקא בבלעם שישראל יתברך מפי? הרי "מגללים זכות על ידי זכאיי". תוספתא, יומא ד, יב. למה לגלגל כאן ה' זכות גדולה כזאת על ידי גדול שבחייבי? התשובה מנוסחת לנו בספר משלי: "הַקֹּלֶף זָר וְלֹא פִיךָ, נִכְרִי – וְאֵל שֶׁפְּתִיךָ" (כו, ג). מוטב שאחרים ישבחו אותנו ולא אנו עצמנו. דומה שאין עוד אומה שספרותה הלאומית טופחת על שכמה פחות מכפי שעושה התנ"ך לעם ישראל. עם ישראל בחר לזכור את כישלונותיו, ופחות מזה את סגולותיו. לא פיו שלו הילל אותו. נדרש, לפיכך זר שיעשה זאת; ודווקא כזה שאינו אוהב אותו. משה נזף בעם. בלעם, הנוכרי, הילל אותו. אך אם כך, מה פירושו של התיאור המפורסם שבפי בלעם לעם ישראל, "הֵן עַם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וַיְבֹגְוּם לֹא יִתְחַשְׁבּוּ" (במדבר כג, ט)? בשיחות קודמות לפרשה זו טענתי נגד הפירוש שנעשה רווח בעת החדשה, שגורלו של עם ישראל הוא לחיות לבדד, בלי ידידים, שנוא ועזוב: כאילו האנטישמיות היא גזרה נצחית. אבל אין היא כזו. איש מן הנביאים לא גרס כך. להפך: כמה מהם ניבאו שיבוא היום ואומות העולם יכירו באלוהי ישראל ויבואו לעובדו במקדש בירושלים. זכריה מנבא כיצד "יִחְזִיקוּ עֵשְׂרָה אֲנָשִׁים מִכָּל לְשׁוֹנֵת הַגּוֹיִם וַיְחַזְּקוּ בְּכַנְף אִישׁ יְהוּדִי לְאִמֵּר, 'יִלְכָּה עִמָּכֶם פִּי שְׁמַעְנוּ אֶל-הֲלֹהִים עִמָּכֶם'" (ח, כג). האנטישמיות אינה גזרת גורל בשום אופן.

מה אם כן פשר ברכתו זו של בלעם? אפן-עזרא מבאר כי הכוונה לכך שמכל העמים שיחיו כמיעוט בקרב תרבות זרה, רק היהודים יצליחו לשמור על זהותם. הרמב"ן מפרש שאמונת ישראל תישאר טהורה, ולא תיעשה בליל של מסורות והשפעות נוכריות. הנצי"ב בפירושו 'העמק דבר' מבאר חד וחלק, וניכר שהוא מכוון אל בני זמנו המתבוללים: "עם ישראל, כשהוא לבדד ואינו מתערב עמהם, ישכון במנוחה ובכבוד; ... ובגוים, כאשר הוא רוצה להיות מעורב עמם, לא יתחשב: אינו נחשב בעינם להתחשב כלל לאדם". אבל יש אפשרות נוספת, ורומז לה אנטישמי ידוע אחר, ג"ק צ'יסטרטון, הקביעה שסופר והוגה זה היה אנטישמי אינה שלי אלא של המשורר ו' ה' אודן. צ'יסטרטון כתב: "אמרתי שסוג מסוים של יהודים נטה להיות רודן, וסוג מסוים אחר של יהודים נטה להיות בוגד. אני אומר זאת שוב. עובדות ידועות כגון אלו מותר להזכירן בביקורת על כל אומה על פני האדמה: אין זה נחשב בלתי-ליברלי לומר שסוג מסוים של צרפתים נטה להיות חושני... אני מתקשה להבין מדוע אין לקרוא לרודנים רודנים ולבוגדים בוגדים רק מפני שהם במקרה בני גזע שרדף מסיבות אחרות ובזמנים אחרים" (G.K. Chesterton, The Uses of Diversity, London, Methuen & Co., 1920, p. 239). על כך כתב אודן, "חוסר הפנות בטיעון זה נחשף במעבר של כותבו מהמונח 'אומה' למונח 'גזע'".

שכבר הזכרנו בחודש שעבר בשיחתנו לפרשת בהעלותך, בדבריו הידועים כי ארה"ב היא "מדינה עם נפש של כנסייה" ו"המדינה היחידה בעולם שנוסדה על אדני אמונה דתית". G. K. Chesterton, What I Saw in America, New York: Dodd, Mead and Company, 1922, p. 7. בזיק הייתה ישראל הקדומה, וזה הדבר שייחד אותה. התרבות הפוליטית האמריקנית מושרשת עמוקות באידיאה של ישראל המוקדמת ובמושג הברית. כפי שהראו למשל ההיסטוריון פרי מילר והסוציולוג רוברט ג'ה ישראל הקדומה נוסדה על אדני אמונה דתית, והייתה מתוך כך מדינה שנפשה היא דת. בשיחתנו הזכרת הצגנו את התיאוריה של הרב י"ד סולובייצ'יק שלפיה עם ישראל הוא שילוב של שתי דרכי-התאגדות שונות, מ'חנה ו'עדה. מחנה מתלכד בגלל אויב משותף. אומות העולם, עתיקות כמודרניות, נוצרו בשל נסיבות היסטוריות. קבוצת אנשים חיה בארץ מסוימת, חולקת אותה תרבות, יוצרת חברה, וכך נעשית אומה. לעם ישראל, במיוחד מגלות בבל ואילך, לא היה אף לא אחד מהמאפיינים המקובלים של אומה. היהודים לא גרו באותה ארץ. חלקם חיו בארץ ישראל, אחרים בבבל, עוד אחרים במצרים. בהמשך הם נפוצו על פני העולם כולו. לא הייתה להם שפת דיבור יומיומית משותפת. היו שפות דיבור יהודיות רבות: גרסאות של יידיש, של לדינו, של ערבית יהודית ועוד ניבים יהודיים אזורים. עם ישראל גם לא חי באותה ישות מדינית. לא הייתה לו סביבה תרבותית משותפת. במקומות שונים הוא היה נתון לגורלות שונים בתכלית. ולמרות כל ההבדלים הללו, היהודים ראו את עצמם כאומה וכך גם נתפסו בעיני אחרים: העם הגלובלי הראשון בעולם, ותקופה ארוכה גם העם הגלובלי היחיד. מה אם כן עשה אותם לאומה? זאת הייתה שאלתו של רב סעדיה גאון במאה העשירית לספירה, ותשובתו המפורסמת הייתה "אין אומתנו אומה אלא

שאלות רבות וטובות נשאלו על סיפור בלק ובלעם ועל הקללות שנהפכו לברכות. האם בלעם היה באמת איש אלוהים, או שהיה שרלטן, מכשף, איש מאגיה שחורה? האם היו לו כוחות על-טבעיים? האם באמת היה, כדברי כמה מחכמינו, שקול למשה רבנו? ספרי דברים שנו. מה הניע אותו – הרצון לגמול ולכבוד מהמואבים ומהמדיינים, או איבה כלפי בני ישראל והתמרמרות על קרבתם לכאורה לאלוהים? למה ה' שנתגלה אליו הורה לו תחילה לא ללכת לקלל את בני ישראל, ואז, לכאורה, שינה את דעתו ואמר לו ללכת בכל זאת? מה פשר האפיזודה של האתון המדברת? האם היא קרתה באמת, או שהייתה, כדעת הרמב"ם, הזיה של בלעם? מורה נבוכים ב, מב. לביקורת של הרמב"ן על גישת הרמב"ם ראו פירושו לבראשית יח, א. אלו הן שאלות חשובות, והן נידונו רבות. אך יש שאלות יסודיות מהן. מדוע בכלל נמצא הסיפור הזה בתורה? הרי כולו אירע הרחק מעיניהם של בני ישראל. איש מהם, גם לא משה, לא היה עד לו. עדיו היחידים היו בלק, בלעם וכמה נכבדים מואבים. לו ידעו בני ישראל באיזו סכנה היו נתונים וכיצד ניצלו ממנה, היה הדבר נותן להם מזון למחשבה לפני שזנו אחר בנות מואב ושיקוציהן סמוך לאחר האירוע. הם היו יודעים שהמואבים אינם דורשי טובתם. אפילו משה לא היה יודע על הפרשייה אלמלא סיפר לו ה' על כך. בקיצור, בני ישראל נמצאו בסכנה וניצלו ממנה אך לא ידעו לא על הסכנה ולא על ההצלה. ואם כן, איך היא השפיעה עליהם, או יכלה להשפיע? לבד מכך, למה צריך היה ה' שבלעם ייצא למשימתו? תחילה אמר לו לא לצאת; הרי יכול היה לעמוד על כך גם בפעם הבאה. הקללות היו נמנעות, בני ישראל היו מוגנים, ולא היה כל צורך במלאך, באתון המדברת, ובשלל האירועים, הזבחים וניסיונות הקללה. כל הדרמה כולה לא הייתה נחוצה. ולמה פִּים ה' בפי בלעם את פסוקי השירה המופלאים, המציבים את ברכתיו באחת הפסגות הליריות של התורה? די היה שבלעם יאמר דברים בנוסח הבטחת ה' לאברהם, "וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלְלֶיךָ אֲאָרֶץ" (בראשית יב, ג) – שאכן משובצים בשירי: "מְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ וְאֲרִיךְ אַרְוֶר" (במדבר כד, ט). ומוקדם יותר אמר, "מִמָּה אֶקֶב לֹא קֶבֶה אֵל, וּמִה אֶזְעַם לֹא זַעַם ה'?" (במדבר כג, ח) מי נועד להיות מושפע מאפיזודת בלעם? האם היא נועדה לחולל איזו תמורה? מי היה קהל היעד שלה? היא לא השפיעה על המואבים. הם המשיכו ושלחו את בנותיהם לפתות את בני ישראל, הפעם בהצלחה. בני ישראל נענשו במגפה איומה, ו-24 אלף מהם נספו.

הפרשייה לא השפיעה גם על המדיינים; איבתם לבני ישראל הייתה עזה ונותרה כזאת אחרי המאורע, ועל כן הורה ה' למשה "צַרֹּר אֶת הַמְּדִינִים וְהַפְּיִתֶם אוֹתָם" (כה, יז-יח). פרקים ספורים לאחר מכן מסופר כי ה' הורה למשה לנקום במדיינים נקמה צבאית (פרק לא). גם בלעם עצמו לא הושפע. בעניין זה, התורה מפורת רמזים. תחילה היא מספרת על פרשת הזנות עם בנות מואב והמגפה שבעקבותיה. אחר כך, כעבור שישה פרקים, מסופר כי במהלך המלחמה עם המדיינים בלעם נהרג (לא, ח). ואז, כעבור עוד כמה פסוקים, אומר משה לבני ישראל כי בנות מדיין "היו לבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדָבָר בְּלָעַם לְמִסַּר מַעַל בְּה' עַל דָּבָר פְּעוּר, וַתְּהִי הַמְּגִפָּה בְּעֵדֵת ה'" (לא, טו). כלומר בלעם, שעבר חוויה מרעישה, מכוננת לכאורה, שבה הקללות שהגה הפכו בפיו לברכות, נותר אחריה עוין כלפי העם שבירך, וכנראה גם כלפי האל שעולל לו את זאת, ומוחו הוסיף לחַבֵּל מזימות מחוכמות לפגיעה בבני ישראל. ואחרונים חביבים, גם בני ישראל לא השתנו בעקבות הפרשה. הם נותרו חשופים לפגעי המואבים, המדיינים ומדוחי המין, האוכל ואלוהי-הנכר. המאורע לא שינה גם את משה, שהותיר לפינחס לעשות את המעשה המכריע שיבלום את המגפה, ומיד לאחר מכן שמע מה' שיהושע יירש ממנו את ההנהגה. אם מאורע בלעם לא שינה לא את המואבים ולא את המדיינים ולא את בני ישראל, לא את בלעם ולא את משה, איזה עניין יש לנו בו? איזה תפקיד הוא ממלא בסיפור תולדות עמנו? הפליאה גוברת משום שלאורך הדורות מאורע בלעם אכן נתפס כציון-דרך מרכזי. כך בהמשך התורה, כך בנביאים ראשונים, כך בנביאים אחרונים וכך בכתובים.

ראשית, מאורע בלעם משמש נימוק מרכזי למצווה הנמסרת בספר דברים: עמונים ומואבים אסורים לבוא בקהל ה' עד עולם "עַל דָּבָר

בתורתיה". את עם ישראל מכוננת תורת ישראל; זו אומה בריבונות האל. באורח שאין דומה לו, הם קיבלו את חוקיהם עוד לפני שישובו בארצם – ומשום כך נותרו מחויבים לחוקים אלה גם כשאבידו את ארצם. לא היה עוד כדבר הזה בדברי ימי האומות. הדת והלאום חופפים אפוא ביהדות באורח ייחודי. יש אומות עם דתות רבות, כגון ארצות הברית או, למעשה, בריטניה הרב-תרבותית של היום. יש דתות השוררות על אומות רבות: הנצרות והאסלאם הן דוגמאות מתבקשות. רק במקרה של היהדות יש תואם אחד-לאחד בין הדת ללאום. בלי הדת היהודית לא היה דבר שיחבר בין היהודים ברחבי העולם (לבד מהאנטישמיות). ובלי העם היהודי היהדות הייתה מפסיקה להיות מה שהייתה תמיד, אמונתו של עם המלוכד באחריות משותפת שבין אדם לחברו ובין אדם לאלוהים. צדק בלעם: עם ישראל יוצא דופן. על כן, טעות מרה היא להגדיר את היהודיות כעניין אתני – נגדיר אתני כאשר נגדיר. אם אתניות היא צורה של תרבות, הנה היהודים אינם אתניות אחת אלא רבות. הרי החברה היהודית בישראל היא אנציקלופדיה חיה של כל אתניות, כמעט, על פני האדמה. אם אתניות היא מילה אחרת לגזע, הרי היהדות כאתניות לא הייתה מאפשרת גיור, שהרי גזע אי אפשר לשנות. עם ישראל "לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב" במובן זה שלאומיותו אינה עניין של גיאוגרפיה, של פוליטיקה או של אתניות. היא עניין של היענות לקריאה אלוהית להיות שותפיו בברית ולשמש מופת של אומה המתייחדת בדתה ובאורח חייה. אם נאבד זאת, נאבד את הדבר היחיד שהיה ונשאר מקור תרומתנו היחידאית למורשת האנושות. כאשר אנחנו שוכחים את הדבר, ה' מארגן לנו, למרבה הצער, אנשים כמו בלעם וכמו צ'סטרטון שיזכירו אותו לנו בדרכם. מוטב שלא נזדקק לתזכורות כאלו.

פיוט

הבאנו בעבר כי שירת הולדנו מכילה שירת קודש ושירת חול המשתמשת באותה מנגינה (ואף דמיון מילולי כמו ב- "איר מי קארו מדרה" – "רוצה אני אמא", שיר אהבה לירושלים ובנוסח חול אהבה נכזבת. גם "לוס בילבליקוס קאנטון, סוספיראן דל אמור, אי לפסיון ממטה, מציגוואה מיזולור" – "הצפורים שרות, סובלות מהאהבה התשוקה הורגת מגבירה את יסורי" מושר בדיוק באותה מנגינה של "צור משלו אכלנו" שהוא שיר קודש עד כדי כך, שיש שאסרו לשיר אותו, כמו ר' חיים מוולוז'ין, משום שהוא זהה לברכת המזון). הפעם: פזמון מיוחד במינו לר' ישראל נג'ארה (צפת, המאה ה-16) דוגמא מרתקת, אחת הבודדות, בה ניתן להתחקות אחרי מקור השיר והלחן הנוכרי לפיו כתב ר"י נג'ארה את שירו. פרופ' אדוין סרוסי, מזהה מקור השיר בשיר לדינו מזמנו של המחבר – "השיכורה". גבר מנסה לפייס את אשתו השיכורה במתנות שונות והיא דוחה את כולן בתירוצים שונים. לבסוף רק חבית היין מפייסת אותה. כותרת המשנה שהצמיד ר"י נג'ארה לשירו אומרת כך: פזמון נאה לחן קון אל וינו שאנראה מארזו קון אל אוה פאזיאה מאלא רומנסי אוזאל (שפירושו: עם היין אני בריאה, בעלי, עם המיים אני נעשית חולה). לשיר מבנה מתווסף. כל בית ארוך מקודמו בשורה אחת שמתווספת לראשיתו (כמו חד גדיא) ופזמון חוזר. שירו של ר"י נג'ארה צמוד במבנהו, בחריזותו וברוחו לשיר הספרדי, אלא שטובות ההנאה החומריות של העולם הזה (המופיעות בשיר 'השיכורה'), מתבטלות אצלו מול לימוד התורה וקניית החכמה. כמה גרסאות השיר בלדינו שרדו בין היהודים הספרדים, אחת מהן, מבולגריה, שרדה עם כמעט אותן מלות פתיחה שהכיר ר"י נג'ארה. על פי המנגינה של הגרסה הזאת, כפי שרשם אותה אספן שירי הולדנו יצחק לוי, שחזר פרופ' אדוין סרוסי את שירו של נג'ארה והוא בוצע לראשונה במופע שהוקדש לשירתו של נג'ארה – ר' ישראל נג'ארה: המקור, והועלה בפסטיבל העוד 2009. הטקסטים למופע נערכו ונאספו בידי פרופ' טובה בארי, מתוך דפוסים עתיקים וכתבי יד שונים של ספריו של ר"י נג'ארה.

(פזמון חוזר): בין תבינו לקנות בינה האזינו לקנות חכמה תחיה בעלה

בכל קניינכם בינה תקנו לא תקנו יופי זיו זָהב
כי הָהָב נְפֹשׁוֹת יִלְהָב

בכל קניינכם בינה תקנו
לא תקנו שפָּרִירוֹת כֶּסֶף כי הַכֶּסֶף יוֹסִיף כֶּסֶף
וְהָהָב נְפֹשׁוֹת יִלְהָב

בכל קניינכם בינה תקנו
לא תקנו רב דיד נחֹשֶׁת כי הנחֹשֶׁת לְבוֹשֶׁת
וְהַכֶּסֶף יוֹסִיף כֶּסֶף וְהָהָב נְפֹשׁוֹת יִלְהָב

אֶשֶׁר לֹא קָדְמוּ אֲתָכֶם בְּלַחֵם וּבְמִים בְּדָרְךָ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם, וְאֶשֶׁר שָׁכַר עֲלֶיךָ אֶת בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר מִפְתּוֹר אֲרָם נְהָרִים לְקַלְלֶךָ, וְלֹא אָבָה ה' אֶ-לֹהֶיךָ לְשִׁמְעַע אֶל בְּלַעַם וַיַּהֲפֹךְ ה' אֶ-לֹהֶיךָ לָךְ אֶת הַקְּלָלָה לְבִרְכָה כִּי אֶהְבֶּךָ ה' אֶ-לֹהֶיךָ. לֹא תִדְרֹשׁ שְׂלֹמֶם וְטִבְתֶּם כֹּל יְמֵיךָ לְעוֹלָם" (דברים כג, ד-ז). במעמד חידוש הברית, לאחר כיבוש הארץ, סקר יהושע בן-נון את תולדות ישראל בקצרה, אך את המאורע שלנו הבלטי. שניים מתוך שנים-עשר פסוקי הסקירה ההיסטורית, שיהושע משמיע בשמו של ה', עוסקים בו: "וַיִּקְרָא בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר מִלְּךְ מוֹאָב וַיִּלְחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא לְבַלַּעַם בֶּן בְּעוֹר לְקַלֵּל אֶתְכֶם. וְלֹא אָבִיטִי לְשִׁמְעַע לְבַלַּעַם וַיְבָרֶךְ בְּרוּךְ אַתְכֶם וְאֶצֵּל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ" (יהושע כד, ט-ו). הנביא מיכה, בן זמנו של ישעיהו הצעיר ממנו מעט, התנבא אף הוא בשם ה' – "עַמִּי, זָכֹר נָא מַה יָּעַץ בְּלַק מִלְּךְ מוֹאָב וּמָה עָנָה אֹתוֹ בְּלַעַם בֶּן בְּעוֹר מִן הַשְּׂטִיִּים עַד הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צְדָקוֹת ה'" (מיכה ו, ה). זאת בתוך נבואה נשגבה וחשובה במיוחד, פסוקים בודדים לפני הפסוק המפורסם המתמצת את האתיקה היהודית: "הֲגִיד לְךָ, אָדָם, מַה טוֹב, וּמָה ה' דוֹרֵשׁ מִמֶּךָ: כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאֶהְבֶּת חֶסֶד וַיִּצְנַע לְקֶטַע עִם אֶ-לֹהֶיךָ" (שם, ח). בשיאו של תהליך התיקון הדתי שיזמו עזרא ונחמיה בימי שיבת ציון, הוקראה התורה באוזני העם, ונחמיה המספר על כך מציין, מכל הדברים, רק את התגלית הזאת: "וַיִּנְמָצָא כְּתוּב בּוֹ אֶשֶׁר לֹא יָבֹא עַמְנִי וּמֵאֲבִי בְּקֹהֶל הָאֱלֹהִים עַד עוֹלָם. כִּי לֹא קָדְמוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּלַחֵם וּבְמִים, וַיִּשְׁכַּר עֲלֵיו אֶת בְּלַעַם לְקַלְלוֹ וַיַּהֲפֹךְ אֶ-לֹהֵינוּ הַקְּלָלָה לְבִרְכָה" (נחמיה יג, ה). אך נסביר כי אירוע שלמראית עין לא הייתה לו כל השפעה על המעורבים בו, או על המאורעות שבאו אחריו, מקבל נפח ומשקל גדולים כל כך בתיאורי תולדות ישראל מפי משה ויהושע, מיכה ונחמיה?

התשובה על כך היא גם תשובה לשאלת יסוד בתורה. קשה להבין מדוע רצה אלוהים לכרות ברית דווקא עם עם שהתגלה שוב ושוב כמרדן, קשה עורף וכפוי טובה. ה' עצמו איים פעמיים להכרית את העם – אחרי חטא העגל ואחרי חטא המרגלים. גם בפרשתנו, לקראת סופה, הוא משלח בעם הזה מגפה. ומנגד, הלוא היו עוד עמים מאמינים בעולם העתיק. התורה מכנה את מלכיצדק, בן זמנו של אברהם אבינו, "כֹּהֵן לְאֵ-ל עֲלִיזוֹ" (בראשית יד, יח). יתרו חותן משה כוהן מדיין נתן לחתנו עצות הנהגה יקרות מפי. בספר יונה מתואר כיצד מלחים גויים התפללו שעה שהנביא העברי ישן לו. כשהגיע יונה אל יעדו, לניווה שבאשור, והשמיע את אזהרותיו, התושבים חזרו מיד בתשובה – באורח שכמוהו כמעט לא נראה ביהודה ובישראל. מלאכי, אחרון הנביאים, אומר: "כִּי מִפְּוֹרַח שֶׁמֶשׁ יַעַד מְבֹאוֹ גְדוֹל שְׁמִי בְּגוֹיִם, וּבְכָל מְקוֹם מְקַטֵּר מִגֶּשׁ לְשָׁמַי וּמִנְחָה טְהוֹרָה; כִּי גְדוֹל שְׁמִי בְּגוֹיִם, אֲמַר ה' צְבָאוֹת – וְאַתֶּם מִחְלָלִים אוֹתוֹ..." (מלאכי א, יא-ב). למה לבחור בישראל, אם כן? התשובה היא אהבה. כמעט כל הנביאים אמרו זאת. ה' אוהב את ישראל. הוא אהב את אברהם; הוא אוהב את צאצאיו. מפעם לפעם חורה אפו בהם בעקבות מעשיהם, אך אין הוא יכול לוותר על אהבתו. הוא מסביר זאת לנביא הושע. לך והתחתן עם אשת זנונים, אומר לו ה'. היא תפר את אמוניך, היא תשבור את לבבך, אבל אתה לא תחדל לאהוב אלוהה ותשיב אותה אליך (יהושע א-ג). אבל היכן בתורה מביע אלוהים את אהבתו זאת לישראל? בברכות בלעם. כאן נותן ה' קול לרגשותיו כלפי העם הזה. "כִּי מֵרֵאשׁ צָרִים אֶרְאֶנּוּ וּמִגְבַּעוֹת אֲשׁוּרֵנוּ; הֵן עִם לְבַדְד יִשְׁכְּנוּ וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשְּׁבוּ" (במדבר כג, ט). "הֵן עִם כְּלָבִיא יָקוּם וְכֹאֲרֵי יִתְנַשֵּׂא" (שם, כד). "מַה טוֹבוֹ אֶהְלִיךְ, יַעֲקֹב! מִשְׁפָּנוֹתֶיךָ, יִשְׂרָאֵל!" (כד, ה). מילים מפורסמות אלו אינן משל בלעם. הלוא ה' שם בפיו את הברכות, בשעה שבלעם התכוון לקלל. אלו הן מילותיו של ה' – הביטוי הרהוט ביותר לאהבה שהוא רוחש לעם קטן זה, עם שאלמלא כן היה נשכח כאלפי עממים אחרים. בלעם, הנביא האלילי, הוא צינור מוזר מאין כמוהו להעביר דרכו את ברכת ה'. אומנם, אפשר לומר שיש עניין מיוחד בבחירה בו. על פי מדרש דברים רבה (א, ד), ה' בחר בבלעם לברך את בני ישראל כי כאשר ברכה באה מפיו של אויב אי אפשר לחשוד שהיא באה מתוך משוא פנים. אך זו דרכו של ה'. הוא בחר בזוג עקר ובא-בימים להיות אביו ואימו המייסדים של עם ישראל. הוא בחר באדם שהתקשה בדיבור להוריד את דברו לעולם. הוא בחר בבלעם, שונא ישראל, להיות שליח לאהבתו. משה אומר במפורש: "וְלֹא אָבָה ה' אֶ-לֹהֶיךָ לְשִׁמְעַע אֶל בְּלַעַם וַיַּהֲפֹךְ ה' אֶ-לֹהֶיךָ לָךְ אֶת הַקְּלָלָה לְבִרְכָה כִּי אֶהְבֶּךָ ה' אֶ-לֹהֶיךָ". זהו נושא האמיתי של הסיפור. לא בלק ולא בלעם,

לא מואב ולא מדיין, ולא מה שקרה אחר כך. זהו סיפור על אהבתו של ה' לעם. על עוצמתו של העם הזה ועל נחישותו, על נכונותו להיות שונה, על חיי המשפחה הצנועים והטובים שלו ועל יכולתו להאריך ימים יותר מאימפריות: תשבחות אלו ואחרות מפורטות בברכות. על פי שיטת הרמב"ם, בכל מעשיו של ה' יש מסר מוסרי בשבילנו. הלכות דעות א, ו.אני מאמין שבפרשת בלק מלמד אותנו ה' כי האהבה יכולה להפוך ברכה לקללה. היא הכוח היחיד המסוגל למגר את השנאה. האהבה מרפאת את פצעי העולם.

חטא בעל פעור ומשמעותו

הרב ברוך גיגי

(שיעור 39 משיחות ראשי ישיבת הר עציון. ניתנה בסעודה שלישית, שבת קודש פרשת בלק השתפ"א. סיכום מרדכי סמבול, ערך אביעד ברסטל. סיכום השיחה לא עבר את ביקורת הרב). פרשת בלק נחתמת בתיאור חטא הזנות, "ויחל העם לזנות אל בנות מואב" (במדבר כ"ה, א), שהגיע לשיאו במעשהו הפומבי של זמרי בן סלוא: "ויקרב אל אחיו את המדוניית לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל" (במדבר כ"ה, ו).

החטא בשיטים לא התמצה בזנות בלבד, אלא הגיע גם לכדי עבודה זרה. אמנם, הדבר לא קרה בבת אחת, והחטא בשיטים כלל תהליך הידרדרות מתמשך.

הפרשייה נפתחת בתיאור הכללי הבא: "וישב ישראל בשיטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב" (במדבר כ"ה, א). בני ישראל חוננים בשיטים, ולידם נמצא הפיתוי שמציבות בנות מואב. בשלב הבא נאמר כך: "ויקראן לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן" (במדבר כ"ה, ב). המדרשים (ראו מדרש הגדול במדבר כ"ה, א), מתארים באופן ציורי שבנות מואב היו מניחות פירות או כלים בחדר הראשון, כשהאנשים היו נכנסים הן היו מציעות להם יין, לאחר מכן היו מזמינות אותם להיות איתן בחדר השני, וכן הלאה. כעין מה שאמרו חז"ל: "גזרו על פתן ושמן משום יינן, ועל יינן משום בנותיהן, ועל בנותיהן משום דבר אחר" (שבת נ"ז, ב). במסגרת תהליך זה, נדרשו האנשים גם לעבוד לבעל פעור, וכך נכשלו בעבודה זרה ובגילוי עריות.

עד כה, הנהייה אחר בעל פעור מובנת, משום שהיא נעשית בעבור הזנות. אבל בפסוק הבא מתוארת הידרדרות נוספת, ומעט מפתיעה: "ויצמד ישראל לבעל פעור ויחראף ה' בישראל" (במדבר כ"ה, ג). כאן אין מדובר בעבודת האלילים לשם הזנות, אלא בדבקות של ממש בבעל פעור, מה שמעלה את השאלה מה טיבה של עבודת בעל פעור: מה גורם לה להיות כל כך מושכת עד שבני ישראל ממש דבקים בה?

עבודת בעל פעור

השאלה מחריפה, לאור תיאור עבודת בעל פעור והרתיעה ממנה, אפילו מצד גויים עובדי עבודה זרה, כפי שמתארים חז"ל בגמרא בסנהדרין (סד) באמצעות שני סיפורים.

הסיפור הראשון עוסק באשה נכרית שהייתה חולה מאוד. אותה אישה נדרה שאם תחלים, היא תלך ותעבוד כל ע"ז שבעולם. כלומר, היא מכירה בכך שיש כוחות עליונים המנהלים את העולם, ואם היא תחלים – אזי יכול להיות שכל הכוחות הללו התאגדו יחד כדי לעזור לה, או שכל אחד תרם לפחות חלק מההחלמה שלה. ממילא, היא מוכנה ללכת ולעבוד כל אחד ואחד מהאלילים הקיימים בעולם כולו. נכרית 'צדיקה' מאוד.

לאחר שהחלימה, היא אכן "הלכה ועבדה לכל ע"ז שבעולם" כדי לקיים את נדרה. אלא שכאשר היא הגיעה לבעל פעור, היא נרתעה: "שאלה לכומרים במה עובדין לזו? אמרו לה: אוכלין תרדין ושותין שכר, ומתריזין בפניה. אמרה: 'מוטב שתחזור ההוא אשה לחוליה ולא תעבוד ע"ז בכך'" (סנהדרין סד).

כאשר הסבירו לאותה נכרית מהי העבודה של בעל פעור, היא חשבה שזה יותר ביזיון מאשר עבודה. היא ידעה שעליה לקיים את נדרה, אבל גם ידעה שלא תוכל לעמוד בכך אם קיומו כרוך בעבודה כה בזויה, ועל כן הכריזה: "מוטב שתחזור ההוא אשה לחוליה ולא תעבוד ע"ז בכך".

הגמרא איננה מסתפקת בהבאת הסיפור הזה בלבד, אלא משתמשת בו על מנת לבקר את חטא בעל פעור, ובלשון הגמרא: "אתם בית ישראל אינן כן! הנצמדים לבעל פעור" – כצמיד פתילי. כלומר בניגוד לאומות עולם שמרחיקות עצמן מעבודה בזויה זו, דוקא עם ישראל נהה אחר עבודה זו ואף "נצמד" אליה.

הגמרא ממשיכה ומביאה מיד סיפור נוסף: "מעשה בסבטא בן אלס שהשכיר חמורו לנכרית אחת, כיוון שהגיעה לפעור אמרה לו: המתן

בכל קניינכם בינה תקנו
לא תקנו אזור תכלת פי התכלת לתכלת
והנחושת לבושת והקסף יוסיף כסף והזהב נפשות ילהב

בכל קניינכם בינה תקנו
לא תקנו לבוש ארגמן פי ארגמן הוא פח נטמן
והתכלת לתכלת והנחושת לבושת
והקסף יוסיף כסף והזהב נפשות ילהב

בכל קניינכם בינה תקנו
לא תקנו בגדי תולעת פי סוף תולעת תולעת
וארגמן הוא פח נטמן והתכלת לתכלת
והנחושת לבושת והקסף יוסיף כסף
והזהב נפשות ילהב

בכל קניינכם בינה תקנו
לא תקנו רפידת שני פי השני עשיר יעני
וסוף תולעת תולעת וארגמן הוא פח נטמן
והתכלת לתכלת והנחושת לבושת
והקסף יוסיף כסף והזהב נפשות ילהב

בכל קניינכם בינה תקנו
לא תקנו מעטיפות שש פי אלהיכם שווא שש
והשני עשיר יעני וסוף תולעת תולעת
וארגמן הוא פח נטמן והתכלת לתכלת
והנחושת לבושת והקסף יוסיף כסף
והזהב נפשות ילהב

בכל קניינכם בינה תקנו
לא תקנו שמלות עזים פי סוף בגדי עזים נבזים
ואלהיכם שווא שש והשני עשיר יעני
וסוף תולעת תולעת וארגמן הוא פח נטמן
והתכלת לתכלת והנחושת לבושת
והקסף יוסיף כסף והזהב נפשות ילהב

בכל קניינכם בינה תקנו רות ©
לא תקנו הדרת משפנות פי משפנות ממספנות
וסוף בגדי עזים נבזים ואלהיכם שווא שש
והשני עשיר יעני וסוף תולעת תולעת
וארגמן הוא פח נטמן והתכלת לתכלת
והנחושת לבושת והקסף יוסיף כסף
והזהב נפשות ילהב

להאזנה ללחן (מומלץ, מסייע להבנת מהנה השיר) באתר הפיוט והתפילה:
<https://web.nli.org.il/sites/nli/he/song/pages/song.aspx?songid=903#16.63.3087.660>

בין תבנית לקנות בינה האזינו – הקשיבו לדברי, וקנו חכמה ודעת, כך מבקש הפייטן מקהל מאזיניו. הלשון מרמזת לפסוק מתהלים (צד, ח): בינו בלערים

בעם וכסילים מתי תשפילו. לקנות חכמה תחיה בעלה – כדאי וראוי לרכוש חכמה, שכן החכמה מעניקה חיים לאוחזים בה, ככתוב בקהלת (ו, יב): כי בצל חכמה בצל הפסוק ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. בכל קניינכם בינה

תקנו – את כל המשאבים עליכם להשקיע ברכישת חכמה דווקא. השורה מיוסדת על האמור במשלי (ד, ה-ו): קנה חכמה קנה בינה אל תשפח ואל תט

מאמרי פי אל תעזבה ותשמרן אהבה ותצרך ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קניינדך קנה בינה. לא תקנו יופי זיו זהב פי הזהב נפשות ילהב – אל לכם לרדוף

אחר קניינים חומריים שונים, כגון הזהב הזהב, משום שהזהב רק מושך אחריו את הלב לחיי תאוה. מכאן ואילך פותח כל בית בנוסח הקבוע: "בכל קניינכם בינה תקנו / לא תקנו..."

ו, ולאחר מכן פירוט של דבר-מה חומרי כלשהו, ונימוק להימנעות ממנו; לבסוף, כל מחרזות חוזרת על מסקנות המחרזות שלפניה. סדר ההישגים החומריים האסורים מבוסס על רשימת התרומות שנדרשו למלאכת המשכן, ככתוב בשמות (כה, ב-ד)...מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי... זהב וקסף ויחשת ויתכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים

והזהב נפשות ילהב. לא תקנו שפיריות כסף פי הפסף יוסיף כסף – אל תקנו את הכסף, הנצבר והולך, משום שהוא רק מגביר את תשוקת ההתעשרות. שפיריות מלשון ספירה, או לחילופין, אפשר גם לפרש במשמעות של שייך ימנית - שפיריות – מלשון שפיר, יפה. לא תקנו רב דוד נחושת פי הנחושת לבושת – אל תתפתו

לקנות נחושת מלוא החבית, משום שגם היא סופה לבייש ולא לרומם. לא תקנו אזור תכלת פי התכלת לתכלת – אל תקנו חגורה מאריג התכלת היקר, משום שסופו להתכלות כדרך כל אריג אחר. לא תקנו לבוש ארגמן פי ארגמן

הוא פח נטמן – גם בגד עשוי ארגמן (אריג יקר מאוד) אל תקנו, שאף הוא טומן

עד שאכנס ואצא. לאחר שיצאה אמר לה: אף את המתיני עד שאכנס ואצא. אמרה לו: ולא יהודי אתה? אמר לה: ומאי איכפת לך? (סנהדרין טז)

הגמרא ממשיכה ומתארת איך אותו יהודי עבד את בעל פעור, בצורה 'מהודרת' כל כך עד ש"היו כומרין מקלסין לו ואומרים מעולם לא היה אדם שעבדו לזו בכך". אוי לה לאותה בושה. שני הסיפורים הללו מציגים היטב את הביזיון הגדול הכרוך בעבודת בעל פעור. עבודה שאפילו רבים מהגויים לא מוכנים לקבל על עצמם, ובכל זאת בני ישראל עושים אותה בדבקות יתירה. וכעת מחריפה שאלתנו הראשונה: למה? מה כל כך מושך את בני ישראל בעבודת בעל פעור?

כדי להבין את התשובה לכך, יש להבין מה הרעיון ה'פעורי' שעומד מאחורי עבודה זו, וכך ננסה לעשות.

האדם והטבע

האדם מוקף בכוחות רבים המשפיעים על עולמו. יש לו הרגשה שיש משהו גדול יותר המנהל את העולם. ביהדות, אנו מאמינים שכל הכוחות הללו נמצאים בידי אחד – הקב"ה. להבדיל אלף אלפי הבדלות, בעבודות האלילים מאמינים שכל כח וכח מנוהל על ידי ישות עצמאית, שיש פנתיאון שלם של אלים המנהל את העולם – כמו אותה נכרית שהייתה מוכנה להשתחוות לכל העבודות הזרות שבעולם. כך גם באמונה היוונית, באמונה הרומית ובכל שאר תרבויות העולם. אפילו עובדי עבודה זרה אלו מודים שיש דבר מה מעל האדם.

שונה מכך בתכלית היא עבודת בעל פעור. על פי עבודה זרה זו, אין דבר מעל האדם. האדם הוא העליון. החיים הטבעיים, ההתנהגות הטבעית, הרצונות של האדם, כל הצרכים של האדם – את זה עבודת בעל פעור 'מקדשת'. האדם יכול לעשות מה שהוא רוצה, מתי שהוא רוצה. אם הוא צריך לאכול – שיאכל. ואם הוא צריך לעשות את צרכיו – שיעשה את צרכיו. לא רק שהוא יכול לעשות אותם, אלא הוא יכול לעשות את הפעולות הללו בעוצמה. אלו מעשים גדולים ונעלים.

אם כן, עבודת בעל פעור שמה את האדם במרכז. היא עושה את האדם עליון, ומגדילה ומאדירה את כל פעולותיו. יש משהו שמושך ברעיון הזה, לתת לאדם את כל הכוח והחופש. לשים את האדם מעל הכל. זו גם גישה רווחת מאוד בעולם המערבי – שכל חשק וכל רצון שיש לאדם הוא יכול למלא; שהאדם יכול לעשות כאוות נפשו.

אבל אנחנו מאמינים שלא כך הדבר. אכן, גם היהדות מאוד מאמינה בהעצמת מעשיו של האדם, והיא נותנת אחריות עצומה וכבירה למעשיו, כפי שנאמר "וַתְּחַסְּרֵהוּ מִעֵט מִצֶּט-לְהַיִּים" (תהילים ח' ט). זו באמת הסיבה שבני ישראל כל כך נמשכו לעבודה זו: משום שאנחנו כן מקבלים את העיקרון של האדרת מעשי האדם. הרעיון הזה אכן קיים ביהדות. אלא שהיהדות בכל זאת מאמינה במסר של "וַתְּחַסְּרֵהוּ מִעֵט מִצֶּט-לְהַיִּים": אנחנו עדיין מאמינים שיש משהו מעל לאדם, שהאדם הפרטי הוא לא כל מה שיש בעולם. גם אותה נכרית לא הייתה מוכנה לקבל את הרעיון שאין משהו שנמצא מעל לאדם. היא העדיפה לחזור לחוליה מאשר לקבל את העיקרון הזה.

למה אנחנו לא מקבלים את הפעוריות? בין היתר, משום שמי שלוקח את עבודת פעור עד הסוף, כל מה שחשוב לו בחיים זה ה'כאן ועכשיו': מה הוא רוצה עכשיו, איך הוא מרגיש עכשיו ומה הגוף שלו אומר לו עכשיו. אם הכל מתמצה בחיים הגופניים, הפיזיים, אזי איזו משמעות יש לחיים? "הַגֵּב הַגְּבִילִים הַפֶּל הַגְּבִיל" (ספח א' א)! חייב להיות בחיים משהו יותר מזה.

"מול בית פעור"

אם נלך לספר דברים, נמצא שמשה מזכיר את חניית בני ישראל "מול בית פעור" (דברים ג' טט). אבל הוא לא נותן לעם רק לשבת אל מול בית פעור, אלא הוא נותן את האמירה הנגדית לשיטת בעל פעור: "וַיַּעֲתָה יִשְׂרָאֵל שָׁמַע אֶל הַחֲקִים וְאֶל הַמְּשֻׁפָּטִים אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת" (דברים ד' א). כנגד בעל פעור באה המחויבות לדבר ה' ולמצוותיו, מתוך תפישה שהאדם איננו נעלה על הכל.

משה רבנו איננו מסתפק בהוראת המצוות לעם ישראל, אלא מוסיף כלל יסודי נוסף: 'בל תוסיף ויבל תגרע'. גם כאשר אדם עובד את ה', לפעמים יש לו רצון קצת לשנות ממצוות ה' – קצת להוסיף על מצווה, כי ההוספה הופכת אותה ליפה או לעוצמתית יותר בעיניו, או קצת לגרוע ממצווה שנראית פחות מתאימה בעיניו.

לכס מוקש. לא תקנו בגדי תולעת פי סוף תולעת תולעת – אף בגדי התולעת, אריג יקר בצבע אדום, סופס לכליון, להיאכל ע"י תולעים. לא תקנו רפידת שני פי השני עשיר יעני – אל תקנו בגד עשוי שני (אף הוא בד יקר), משום שגם הוא רק יפתה אתכם לקנות עוד ועוד, ויהפוך אתכם מעשירים לעניים. לא תקנו מעטיפות שש פי אלהיכם שונא שש – אל תקנו בגדים מבד השש, השנוא על הקב"ה; הטור בנוי על משחק מלים מתוחכם על בסיס האמור במשלי (ו, טז): שש הנה שגא ה' וְשָׁבַע תִּזְעַבְתָּ נַפְשׁוֹ. בעוד המילה שש בפסוק מציינת את מניין הדברים השנואים על האל, הרי שבפיוט הופכת המילה לאריג השש כאילו האל שונא את הבד היקר כשלעצמו. לא תקנו שמלות עזים פי סוף בגדי עזים נבזים – אל תרכשו בגדים מעורות עזים, משום שסופס לכלות, או, להלביש בני אדם שפלים. לא תקנו הדרת משפנות פי משפנות ממשפנות – אל תתפתו לקנות דירות מפוארות, המרוששות את בעליהן. חתימת השיר ב'הדרת משפנות' חורגת, לכאורה, מרצף החומרים שנוכרו בפסוק שבו פתחנו את פירוש השיר, אלא אם נראה אותה כרמז, על דרך הניגוד, למשכן עצמו: רק משכן האל ראוי שיהיה הדור, מלא בכל טוב.

בלק – מוסר הנביאים (על ההפטרה)

הרב אורי שרקי שליט"א

מן המפורסמות אבל המבקרים שהנביאים הדריכו את בני דורם לעבודה מוסרית בלבד וזלזלו במעשים הפולחניים. ראייתם, שכבר עמד עליה רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי (מאמר שני, מז), היא מפסוקי ההפטרה שלנו: "הירצה ה' באלפי אילים, ברבבות נחלי שמן, האתן בכורי פשעי, פרי בטני חטאת נפשי? הגיד לך אדם מה טוב, ומה ה' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד, והצנע לכת עם א-לוהיך" (מכה ו, ח-ז).

וכבר יפה השיב על דבריהם ריה"ל (שם) שהנביאים דברו אל חברה שלא יצאה ידי חובת המוסר הבסיסי. בחברה כזאת, העיסוק בענייני הקודש היותר נשגבים אינה כי אם חוכא ואיטולוא, ועל זה נאמר "זבח רשעים תועבה" (משלי כא, כז). מה שאין כן מי שכבר רכש את המעלות המוסריות הבסיסיות, אצלו רצויה מאוד עבודת הקורבנות: "יעלו על רצון מזבחי ובית תפארת אפאר" (ישעיהו ס, ז).

לפי זה מובנת ההצמדה של הביקורת על הקרבן למעשה בלעם ובלק: "עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם" (ו, ה). בלעם ובלק סברו שהקרבת הקרבן היא הרצויה מצד עצמה גם אם היא משרתת מטרה נוראה כמחיקת עם ישראל, ולכן הרבו בקרבנות. התברר אז שהמגמה המוסרית הנשואה בקרב עם ישראל, היא המכריעה לאיזה כיוון תפעל ההשגחה העליונה.

הערכים הפועלים בהסטוריה דרך עם ישראל, המצדיקים את קיומו הנצחי, אינם תלויים במידת הנאמנות הגלויה של בני ישראל אליהם. אדרבה, לפעמים יכול להיות נדמה לצופה השטחי שעם ישראל אינו עומד באמות המידה של המוסר הכללי. אבל המבט הכללי הצופה עומד ההרים "מראש צורים אראנו", יודע לומר "מה טובו אהלך יעקב", גם בשעה שישיראל יושבים בשיטים ופונים אל ההבל. נראה שאת זה רמז הנביא במילים "מן השיטים ועד הגלגל", כלומר בין כאשר הם בשפל המדרגה של השיטים, ובין כאשר עוסקים בעבודת המשכן שבגלגל.

הערכים שמנחיל עם ישראל לעולם הם תחילה "עשות משפט", כלומר הקדמת דרישת עשיית הצדק כתנאי לתקופתה של מידת החסד. כך נוהג עם ישראל במלחמותיו, הבאות להשיב את ארצנו מידי גזוליה ולנקום את דמי העשוקים. מתוך כך "ואהבת חסד", כלומר בקשת הטובה לכל נברא. "והצנע לכת עם א-לוהיך" מבטא את התפקיד העליון להיות למפרטי הקשר בין העולם לא-לוהות. ידיעת הסודות המוצנעים מעיני כל חי, נחלתם הבלעדי של בני ישראל, היא העושה אותו לצינור ההתגלות לעולם כולו.

חטא בעל פעור בראי כתביו של יוסף בן מתתיהו

ד"ר מיכאל אביעזר המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר אילן, דף שבועי 816

בסיומה של פרשת בלק (במי' כה: א-ד) אנו קוראים: "וַיִּשָׁב יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁטִים וַיַּחַל הָעַם לָזוֹת אֶל-בְּנוֹת מוֹאָב וַתִּקְרָאן לָעַם לְזַבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְאֱלֹהֵיהֶן וַיִּצְמַד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיַּחֲרֵ-אֵף ה' בְּיִשְׂרָאֵל". מטרתנו במאמר קצר זה לבחון מקרוב את שכתובו של יוסף בן מתתיהו לפרשה זו בספרו "קדמוניות היהודים" תרגומו של אברהם שליט, ירושלים תשי"ד, עמ' 122. (להלן קדמוניות). יוסף בן מתתיהו מקדיש לפרשת בעל פעור מקום רב: סעיפים 126-155 בספר הרביעי של קדמוניות מתארים את האירוע, אך מוספים לתיאור המקראי שני נאומים של נשות מדיין, נאום אחד של משה ונאום אחד של זמרי. יוסף רואה בסיפור בעל פעור

מה באמת עומד מאחורי התנהגות כזאת? אדם המאמין שהקב"ה הוא האדון והוא המנהל את העולם, יבין שמה שהקב"ה אמר לעשות – צריך לעשות, ומה שהוא אמר לא לעשות – אסור לעשות. לא יותר מכך ולא פחות מכך. אדם שמתחיל לשנות דברים בעצמו, בעצם אומר – 'אני המחליט'. 'אני זה שמנהל את העניינים'. אמירה כזו משקפת תודעה 'פעורית', ולכן משה ממשיד ואומר: "לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו" (דברים ד, ה). האדם צריך לעבוד את ה'. לא את עצמו.

מהי הדרך האמיתית שבה אנו אמורים ללכת? מה אנחנו מאמינים היא הצורה הנכונה להתנהל בעולם? בהפטרות פרשתנו נאמר: "מה ה' דורש ממך? כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אֱלֹהֵיךָ" (מכילת ו, ח). הנביא מיכה מטעים את הצניעות כדרך שבה יש לפעול בעולם.

מהי צניעות? בניגוד למקובל, הצניעות היא קודם כל בין אדם למקום ורק אחר כך בין אדם לחברו. הדברים מופיעים בקהלת בניסוח קצת שונה: "סוף דבר הכל נשמע את האֱלֹהִים ירא וְאֶת מְצוֹתָיו שְׁמֹר כִּי זֶה כֹּל הָאָדָם" (קהלת י"ב, י), ובסיום דבריו של משה: "וְאֵתֶם הַדְּבָקִים בְּה' אֶל־לֵהִיכֶם חַיִּים פְּלִיכֶם הַיּוֹם" (דברים ד, ט). על האדם להבין את מקומו בעולם, ולהתמסר לעבודת ה'. ודווקא מתוך צניעות זו, המביאה לבחירה בתורה, זוכה האדם לברכת החיים.

מיהו בעל פעור ופולחני?

בשפות שמיות משמעות המילה בעל היא אדון, בעלים. במזרח הקדום בעל מתואר כאל הפריון והסערה הכנעני, ובמקומות שונים היו "בעלים מקומיים" בעלי תכונות משלהם (כמו בעל גד, בעל חמון, בעל לבנון, בעל צור, בעל צידון, בעל צמד, בעל צפו, בעל חרן ואולי גם בעל חצור, בעל פרצים, בעל מעון, בעל חרמון ובעל תמר. בעל פעור הוא שמו של בעל מקומי המזוהה עם עולם המוות. במקרא הוא מקושר לאזור מואב. בהשוואה למיתולוגיה הכנענית הואככל הנראה, אלוה בעל מקומי המקביל לאל מות, שפיו פעור לבלוע את המתים. ברשימת המנחות בעל מופיע כאחד מן האלים הנמצאים בעולם התחתון המזוהה עם עולם המוות ואמור לקבל את מנחות האדם דרך חור הפעור בקרקע. בספר תהלים, פרק ק"ו, פסוק כ"ח מוזכרת עבודה בעל פעור ככרוכה באכילת זבח המת, דבר המתקשר להיותו אל המוות: וַיִּצְמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ זֶבְחֵי מֵתִים. מסורות מאוחרות השוו בין אכילת הזבח לבעל לבין הטקס הפולחני הקדום הידוע בשם "מרזח" (ספרי על במדבר, כ"ה, ב). מרזח מאוזכר כמקום התכנסות בעת אבלות, ובעת מאורעות חגיגיים ונהנתניים: כִּי-כֹה אָמַר ה', אֶל-תְּבוֹא בֵּית מְרִזְחַי, וְאֶל-תִּלְדָּה לְסֹפֹד, וְאֶל-תִּגְדֵּל לָהֶם" (ירמיהו, ט"ז, ה), "הַשֵּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן, וְרֵאשִׁית שְׂמֵנֵיהֶן יִמְשְׁחוּ; וְלֹא נָחְלוּ, עַל-שֵׁבֶר יוֹסֵף. לִכֹּן עֲתָה יִגְלוּ, בְּרֵאשִׁית גִּלְעָד; וְסָר, מִרְזַח סְרוּחֵיהֶם" (עמוס, ו, ז). במשנה לא נאמר כלל שבעל פעור עבודתו בעשיית צרכים. אלא "הפוער עצמו לבעל פעור", שמשמעות הדברים היא גילוי הגוף. ואכן בנות מואב מזנות את העם במה שהיוונים כינו "אורגיה" – "ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן". ומה שכתב רש"י שהיא מוציאה דמות פעור מחיקה, הוא בכדי להסביר, שכשהגיעו הישראלים למקום, לא ידעו אפילו שיש ע"ז בבית. ורק כשהתחיל לפשוט בגדיו, נמצאת הע"ז מולו, ונמצא עובדה בעבודתה. והתחכמות כזו מתאימה ללשון הכתוב "כי צריים הם לכם בנכלים אשר נכלו לכם על דבר פעור" (במדבר כה יח). ייתכן כי האזהרות החמורות מפני עריות, כמו במעמד הר עיבל או קריאת התורה ביום הכפורים היא האנטיתזה לפריצות הפולחנית האלילית.

מספר האגדה

בבלי, מסכת שבת, דף לא, עמוד א.

מַעֲשֵׂה בְּנֵי אָחָד, שֶׁבָּא לִפְנֵי שְׂמַאי, אָמַר לוֹ: גִּיְרָנִי עַל מִנְתַּי שֶׁתִּלְמַדְנִי כֹּל הַתּוֹרָה כְּלָהּ, כְּשֶׁאֲנִי עוֹמֵד עַל רֵגְלֵי אֶחָת בְּקִצְרָה וּבְמַהֲרֵי דְחִפּוֹ בְּאֵמַת הַבְּנֵן שֶׁבִּידוֹ רְגָלֵי לִפְנֵי הַלֵּל – גִּיְרוּ

אָמַר לוֹ: "מָה שֶׁשְּׂמַאי עָלֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה לְחֶבְרָךְ" – זוּהִי כֹּל הַתּוֹרָה כְּלָהּ, וְהַשְּׂאָר פְּרוֹשׁ הוּא – לֵךְ לְמֹד.

בלק – אני יודע!

1. לאומות, נביאים 2. אבימלך ולבן 3. לא מדובשך ולא מעוקצך 4.

ובסיפור מלחמת מדיין (במ' ל"א) רצף סיפורי אחד. כך עולה כבר בפתח שכתובה של הפרשה: בלעם אומר לבלק "קחו את הנאות שבבנותיכם... ושלחו אותן אל סביבות מחנם של הללו והטילו עליהן להיזקק לצעירים לבקשתם... עד שיתפתו לעזוב את חוקי אבותיהם ולחדול מלכבד את א-לוהיהם". ובהמשך יוסף מספר: "וכששלחו

המדיינים לכאורה, יוסף בן מתתיהו עוקף את הבעיה של הסתירה בין המואבים הנזכרים בבמ' כה: א ובין המדיינים הנזכרים שם בפסוק ו. אולם בסעיף 130 בקדמוניות ד' הוא כותב: "ויעבדו את אלוהי המדיינים והמואבים". בפירושו לבמדבר בסדרת עולם התנ"ך (תל-אביב 1993), טוען יעקב מילגרם: "מדויי הייתה איגוד של עמים, שחלקם חי בצל שלטונו של מלך מואב" (עמ' 139).

את בנותיהן לפי עצתו של בלעם, נתפסו בחורי העברים ליופיהן" (קדמוניות

ד' 131). כאן מקשר יוסף (כמו שגם עושה הז"ל ומפרשים אחרים) בין

הסיפור על קללת בלעם שנהפכה לברכה וזוכרה קודם לכן, ובין

היצמדות ישראל לבעל פעור. יוסף התבסס ככל הנראה על הרמז בעניין

זה המובא בפרשת "מטות": "הן הנה היו לפני ישראל בְּדָבָר בְּלָעַם לְמַסֵּר-מַעַל בְּה' עַל-דְּבַר-פְּעוֹר וְתַחֲתֵי הַמִּגְנֶפֶת בְּעֵדַת ה'" (במ' לא: טו). הצירוף

"לְמַסֵּר-מַעַל בְּה'" תורגם בתרגום השבעים apostesai kai uperidein

שעניינו מרד בה' ובזיוי דברו. זאת הייתה מטרתו של בלעם, שעל-פי

מסורת זו הוא שיעץ לבלק לשלוח את בנות מדיין לפתות את ישראל.

אם פסיאודו פילון (קדמוניות המקרא, יח, יג) סבור שחטאם של בני ישראל

היה רק בצד המיני, הרי יוסף בן מתתיהו (והשוו גם פילון, על החוקים המיוחדים

א, 54-58) סבור שהחטא כלל הן נישואין לנשים נכריות הן עבודה זרה:

"מן הדין שתעבדו גם את אלוהינו, אם רוצים אתם לחיות אתנו...

שתשתחו אתנו לאותם האלים" (קדמוניות ד' 137). אצל חז"ל מצאנו שני פירושים:

על-פי סנהדרין קו ע"א חטא היה מיני, אך לפי במדבר רבה כג חטא היה שילוב של פריצות

מינית עם עבודה זרה. ראה דיון אצל לוי גינצבורג, אגדות היהודים, ד, רמת-גן תשכ"ח, עמ

354-355, הערות 785, 790. יוסף שם בפי נשות מדיין דברים המוכרים לנו מן

הטענות שטענו סופרים יוונים ורומים נגד היהודים: "מנהגיכם וחייכם

שונים לגמרי משל כל הבריות, עד כדי כך שיש לכם מאכלים מיוחדים

ומשקאות בלתי רגילים אצל אחרים" (שם). בחורי ישראל נעתיים לפיתוי

"וונענו לתביעתן ועברו על חוקי האבות וקיבלו את האמונה שיש אלוהים

רבים" (שם, 139). יוסף רואה בחומרה רבה את המעשה וכותב בהמשך:

"ונשקפת הייתה סכנה של כיליון גמור לסדר חוקיהם" (שם, 140).

ההוספות הללו נועדו להבהיר לקוראים את משמעותו של הסיפור לדעת

יוסף. בין פרשת בעל פעור לפרשת חטא העגל בשמות לב-לד יש

זיקות סגנוניות, לשוניות וענייניות. בשתי הפרשיות נכרכים יחד פריצות

מינית ועבודה זרה; בשתי הפרשיות נהרגים רבים מישראל בעקבות

המעשה; בשתייהן זוכים הקנאים לה' בשכר. ראו J. Grossman, "Divine

Command and Human Initiative: A Literary View on Numbers 25-31", Biblical

Interpretation 15 (2007), pp54-79. כידוע, יוסף בן מתתיהו השמיט את

פרשת חטא העגל משכתובו ההיסטורי, כיוון שתיאורם של בני ישראל

כעובדי עבודה זרה לא תאם את הקו האפולוגטי שלו אשר ביקש

להבחין בין ישראל ובין אומות העולם (בייחוד בין דת ישראל

למיתולוגיה היוונית). מכאן תמוה מדוע לא השמיט גם את פרשת "בעל

פעור", שגם בה נכרכים כאמור פריצות מינית ועבודה זרה. נראה לנו

שיוסף בן מתתיהו בחר בכל זאת להשאיר את פרשת "בעל פעור" על אף

זיקותיה לפרשת חטא העגל, כיוון שיכול היה לנצל אותה בכל זאת

למטרותיו:

א. בפרשת חטא העגל הכוח המניע של הפעילות האסורה היה עם

ישראל עצמו, ואילו בפרשת "בעל פעור" ההידרדרות המוסרית

התרחשה בעקבות מגע עם עובדי אלילים.

ב. בפרשת העגל נבנה פסל, שלדעת כמה מן המפרשים אמור היה

לשמש תחליף לקב"ה, אבל בפרשת בעל פעור הציעו בנות מדיין

שישראל יעבדו גם את אלוהיהן (קדמוניות ד' 137).

יוסף בן מתתיהו פונה הן לקהל קוראיו הנכרי הן לקהל הקוראים

היהודי. לקהל הקוראים הנכרי הוא הסביר את ההבדלים בין ישראל

לשכניהם. היהודים הותקפו על-ידי סופרים יוונים ורומים, ונטען

כלפיהם שהם קסנופובים (שונאי זרים), הביטוי

היווני xenophobia ומקבילו misoxenia: הביטוי הלטיני המקביל amixia: על הטענות

האלה נגד היהודים ראו נגד אפיון, מהדורת אריה כשר, ירושלים תשנ"ו, כרך ב, עמ' 504

וההפניות שם. כלומר אינם חפצים להתערות בתרבויות אחרות מתוך

שמירה קנאית על ייחודם האתני. יוסף טען בתגובה שבני ישראל

"נוהגים את מנהג אבותיהם", מעין קסמה שהייתה מקובלת בעולם

היווני-רומי. השלטון הרומי, לטענת יוסף, ראה בשמירה על חוקי

האבות דבר לגיטימי ומקובל.

לקהל הקוראים היהודי מסר יוסף בן מתתיהו את גרסתו לפרשת

אברהם, יוסף ופרעה 5. בערב שבת 6. שבע 7. 4, 2, 18. האבות, האמהות 9. ללקות 10. א' 11. שאול 12. הלכה 13. אליהו 14. משפט, הצנע **תשובות למתקדמים**: 1. בלעם, קבה, ארה 2. רעה, גבוהה, רחבה 3. את, עם 4. לשחוק ולקלס 5. הדיבור 6. יחידי, שפיים, חיגר (צולע) 7. מקלל, ברכה 8. "מה טובו אהליך יעקב" וגו' 9. כ"ג כ"א: "לא הביט און ביעקב" וגו' 10. ישורון 11. א' 12. מבוקשו, המקללים 13. פְּתוּר, מדין 14. אנשיו 15. 24000, 3000, עבודה, זנות.

בעל פעור כדי להראות מה יכולות להיות התוצאות ההרסניות של אי-שמירה על חוקי האבות ואי-ציות לחוקי ה', שהוא אל אחד, יחיד ומיוחד. הנאום שהוא שם בפי זמרי הוא שיקוף של מה שטענו העוזבים את חוקי אבותיהם ומאמצים את הדת ואת המנהגים האליליים. קהל היעד הכפול יצר מציאות מורכבת עבור יוסף: מחד גיסא היה עליו להגן על היהדות מפני מתקפות חיצוניות ולהראות שהיא דווקא מעורה בתרבות העולמית, ומאידך גיסא היה עליו להבהיר מהו המחיר של התערות תרבותית בתוך חברה אלילית. מטבע הדברים, שניות זו לא תמיד אפשרה להציג שכתוב עקיב וקוהרנטי של הסיפור המקראי.

ספורים לשבת

אחד מחסידיו של רבי שניאור זלמן מלאדי, שכונה האדמו"ר הזקן, היה חשוך בנים. מדי פעם בפעם היה מזכיר לרבו את מבוקשו לבנים אך לא נענה.

באותם הימים נערכה החתונה הגדולה בעיר ז'לובין. האדמו"ר הזקן חיתן את נכדתו עם נכדו של רבי לוי יצחק מפרד'יטשוב. חשב החסיד לעצמו: "אולי שעת שמחה המאחדת את משפחות הצדיקים היא שעת כושר לבקשת".

לחתונה הגדולה הגיעו אדמו"רים רבים וחסידים רבים באו לפגוש אותם. כיוון שכל אחד רצה לפגוש את רבו ביחידות, העמידו שולחנות בחוץ, וכל צדיק ישב לשולחן וקיבל את חסידיו לפגישות אישיות. וכך לפני כל צדיק השתרך תור ארוך של חסידים שביקשו לדבר עמו.

בא אותו החסיד לפני רבו, ר' שניאור זלמן, וביקש ממנו שוב להיפקד בבנים. ענה לו האדמו"ר: "איני יכול לעזור לך, אבל אפשר שמחותני, ר' לוי יצחק מברדיטשוב, יוכל לעזור."

עמד האיש בתור לרבי לוי יצחק, וכשהגיע אליו ביקש שוב את מבוקשו. ענה לו ר' לוי יצחק בפשטות: "סע הביתה ובתוך שנה יהיו לך בנים." התפלל האיש בלבו שהרי זה כמה שנים שהוא נוסע לאדמו"ר הזקן ומבקש ממנו ללא הועיל ועכשיו בכזאת פשטות ייפקד בבנים? ראה ר' לוי יצחק שהאיש מתפלל ואמר לו כך: "יוגער מאן, איש צעיר, איש צעיר, אל תרבה במחשבות, אתה עוד עלול לקלקל."

שבת שלום

ד"ר מרדכי ארגמן - כל הזכויות שמורות ©

מורשת עדי

עלון בית-הכנסת בעדי

עלון 696 פרשת פנחס יז בתמוז תשפב 16 יולי 2022
לע"נ בן חיה נלב"ע כ"ה אב, חיים בן שמחה י"ג אלול, משה בן אריאלה תשרי, מאיה חיה בת שושנה, כ"ה תשרי, חיים בן יעקב אדר ב תנצב"ה לרפואת: ברוריה בת חנה, חנה בת מסודי, אסתר בת רחל, עפר בן הניה, רחל בת יהודית-דודי, מרי בת רחמה, יהודה יצחק בן איריס, יעקב בן סימא, שמחה בת כוכבה, ניר בן שמחה, גל בן רחל, אברהם בר אב, נעמה בת מירב, מירב בת מרים

השבוע בדברי הימים

כניסת שבת: 1919 צאת שבת: 2030 שעות הצום (יום ראשון) 2010-0431

יז תמוז צום הרביעי. נח משחרר את היונה כדי לבדוק אם נגמר המבול ב'תמ"ח - על פי המסורת, משה רבנו יורד מהר סיני ושובר את לוחות הברית הראשונים **ג'תתכ"ח** - נפרצו חומות ירושלים בתקופת בית שני על ידי הרומאים ונתבטל קרבן התמיד **ה'תשס"ו** - צה"ל פותח במלחמת לבנון השנייה כתגובה על פעולות חזבאללה יום קודם בגבול ישראל-לבנון. **ה'תשי"ט** - נפטר הרב שמואל יעקב ויינברג, ראש ישיבת נר ישראל. **ה'תשע"ב** - שלמה סמי עמר פייטן משורר וחזן

יח תמוז התש"ח - נפטר הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל (הרחבה תשע"ח) **ה'תשי"ט** - נפטרו הרב יוסף קאפח, מחשובי הפוסקים של קהילות יהודי תימן זצ"ל, **ה'תשנ"ה** - נפטר מרדכי (מוטה) גור, הרמטכ"ל העשירי של צה"ל, תנצב"ה

יט תמוז - משה עלה להר סיני ארבעים יום וארבעים לילה כדי להתפלל לה' שישלח לבני ישראל על חטא העגל. **ה'תרמ"ב** - חברי ביל"ו מגיעים לראשונה לארץ ישראל. **ה'תרס"ו** - אלפרד דרייפוס זוכה סופית על ידי בית משפט לערעורים בצרפת ודרגותיו הוחזרו לו. **ה'תש"א** - חתימת הסכם כניעה של כוחות וישי בסוריה ולבנון לבריטים בעכו. **ה'תשי"ט** - נפטר הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, הרב הראשי השני לארץ ישראל (הרחבה עלון תשסט). **ה'תשכ"ח** נפטר הרב יונה שטנצל מייסד לימוד משנה יומית והלכה יומית. **ה'תשס"ח** - תושב ערבי-ישראלי ממזרח ירושלים נהוג במחפרון מבצע פיגוע דריסה בסמוך לגן הפעמון בירושלים **ה'תשנ"א** - נפטר מייקל לנדון, שחקן ובמאי יהודי אמריקאי (נולד ה'תרצ"ו). **ה'תשנ"ח** - נפטר **הרב בן ציון אבא שאול**, ראש ישיבת פורת יוסף בירושלים (ראה הרחבה). **תשע"ד** - החל "השלב הקרקעי" במבצע "צוק איתן"

כ' תמוז ה'תרס"ד - נפטר **בנימין זאב הרצל**, חוזה המדינה. **ה'תשי"ח** - צה"ל נשבע אמונים למדינת ישראל; יעקב דורי ממונה לרמטכ"ל הראשון. **ה'תשי"ז** - אושר בכנסת חוק השבות. **ה'תשל"ג** - נפטרה חנה חושף פעילה בארגוני פועלים בחיפה, מייסדת ויו"ר ארגון אמהות עובדות בחיפה, אשתו של אבא חושף, ז"ל. **ה'תשס"ו** - רקטת פגיר, ששיגר חזבאללה מלבנון, פגעה במוסד של רכבת ישראל בחיפה וגרמה למות שמונה עובדים.

כא תמוז ה'תרצ"ג - נפטר ר' אברהם מתתיהו פרידמן, הצדיק משטפנשט (הרחבה תשסט). **ה'תרצ"ד** - נפטר חיים נחמן ביאליק, משורר שנתכנה בתואר "המשורר הלאומי" (ראה: פיוט וגם תשסט, תשעז). **ה'תרצ"ז** - ייסוד הקיבוץ טירת צבי. **ה'תשי"א** - האחזות הנח"ל הראשונה "נחלאים א'", (לימים נחל עוז) עולה על הקרקע. **ה'תשכ"א** - ישראל משגרת את שביט 2, רקטה דו שלבית למחקר מטאורולוגי, לגובה 80 ק"מ **ה'תשנ"ב** - נפטר יעקב חזן, פוליטיקאי ישראלי, חבר כנסת, חבר קיבוץ ומחנך (הרחבה תשעז, תשסט).

כב תמוז ה'תקנ"ב - ר' שלמה מקרלין נרצח ביריות קוזאקים (הרחבה תש"ע)

כג תמוז ד'תתנ"ט - כיבוש העיר ירושלים על ידי הצלבנים במסע הצלב הראשון, וטבח בתושביה היהודים **ה'שי"ל** - נפטר רבי משה קורדובירו (הרמ"ק, בעל התומר דבורה), מחשובי מקובלי צפת במאה ה-16, מחבר ספרי קבלה ורבו של האר"י הקדוש (ראה עלון תשע"ה). **ה'תשי"ד** - אוגיניו קאלו, נרצח ע"י הנאצים. ראה הרחבה תש"ע. **ה'תש"ו** - פיצוץ מלון המלך דוד בירושלים על ידי האצ"ל. **ה'תשי"ז** - ספינת המעפילים אקסודוס יוצאת לדרכה. **ה'תשי"ט** - נחתמת שביתת הנשק בין ישראל לסוריה. **ה'תשל"ה** - נפטר מיכאל חזני, שר וח"כ מראשי המפד"ל.

פנחס-מי יודע?

<https://teman.org.il/content/9900>

- כ"א י"א - א. הקנאי חייב להיזהר שמעשהו לא יגרום לו להיבדל מכלל ישראל, ולכן משבח הכתוב את פינחס: "בקנאו את קנאתי ב----"; על שנשאר בתוך הקהל. ב. מי אמר: "קנא קנאתי לה' א-להי צבאות" (בהפטר, מל"א י"ט).
- כ"ה י"ח - "כי צוררים הם לכם" - מדוע לא ציווה ה' להשמיד את המואבים?
- רש"י כ"ו ב' - מדוע נצטווה משה למנות שוב את העם?
- רש"י כ"ו ה' - "משפחת החנכ"י" - מדוע הדביק הכתוב את האות ה' בתחילת השם ואת האות י' בסופה?
- רש"י כ"ו י"ג - מדוע הירידה הגדולה במספר בני שבט שמעון?
- כ"ו מ"ו - האשה היחידה המוזכרת ברשימת השמות, חוץ מבנות צלפחד. היא ---- בת אשר.
- רש"י כ"ו נ"ו - "על פי הגורל" - והרי כתוב גם "על פי ה' י"?
- ע"ש הסבא של בנות ברוכות כשרון נקרא עמק באזור שרון.
- רש"י כ"ז א' - למה מדגיש "למשפחות מנשה בן יוסף"?
- רש"י כ"ז ג' - מי היה צלפחד עפ"י ר' עקיבא ועפ"י ר' פנחס פנחס מתחילה בפרק כ"ה פסוק י ומסתיימת בפרק ל' פסוק א. היא הפרשה ה-41 בתורה וה-8 בחומש במדבר. נכתבת ב-280 שורות בספר תורה ויש בה 35 פרשיות (מיקום 2), מתוכן 10 פרשיות פתוחות ו-25 סתומות. בפרשה יש 168 פסוקים (מיקום 2), 1887 מילים (מיקום 9) ו-7853 אותיות (מיקום 4). לפי ספר החינוך יש בפרשת פינחס 6 מצוות (מיקום 23), מתוכן 6 מצוות עשה (מיקום 15) ו-0 מצוות לא תעשה (מיקום 32). בפרשה הקודמת, בלק, פנחס פעל בקנאותו לה' והביא לעצירת המגפה בפרשתנו מתואר הגמול על המעשה: לכן אמר הנני נתן לו את פְּרִיטֵי שְׁלוֹם: וְהִקְיָה לוֹ וְלִזְרְעוֹ אֲחֵרֵי פְּרִיטֵי פְּהִינָת עוֹלָם. "בהמשך, מצווים משה רבנו וישראל להילחם במדין ולנקום על הרעה שגרמו. לקראת הכניסה לארץ ישראל וחלוקת הנחלות נערך **מפקד נוסף** של בני ישראל, לפי משפחות. **בנות צלפחד** דורשות לנחול בארץ ומכאן נקבע שגם נשים יוכלו לנחול נחלה, אם אביהן מת בלא בנים. משה מצטווה לעלות **להר העברים** ולצפות על הארץ, אליה לא ייכנס. ללפיכך הוא ממנה את יהושע בן נון ליורשו. בפרשה מפורטים הקורבנות: פרשה הלכתית ארוכה ובה ציווי על **קורבן** התמיד ופירוט כל קורבנות המוספים של החגים.

שמעון?

11. רש"י כ"ז ה' – מדוע נתעלמה ההלכה ממשנה בעניין בנות צלפחד?
12. כ"ז י"ז – "יצא לפניהם... יבוא לפניהם" – על מי נאמר: "וְכָל יִשְׂרָאֵל וַיהוָה אֱהָב אֶת-...----" כי הוא יוצא וְכָל לְפָנֵיהֶם" (שמי"א י"ח ט"ז).
13. רש"י כ"ז כ"ג – מניין שמשם סמך ידיו על יהושע בעין יפה?
14. כ"ח י" – מנין שאם יעבר זמנו בטל קרבנו?
15. רש"י כ"ח י" – בפסח מקריבים פרים כנגד ----, איל כנגד ----, כבשים כנגד ----.
16. רש"י כ"ח ל"ג – באיזה חג אומר הקב"ה לישראל: קשה עלי פרדתכם?

הרצל והציונות שיעור ליום כ' בתמוז תשס"ב

הרב אורי שקי שליט"א

יום כ' בתמוז הוא יום פטירתו של הדוקטור בנימין זאב הרצל זצ"ל, אשר אישיותו ודמותו מצריכות הבהרה ובאור. ישנם דברים שבשנים הרחוקות היו ברורים ופשוטים ואילו כיום הפכו למטושטשים והרבה פחות ברורים. דורנו הוא דור של שבירת מיתוסים ולכן לעיתים יש לחזור על הראשונות על מנת לשוב ולברר את האמת. שיעור זה יעסוק בשני נושאים: הרצל והציונות. על מנת להבין במה מדובר נתרכז תחילה באישיותו של הרצל ואחר כך נעבור לציונות בכללה.

שורשיו של הרצל

לפני שנעסוק בהרצל עצמו, תחילה יש לברר מהם שורשיו, שכן ממקורו של אדם ניתן ללמוד רבות על אופי רעיונותיו וההתפתחות שהם עברו. פרט ראשון על מוצאו של הרצל: בניגוד לדעה הרווחת, הרצל לא היה ממוצא אשכנזי, אלא דווקא ממוצא ספרדי. הרב צבי יהודה היה מדגיש את העובדה שמוצאו של הרצל היה ספרדי, וכי יש לכך ערך מיוחד. כיון שהרב צבי יהודה הבין שבחלקים מספרדיים של העם היהודי נשארו רגשות לאומיים חזקים, ולכן ברור היה שמיסד הציונות יבוא מחלקים אלו של העם היהודי. הרצל הינו צאצא ישיר של רבנו יוסף טאיטאצאק, שהיה גדול חכמי סלוניקי לפני כחמש מאות שנה. הוא היה בן דורו של רבי יוסף קארו, והיחיד שרבי יוסף קארו היה רועד מפניו. מסופר שהמגיד שהיה נגלה לרבי יוסף קארו ומגלה לו סתרי תורה, היה נגלה קודם לכן לרבי יוסף טאיטאצאק, וכן שהוא היה אחד מהשלושה שהיו ראויים לכתוב את השולחן ערוך. לא נשארו בידינו ספרים שהוא כתב, אך תלמידו הנאמן המהרשד"ם – רבי שמואל דמדינה, שהיה פוסק גדול מספר שרבי יוסף קארו העריך מאד את רבי יוסף טאיטאצאק.

סבו של הרצל היה החזן של קהילת סרייבו ביוגוסלביה. מנהיג הקהילה שם היה הגאון **רבי יהודה חי אלקלעי**. הרב אלקלעי כתב כבר שישים שנה לפני הציונות תוכנית שלמה לשיבת ציון. התוכנית הייתה מבוססת על מספר שלבים:

- לאסוף יהודים מכל העולם
- להקים קונגרס יהודי מרכזי
- להקים בנק יהודי

עיקר התוכנית התבסס על בניית זרוע פוליטית יהודית שתפנה למעצמות על מנת שיעניקו את ארץ ישראל לעם ישראל כמדינה. זו הייתה האווירה בה חי סביו של הרצל, וככל הנראה הוא הושפע ממנה, למרות ההתרחקות הרבה שחלה במשפחתו של הרצל. הוריו של הרצל היו יהודים מתבוללים. הם, כחלק גדול מהעם היהודי באותה תקופה, האמינו שהדרך הנכונה לחיות את חייהם היא על פי התרבות הכללית של אותם הימים – תרבות אירופאית נוצרית. הרצל גדל בסביבה חילונית קיצונית. למרות שהוא עשה בר מצווה בבודפשט בהיותו בן שלוש עשרה, במשפחתו לא היתה הרבה יהדות. היתה מעט גאווה לאומית אך היא הסתתרה עמוק בפנים מטעמים חברתיים. מראשית דרכו כעיתונאי צעיר בויה הרצל דאג לגורלו של העם היהודי. הרעיון הראשון שעלה במוחו, כפי שמופיע ביומנו, הוא התנצרות גורפת והמונית של כל העם היהודי. זהו רעיון נורמלי לחלוטין על פי חינוכו ודרך חייו של הרצל. הרצל ראה בהתנצרות אקט פורמלי בלבד המהווה שער כניסה

המפקד הנוסף: לאחר המגפה, ה' מצווה לערוך מפקד נוסף של בני ישראל לפי משפחות, לקראת הכניסה לארץ ישראל וחלוקת הנחלות. לאחר תיאור משפחות ישראל על פי המפקד, מתוארת מצוקתן של בנות צלפחד. בנות צלפחד קובלות על כך שלפי החוק הפורמלי לא יקבלו נחלה, כי אין להן אחים. פנייתן נענית ונקבע שגם נשים יוכלו לנחול נחלה, אם אביהן מת בלא בנים.

מינוי יהושע: משה מצטווה לעלות להר העברים ולצפות על ארץ ישראל, שאליה לא ייכנס. לאחר מכן ה' מצווה על משה למנות מנהיגים שיחליפו אותו לאחר מותו, וְלֹא תִהְיֶה עֵדוּת ה' בְּצֵאתְךָ אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רֵעֵה. "משה ממנה את יהושע בן נון ליוורשו בפני הכהן הגדול ובפני כל עדת ישראל, לפי ציווי של ה'.

קרבנות: בפרשה הלכתית ארוכה בא ציווי על קורבן התמיד ופירוט כל קורבנות המוספים של החגים.

השבת שבה קוראים את פרשת פנחס עשויה לחול לפני צום שבעה עשר בתמוז או אחריו. אם היא חלה אחריו, אז היא אחת משבתות "תלת דפורענותא", וזאת קוראים הפטרה מעניין חורבן בית המקדש. קוראים בספר ירמיהו, מפרק א, פסוק א' עד פרק ב, פסוק ג. יזו נבואת ההקדשה של ירמיהו, ובה נאמר לו שהוא עתיד לנבא על חורבן בית המקדש ועל חטאי ירושלים. אם השבת חלה לפני שבעה עשר בתמוז, קוראים בספר מלכים א', מפרק י"ח, פסוק מ"ו עד פרק י"ט, פסוק כ"א, שם מתוארות קורותיו של אליהו הנביא אחרי מעשה הקנאות שעשה (בהר הכרמל) על רקע דרשת חז"ל ש"פנחס הוא אליהו": הנבואה שקיבל בהר סיני ופגישתו עם אלישע.

ההבדל בין שני המפקדים

בפרשת פנחס, לקראת הכניסה לארץ ישראל, נערך מפקד מבני ישראל. בפרק כ"ו מובאת הסיבה לכך: וַיִּדְבֹר ה', אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר. לְאַלֶּה, תִּחְלַק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה, בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת. לְרֵב, תִּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ, וְלִמְעַט, תִּמְעִיט נַחֲלָתוֹ, אִישׁ לְפִי פִקְדָיו, יִתֵּן נַחֲלָתוֹ. אֶד-בְּגוֹרְלָהּ, יִחַלַק אֶת-הָאָרֶץ, לְשְׁמוֹת מִסֹּת-אֲבֹתָם. נַחֲלוֹ. עַל-פִּי, הַגּוֹרֵל, תִּחְלַק, נַחֲלָתוֹ- בֵּין רֵב, לִמְעַט, בַּמִּדְבָּר כ"ו, פסוקים י"ב-י"ו. המטרה לחלק את הארץ לפי "מספר" השמות. **לתכנון את חלוקת הארץ לנחלות משפחתיות.** ואילו, בפרשת במדבר, לפי ספר במדבר, פרק א' המטרה היא לפקוד כל זכר, יוצאי צבא מבן 20 שנה ומעלה. וכך כתוב: וְשָׂאוּ, אֶת-רֹאשׁ פֶּל-עֵדוּת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל, לִמְשַׁפְּחֹתָם, לְבֵית אֲבֹתָם- בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת, פֶּל-זָכָר לְגִלְגָּלְתָם. מִבְּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְיַמְעֵלָה, כָּל-יֹצֵא צֶבֶא בְּיִשְׂרָאֵל- תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצְבָאָתָם, אֶתְּהָ וְאֶתְּהָרָן, בַּמִּדְבָּר א', ב-ג'. אחת מהסיבות לעריכת מפקד היא **הערכת המצבה של הכוח האדם הצבאי**. כאשר אנו משווים את התוצאות של שני המפקדים, אנו מקבלים ממצא מפתיע, חלפו כמעט 40 שנה וכמעט אין הבדל במספר הנפקדים: המפקד הראשון: "וַיְהִי, פֶּל-הַפְּקָדִים שֵׁשׁ-מֵאוֹת אָלֶף, וְשִׁלְשֵׁת אָלֶפִים; וְחֲמִשׁ מֵאוֹת, וְחֲמִשִּׁים" - דהיינו - 603,550. המפקד השני: "שֵׁשׁ-מֵאוֹת אָלֶף, וְאַלֶּף; שֶׁבַע מֵאוֹת, וְשִׁלְשִׁים" - דהיינו, 601,730. יש להדגיש שהמניין הכללי אמנם דומה, אך במניינם של השבטים כשלעצמם יש שינויים בין המפקדים - חלקם גדולים. למשל, שבט שמעון פחת בכשני שלישים (מ-59,600 ל-22,200). שבט מנשה גדל בכ-20,000 איש (מ-32,200 ל-52,700). ד"ר יצחק מייטלס מעלה השערה לגבי הסיבה להבדל: במפקד הראשון פקדו רק את הגברים בני עשרים ומעלה ואילו במפקד השני פקדו את ראשי המשפחות. המונח "כל זכר בהם" לא מופיע במטרת המפקד השני ולכן בנות צלפחד שהן ראשי משפחות יכולות לבוא ולתבוע נחלה. המסקנה היא שמספר בני ישראל במדבר התמעט במידה ניכרת. להערכת ד"ר יצחק מייטלס מחבר הספר לחפור את התנ"ך, במקור ראשון, כי תמוז תשס"ז, מוסף השבת במאמר: **תוצאה שונה - למפקד שונה** מספרם הכולל (של בני ישראל) במפקד השני היה כרבע מהמספר במפקד הראשון". אם נסקור את האירועים במדבר אכן היו שורה של אסונות שגרמו לאבדן בנפש: בתבערה, בקברות התאווה, בחטא המעפילים, במגפה בעקבות מחלוקת קורח, במעשה הנחשים והשרפים ובעקבות הזנות של בנות מואב. בנוסף, דור המדבר (כל האנשים שהיו בני עשרים ומעלה בשעת חטא המרגלים), נמחה כולו, חוץ מיהושע בן נון וכלב בן יפונה. החוקר מוצא למצא שלו תמיכה ממקור נוסף: המלחמות הראשונות שערך יהושע בארץ ישראל. אם היו 600,000 יוצאי צבא הרי היה מדובר בצבא ענקי. בקרב על העי מדובר על 30,000 איש. אפילו דבורה הנביאה מדברת על: "מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף בישראל". מסכם עורך הכתבה: **עיון בשני המפקדים שבספר במדבר מעלה שאלות רבות, שהתשובה עליהן מפתיעה, ומעידה על ירידה דמוגרפית דרמטית.** ביטוי מספרי לכך

לחברה הנוצרית חילונית, דבר שבאותה תקופה היה פותר את בעיית האנטישמיות על פי השקפתו. בכל אופן ניתן לראות שכבר בתחילת דרכו, ניסה הרצל לחשוב על פתרונות. שאלת גורלו של עם ישראל הטרידה אותו, והוא ניסה למצוא דרכים לגאול את עם ישראל.

הרצל עבר התפתחות מחשבתית במהלך חייו. כאשר נולד לו בן הוא החליט שלא למול אותו, כיון שלא רצה לכפות עליו את הדת היהודית ורצה לתת לו את האפשרות להחליט בעצמו. כאשר בנו היה בן חמש עשרה, התחרט הרצל והחליט למול את בנו. ממעשה זה ניתן ללמוד שהרצל עבר שינוי כלשהו בדרכ חשיבתו, עבר תהליך של התפתחות.

השיא בתהליך זה התרחש בתקופה בה היה הרצל עיתונאי בפריס. הרצל נחשב לעיתונאי וינאי מוכשר, כותב מחזות מצליחים, והיה נציג מושלם של התרבות המערבית המודרנית של אותם ימים. ביום אחד הרצל מגלה שכל מה שחשב על החברה בה הוא חי אינו נכון, וכל תוכניותיו לגבי עתיד העם היהודי התנפצו. הדבר קרה כאשר הרצל ראה 'איש נוצרי מכה איש יהודי', דרייפוס. בעקבות מקרה זה הרצל 'יצא מבית פרעה' ועבר לצד בני ישראל. לאחר משפט דרייפוס הרצל כותב את ספרו "מדינת היהודים".

הרצל הגיע למסקנה כי תוכניותו המדברת על התבוללות של העם היהודי לא תצא לפועל, כיון שלמרות שהיהודים רוצים ומוכנים להתבולל, הגויים לא רוצים שהיהודים יתבוללו בתוכם. לכן, לפי המסקנה של הרצל, על מנת לפתור את בעיית האנטישמיות, על היהודים לעזוב את אירופה ולשוב לארץ ישראל. הרצל החליט להקים הסתדרות ציונית עולמית על מנת להקים כוח פוליטי שיפעל להגשמת רעיונותיו. זו היתה מעין חזרה בתשובה לציונות. הרצל הבחין מהו הפתרון האמיתי והתחיל לפעול למימושו. חשוב לזכור כי הרצל שאף להקמת מדינה בעלת אופי מערבי חילוני. לא היה זה תפקידו של הרצל להקים מדינה דתית, תפקיד זה נועד למישהו אחר.

הרצל ומשה רבנו

יש דמיון גדול בין דמותו של הרצל לדמותו של מנהיג יהודי אחר - משה רבנו. גם משה רבנו גדל באווירה שונה לחלוטין משאר אחיו המדוכאים, אך למרות זאת הוא דאג להם. גם משה רבנו, כשהוא ראה איש מצרי מכה איש עברי, הבין שאין תקווה לעם היהודי במצרים ויש צורך לצאת משם. מאוחר יותר, במעמד הסנה, משה הבין שהפתרון הוא להביא את עם ישראל לארץ ישראל. גם אצל משה רבנו וגם אצל הרצל ישנה התעוררות מוסרית בעקבות אירוע בודד.

דמות נוספת שיש לה מן המשותף עם הרצל היא יוסף הצדיק. יוסף הוא המתבולל הראשון בהיסטוריה היהודית. הוא משתלב היטב בתרבות המצרית ועולה לגדולה. ניתן לראות זאת מהשמות שיוסף נותן לבניו: " **וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת שְׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי נִשְׁנִי אֶ-לֵהִים אֶת כָּל עַמְלִי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי. וְאֵת שְׁם הַשְּׁנִי קְרָא אֶפְרַיִם כִּי הִפְרִנִי אֶ-לֵהִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם**" (בראשית, מ"א-מ"א, נ"ב).

המושלם: הוא שוכח את בית אביו ('נִשְׁנִי' - מלשון 'נשיה', 'שיכחה'). אף הוא מצליח ופורה בין הגויים - כמובן בעזרת ה', יוסף לא מתבולל מבחינה דתית. נראה שיוסף כלל לא חשב שאחיו יבואו אליו. הוא עסק בתיקון העולם במצרים. יוסף כילכל את כל העולם בשנות הרעב על ידי הקמת משטר מעין קומוניסטי במצרים. זוהי תופעה החוזרת על עצמה פעמים רבות בהיסטוריה, שיהודים ממצריים אידיאולוגיות כלכליות על מנת לגאול את העולם כמובן שבסוף יוסף חוזר לחיק משפחתו, ומשביע את אחיו: " **וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פְּקֹד יִפְקֹד אֶ-לֵהִים אֶתְכֶם וְהִעֲלֶתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִצְרָיִם**" (בראשית, נ"ב-נ"ה).

רש"י במקום מסביר שיוסף ראה שמתחיל השעבוד במצרים. יוסף הבין שההתמזגות של בני ישראל במצרים נועדה לכישלון, ועתידה שואה לבוא על עם ישראל. לכן הוא משביע את אחיו: "פקוד יפקוד אלוקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה להר הרצל". יוסף ומשה הם האבטיפוס של תינוק שנשבה בין הגויים, ושניהם מחליטים שצריך לעזוב את הגויים.

יש הבדל חשוב בין משה רבנו להרצל. למשה רבנו היה תפקיד נוסף על הוצאת עם ישראל מהגויים: על משה רבנו הוטלה השליחות לתת את התורה לעם ישראל. תפקיד זה לא הוטל על הרצל. בתהליך הגאולה הנוכחי התפקידים חולקו בין שני אנשים. את החלק

מביא ד"ר יצחק מייטלס: "עם ישראל היה עם רב, אך לא בסדר גודל של כשני מיליון נפש ומעלה, כפי שהיה במפקד הראשון

מתוך פניני הלכה הרב אליעזר מלמד שליט"א

שבוע שעבר ח - עוד מאיסורי סחורה

השבוע: ט - בהבלעה והקפה הכסף אינו מתקדש

כאשר מבצעים מכירה מותרת בפירות שביעית, היינו מכירה מועטת לצורך אכילה ושלא כדרך מסחר, ואין רוצים שהכסף ייתפס בקדושת שביעית, אפשר להבליע את תשלומם בדבר אחר. לדוגמא: הקונה מחברו תפוחים של שביעית ובשר, ומחיר כל אחד מהם מאה שקלים, מותר שיסכימו ביניהם שהתשלום עבור הבשר יהיה מאתיים שקלים, והפירות ינתנו במתנה, ועל ידי כך הכסף לא ייתפס בקדושת שביעית וכן כאשר אדם בא לקנות אתרוג של שביעית ולקבל ממנו כל אחד מהם מאה שקלים, אלא שהוא חושש לשלם למוכר עבור האתרוג, שמא המוכר לא ידע לנהוג כהלכה בכסף שייתפס בקדושת שביעית.

יאמר למוכר שהוא משלם עבור הלולב מאתיים שקלים ויבקש את האתרוג במתנה (רש"י סוכה לט, א). ויש אומרים שאין צורך לומר שהאתרוג במתנה אלא די שיאמר שהתשלום הכולל הוא מאתיים שקלים והקונה יכול שנהג עבור הלולב (נ"י רמב"ם ח, יא לדעת רבי, בנוסף לכך שבהבלעה אין הכסף נתפס בקדושת הפירות, גם אין בזה איסור סחורה, ולכן מותר למכור פירות שביעית על ידי הבלעה. אמנם בכל אופן אסור לסחור בפירות שביעית כדרך כל השנים כדי להרוויח, אלא ההיתר הוא למכור מעט ובמקום שאינו קבוע בשוק, כדי לסייע לאספקת המזון ולא

כדי להתעשר, כמבואר בהערה. כתב תוס' סוכה לט, א, ויליתבי, שאין איסור סחורה בהבלעה. וכ"כ ר"ש שביעית ז, ג, 'ירושלמי'; שבת הארץ ה, יג, א, 2; ו, א, ג, 5; ח, יא, ב. אמנם נלעני"ד שכל ההיתר הוא רק לגבי החלק האסור מדרבנן, היינו שגם מסחר שלא למטרת התעשרות במסגרת מצומצמת אסור, והתירו רק על ידי שינוי משמעותי, שיהיה הוא לוקט ובנו מוכר, או שימכור מה שנתר ממה שאכל. אבל בהבלעה אפשר ללקוט ולמכור, הואיל ועל ידי הבלעה הוא משנה מדרג המסחר וכיוצא בזה משמע משבת הארץ ה, יג, א, 2, שהיתר הבלעה הוא כשאינו מוכר במקום קבוע. וכן בחכמת אדם שערי צדק יח, ד, התיר בזה רק באקראי. וכיוצא בזה כתב באז נדברו ד, ט, שלא התירו מכירה בהבלעה בסוחר ממש כדי להרוויח. יש אומרים שמותר להבליע פירות שביעית באריזה ששווה פרוטה (מ"ן הרב קוק, הרב טיקוויניצקי), ויש מחמירים שההבלעה תהיה בדבר ששווה יותר (צ"ח הקודש ח"א טו. ועיין מאמ"ר ז, ט) גם כאשר המכירה נעשית בהקפה, הכסף אינו נתפס בקדושת הפירות. שהואיל והכסף משולם לאחר שהפירות כבר נאכלו, אינו יכול להיתפס בקדושתם. כמו כן כאשר המכירה מתבצעת בצ'ק דחוי או בכרטיס

אשראי, אין הכסף שנכנס לחשבון נתפס בקדושה. בע"ז סב, ב, מבואר שאין הדמים נתפסים בקדושה בהקפה. ואמנם לר"י גם אם הפירות עדיין קיימים, כיוון שהתשלום היה לאחר לקיחת הפירות, הרי הוא כתשלום חוב ולא נתפס בקדושת הפירות, וסמך עליו בחז"א הואיל ושביעית מדרבנן. אולם לרש"י, רמב"ן, ר"ן ומאירי, רק כאשר הפירות נאכלו לפני זמן התשלום, הכסף אינו נתפס בקדושת הפירות, שאז אין לו במה להיתפס. וכ"כ מ"ן הרב בשבת הארץ ח, כ; ערוה"ש כט, כד. לעניין צ'ק, כתב במאמ"ר ז, ט, שאם הוא דחוי, הכסף שמתקבל עבורו אינו נתפס בקדושת הפירות. ובאול"צ (ב, י), כתב שאינו נתפס גם כשאינו דחוי.

שבוע הבא א"ה: י - ביעור פירות שביעית

פיוט

פיוט מסוג "רשות", לרבי שלמה אבן גבירול, המושר בשירת הבקשות של יהודי מרוקו בלחנים שונים. בימינו הוא מוכר ומושר בעיקר בלחן שהצמיד לו הרב חיים לוק, שהוא במקור לחן של שיר מרוקאי פופולרי מאת המוזיקאי עבדל צ'אדק שקארה. בלחנו זה הוא בוצע גם ע"י אמנים ישראלים כמו מיכה שטרית ושם טוב לוי. ר' שלמה אבן גבירול, שי שהוא עצמו היה רבנו וחיו יחדיו ידועי חולי וסבל, מציב לפני הקורא שיר קצר ומרוכז מאוד המבטא תחושה של סערות נפש עזה, פחד ובהלה. הדוברת בשיר - הרעיה - מתדפקת על השער כמוצא אחרון. היא נרמסה עד עפר בידי אדום - חזיר היער, ועתה היא נרדפת בידי ישמעאל - הפרא. השער נעול, וזעקה גדולה מתמלטת מפיה במשפטים לא סדורים ובחזרה תכופה. לכל אלה מצטרף העלבון הקשה של שפחת המשפחה המתגאה ומתנשאת על הגבירה וכן השפחה הפרא הרודף בחשכת הליל. התדפקות הרעיה על השער היא מעין היפוך של הפסוק (בשיר השירים ה, ב) 'קול דודי דופק פתחי לי אֶחֱתִי, רַעֲיָתִי, יוֹנָתִי, תַּמְתִּי'. קריאת האהבה המתונה בארבעה כינויי חיבה מפי הדוד הפכה לזעקת אימה מפי הרעיה המבוהלת והרדופה. עד לסיום השיר אין הדוד מתגלה, אין הוא חושף פניו, וודאי אינו פותח את השער. המתח בשיר מועצם על ידי הנתק בתקשורת: הרעיה מבקשת, מפצירה ומתחננת, אך הכל חתום בפניה, הכל לא-נודע.

שְׁעַר פְּתַח דְּדוֹדִי קוֹמָה פְּתַח שְׁעַר / פִּי בְּהִלָּה נִפְשִׁי

המדיני של הוצאת עם ישראל מהגויים והחזרה לארץ ישראל קיבל הרצל, ואילו את הנחלת תורת הגאולה לעם ישראל קיבל הרב קוק.

בית גידולו של הגואל

מדוע יש צורך שהגואל יבוא דווקא מתוך הגבול שבין שתי התרבויות? מדוע יש צורך שהגואל יגדל דווקא אצל המשעבד (פרעה) ויתחנך בתרבות הגויים יש להבין שיש באופן זה כוונה עמוקה. תהליך גאולת ישראל הוא למעשה תהליך של גאולת האנושות כולה, ולכן יש צורך שהאנושות תשתתף בתהליך זה. לכן משה רבנו צומח מבית פרעה, מהתרבות המובילה והמעצמה העולמית באותה תקופה, ולכן הציונות והרצל בראשה צומחים מאירופה שהיתה בעלת מעמד דומה בסוף המאה התשע עשרה. זוהי זכות לאומות העולם שמהם נולדת גאולת ישראל. אחד הסופרים הידועים אמר פעם שהציונות היא מתת אירופה לעם ישראל.

מקורו של הכישרון הפוליטי הדרוש להקמת מדינה, צבא וממשלה אינו בבית ישראל כי אם בתרבות אדום. דווקא עשו הוא איש השדה, איש המעשה. כאשר רוצים להיגאל, יש צורך ללמוד מאומות העולם את אומנות הפוליטיקה. לכן יש צורך שהגואל יגדל בתוך התרבות הפוליטית המפותחת של תקופתו, ובאופן זה הוא יוכל להטביע את החותם הפוליטי בתוך האומה הישראלית. (גם בכניסה לארץ בפעם הראשונה, המנהיג היה יהושע בן נון משבט אפרים, מבני יוסף, שהיה לו כישרון פוליטי ומלחמתי, וכן בני מנשה שכבשו את הגלעד).

הרצל כותב ביומניו שבזמן שכתב את ספרו מדינת היהודים הוא הרגיש מעל ראשו משק כנפיים ומנורה בת שבעה קנים דלוקה. כלומר, יש כאן מהלך המלווה בהשגחה א-לוהית. הרצל יסד בעזרת הקב"ה את תקומת עם ישראל (גם פירוש השם תיאודור הוא 'מתת הא-לוהים'). גם על המשפט המפורסם שלו, "בבואל יסדתי את מדינת היהודים", הוא כותב שהיום לא מאמינים לו, ואולי גם לא בעוד חמש שנים, אך בעוד חמישים שנה כולם יראו שהוא צדק.

שאלה: הרי הרצל הלך נגד הדת, אז כיצד ניתן לשבח אותו? **תשובה:** יש להבין שהרצל לא הלך נגד עמו. הדרך הכללית באותה התקופה היתה של התבוללות בגויים, והדת נתפסה כדבר מיושן המעכב את השתלבות היהודים והגורם לאנטישמיות. גם אצל משה רבנו לא ידוע איך הוא גדל וכיצד חשב להציל את עמו בתחילת דרכו. גם אצל משה רבנו היה תהליך של השתנות והתפתחות מחשבתית, שנאמר: **"ויהי צמיחם הים ויגדל משה ויצא אל אחיו ויגרא בסבלתם..."** (שמות, ב' ו-יא). ראשית משה רבנו גדל בבית פרעה, ורק אחר כך הוא השתנה מבחינה מחשבתית ויצא אל אחיו.

ניתן לציין עוד מספר עובדות מופלאות הקשורות להרצל. לאחר שהחל להקים את ההסתדרות הציונית, הרצל כותב את המשפטים הבאים: - "הציונות היא שיבה אל היהדות עוד לפני השיבה אל ארץ היהודים". - "אין אומתנו אומה אלא באמונתה". - "אנו מכירים עצמותינו ההיסטורית אך ורק באמונת אבותינו". זוהי התפתחות מעניינת שהרצל עבר. ברור שהאמונה והיהדות שהרצל מדבר עליהן אינן זהות בדיוק למה שכתוב ב"משנה ברורה", ואולי כך היה צריך להיות, שכן אם הרצל היה "נתקע" עם ההלכה, הוא לא היה יכול להשקיע את כל מרצו בתהליך הגאולה.

בגמרא נאמר: **"אמר רב יהודה אמר רב עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר"** (סנהדרין, צ"ח).

מי שיעמוד בראש האומה בזמן הגאולה שמו יהיה דוד, אבל אחר מדוד המלך. המלה 'אחר' היא מלה רגישה. אצל חז"ל המלה 'אחר' משמעותה היא בדרך כלל 'אפיקורס'. זוהי תוכניתו של הקב"ה. גם בית המקדש השני נבנה על פי החלטתו של מלך גוי שביקש רק את טובתו האישית, ולמרות זאת נאמר עליו בישעיהו: **"כה אמר ה' למשיחו לכורש..."** (ישעיהו, מ"א-א). הצהרתו של כורש היתה פוליטית, וכלל לא בטוח שהוא האמין במה שאמר. אך כאשר הקב"ה רוצה לגאול את עמו, הוא נותן את השליחות בידי מי שהוא רוצה, ואז גם גוי נקרא משיח ה', כיון שהוא מגשים את השאיפות הגאוליות של עם ישראל.

אין לנו על מי לסמוך

בספרו מדינת היהודים (ספר מעניין מאוד, כדאי לקרוא!) הרצל דן בשאלה כיצד ה יהודים יעלו לארץ ישראל ומי יגרום להם לרצות לעלות. הרצל עונה כי על הרבנים מוטלת האחריות לבצע תעמולה ציונית ולהעלות את

גם נשערה שער

לִי לַעֲגָה שִׁפְחָת
צִעֲקַת נֶעַר
מִי חֲצוֹת לַיְלָה
חֲזִיר נֶעַר
הִקְץ אֲשֶׁר נִחְתָּם
וְאֲנִי בֶעַר

אָמִי, וְרָם לָבָה / יַעֲזֵן שְׁמֹעַ אֵל
פָּרָא רְדַפְנִי / אַחֲרֵי אֲשֶׁר רָמַס
הוֹסִיף עָלַי מְכָאוֹב / לָבִי, וְאִין מְבִין לִי

שער פתח דודי – הרעיה, המסמלת את עם ישראל הנרדף ע"י אויביו, מתדפקת על השער הנעול ומבקשת מהדוד, הוא הקב"ה, שיפתח את השער ויגאל אותה ממצוקתה. התדפקות הרעיה על השער היא מעין היפוך של הפסוק קול דודי דופק פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תמתי (שיר השירים ה, ב). **כי נבהלה נפשי** – הלשון על פי תהלים ו, ד: ונפשי נבהלה מאד ואתה ה' עד מתי. **נשערה שער** – נפשי סוערת ומבוהלת. הלשון על פי יחזקאל כז, לה: ומלכיהם שערו שער רעמו פנים. חילוף האותיות: סער-שער, מרמו על בהלה שגורמת לשער לסמור. **לי לעגה שפחת אמי** – הגר, שפחת שרה, המסמלת את בני ישמעאל המוסלמים המתנכלים לעם ישראל ולוועגים לו, כפי שלעגה הגר שפחת שרה לשרה: ותרא פי הרתה ותקל גברתה בעיניה (בראשית טו, ד). **יען שמע אל קול צעקת נער** – האל שמע את צעקתו של ישמעאל, שעמד למות מצמא, בעת שגורש עם אמו מבית שרה. כמתואר בבראשית כא, יז: וישמע אלהים את קול הנער ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם. אותה שמיעה הולידה את כל צאצאי ישמעאל, המצרים מאז לישראל. **מני חצות לילה פרא רדפני** – הפרא מסמל את בני ישמעאל, המוסלמים, על פי תיאורו של ישמעאל בבראשית (טז, יב). חצות לילה מסמל את שיא חשכת הגלות וגם את אמצע, מחצית שנות הגלות שעברו על ישראל עד לזמן כתיבת השיר. במחצית מאותן שנות גלות נרדפו ישראל ע"י המוסלמים שעלו לשלטון באמצע שנות הגלות שעברו מן החורבן עד לזמן כתיבת השיר. **אחרי אשר רמס אותי חזיר נער** – המוסלמים, בני ישמעאל הפרא, רודפים את הרעיה אחרי תקופה ארוכה שעונתה בידי חזיר היער. חזיר היער מסמל את הנוצרים, רומי ואדום, בני עשיו, שהמדרש (בראשית רבה סה) מדמה אותו לחזיר. **הקץ אשר נחתם** – הקץ הוא עת הגאולה, קץ הגלות. קץ הגאולה סתום ולא ידוע, ואין מי שיפרש ויגלה את מועד הגאולה, כפי שמופיע מספר פעמים בנבואותיו של דניאל: ויאמר לך דניאל כי סתמים וסתם ממני, דבר המוסיף על מכאובי. **ואני בער** – ואיני יודע למצוא ולגלות את מועד הגאולה. הלשון על פי תהלים עג, כב: ואני בער ולא אדע.

מספר האגדה

מדרש רבה, מגילת איכה, פתיחתא כג; מדרש רבה, מגילת איכה, פתיחתא ל; מדרש רבה, מגילת איכה, פרשה ד, טו;

שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיְתָה בֵּית קוֹל יוֹצֵאת בְּפִלְטוּן שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר וְאוֹמֶרֶת: "עֶבֶד רַע, עֲלֶה וְהִחַרְבְּ בֵּית רְבוּזָה, שְׂאִין בְּנֵי שׁוֹמְעִים לוֹ". נְתִירָא וְלֹא עָלָה, אָמַר: אֵינּוּ מִבְּקֵשׁ אֶלָּא לְכַבְּשֵׁי וְלַעֲשׂוֹת לִי כְמוֹ שְׁעֵשָׂה לְקִנְיָי. מַה עֲשָׂה? בָּא וְיִשָּׁב בְּדַפְנֵי שֶׁל אֲנִיטוֹקְנָא וְשִׁלַּח נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים לְהַחְרִיב אֶת יְרוּשָׁלַיִם. עֲשָׂה שֶׁם שְׁלוֹשׁ שָׁנִים וּמִחֻצָּה, בְּכָל יוֹם מְסַקִּין אֶת יְרוּשָׁלַיִם, וְלֹא הָיָה יָכוֹל לְכַבְּשָׂה; בִּקֵּשׁ לְחַזֵּר. נִתַּן הַקְדוּשׁ בְּרִיזָה הוּא בְּלָבוֹ, הִתְחִיל מִמֶּדֶד בְּחוּמָה וְהִיתָה שׁוֹקֵעַת בְּכָל יוֹם טַפְחִים. וּמִחֻצָּה עַד שְׁשָׁקֶה פִּלָּה. וְכֵן שְׁשָׁקֶה פִּלָּה נִכְנְסוּ הַשׁוֹנְאֵים לִירוּשָׁלַיִם. עַל אוֹתָהּ שְׁעָה הוּא אוֹמֵר: "לֹא הָאֲמִינוּ מַלְכֵי אֲרָץ וְכַל (קרי: פֶּל) לְשִׁבְי תִּבְלַל בִּי בָּא צַר וְאוֹיֵב בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם" (איכה ד, ב).

לקראת י"ז בתמוז

השנה יחול י"ז בתמוז ביום שבת ולפיכך מנהגי הצום והאבלות נדחו ליום ראשון.

חמשת הדברים שאירעו בשבעה עשר בתמוז

חמישה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז לפי המשנה (תענית ד', ו), ואלו הם:

- א. "נשתברו הלוחות הראשונים" על ידי משה רבנו, לאחר שבני ישראל עשו את העגל
- ב. "בוטל התמיד" - הפסיקו להקריב את קרבן התמיד, בוקר וערב, בגלל חוסר כבישים בעיר הנצורה (לפי יוסף בן מתתיהו - בגלל חוסר אנשים מתאימים לעבודת קרבנות)
- ג. "הובקעה חומת העיר"
- ד. "שרף אפוסטמוס את התורה". איננו יודעים מי הוא היה, מתי זה היה ואיפה זה קרה, ויש כאן השערות רבות. לפי אחת מהן הכוונה לאנטיוכוס אפיפנס החמישי, מימי החשמונאים, כמסופר בספר החשמונאים - א' (א', נו): "וספרי התורה אשר מצאו קרעו ושרפו באש", אלא שהשם אפיפנס השתבש לאפוסטמוס. לפי השערה אחרת קרה הדבר בתקופת שלטון הרומאים, לפני המרד הגדול

ה. "והעמיד צלם בהיכל". גם על מאורע זה איננו יודעים דבר ברור. לפי ו' החיבור - "והעמיד" - מניחים שהכוונה לאותו אפוסטמוס, ורמוזה כאן, אולי, העמדת פסל ציאוס במקדש בימי אנטיוכוס. לפי השערה אחרת הכוונה כאן להעמדת פסל יופיטר בבית המקדש בימי הגזרות של אדריאנוס (ר' שער ל"ג בעומר), לאחר שגירש את היהודים מירושלים והדביק לה את השם "איליא קפיטולינה".

לפי התלמוד הירושלמי (תענית ד', ה) הכוונה כאן למנשה מלך יהודה, שמסופר עליו ששם פסל האשרה אשר עשה בבית המקדש (מלכים ב' כ"ה, יז

גם בחורבן בית ראשון הובקעה העיר בתמוז, בתשיעי בו. אך מכיוון שאין להטריח את הציבור יותר מדי, אין קובעים שני ימי צום סמוכים זה לזה; לכך קבעוהו ביום י"ז בתמוז - לפי שחורבן בית שני חמור לנו יותר.

דינים ל"ז בתמוז

נהגו הספרדים, שבשבת שקודם לתענית מכריז שליח הציבור על הצום. הקלו בצום י"ז בתמוז (וכן הדין בצום גדליה ובעשרה בטבת), שלא קיבלוהו אלא מתחילת היום, היינו משעלה עמוד השחר אך לא בלילה שלפניו. ולכן בלילה מותר לאכול ולשתות.

וכן הקלו לגבי חולה, אפילו אין בו סכנה, שפטור מלהתענות. וכן נשים מעוברות ומניקות, אם הצום מצער אותן ביותר או שמרגישות חולשה, פטורות מלצום. מכל מקום, גם הפטורים מלצום אסור להם להתענג ביום זה באכילה ושתיה במאכלים משובחים, רק יאכלו כפי הצורך להם. וכן הקטנים שיש להם דעת להתאבל, אף על פי שפטורים מתענית, מכל מקום ראוי לחנכם שלא יאכלו רק כדי קיום הגוף, ומאכלים פשוטים, כדי שיתאבלו עם הציבור

ומותרים בו ברחיצה, בסיכה ובעילת הסנדל. אף על פי כן, אדם בריא - אם בעל נפש הוא - יחמיר ברחיצה ובסיכה אך לא בעילת הסנדל, שלא יראה מגוחך

ויש להחמיר ב"ז בתמוז, וכן בעשרה בטבת, בכל הדרכים שנוהגים להחמיר מראש חדש אב ועד תשעה באב.

הישן בלילה ונעור קודם עלות השחר, אם התנה קודם שישן שיאכל לאחר קימה - מותר באכילה עד עלות השחר; לא התנה - נוהגים איסור. ויש מתירים לשתות, אפילו לא התנה, בפרט אם רגיל הוא בשתיה בקומו משנתו. ולפי הזוהר אין הדבר תלוי בתנאי, אלא אם ישן אסור לו לאכול אפילו התנה.

קוראים 'יוחל' בשחרית ובמנחה. ובתפילת שמונה עשרה בלחש אומרים 'עננו' בשומע תפילה, בין בשחרית ובין במנחה - כמנהג הספרדים. וכמנהג האשכנזים אין אומרים 'עננו' אלא בתפילת המנחה בלבד, אבל השליח-ציבור אומר גם בשחרית, בין 'גואלי ל'רופאי'.

כל יחיד אומר 'עננו' במנחה, אפילו אינו גומר התענית עד הערב. אבל אם כבר אכל - אינו אומר 'עננו', וכן לא יעלה לתורה מפני שהקריאה היא של תענית והוא אינו מתענה. אבל אם נקרא לעלות, עולה מפני כבוד התורה.

בין המצרים

עשרים ואחד הימים שבין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב נקראים: 'ימי בין המצרים', על שם הכתוב (איכה א'): כל רודפיה השיגוה בין המצרים. ואמרו חכמים: אלו ימי הצרה שבין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב, שבהם 'קטב מירי' (שמו של שד מזיק) מצוי ושאר מזיקים שולטים בהם, וצרות רבות ורעות מצאו את ישראל בדורותיו בימים אלה. וכן חרב הבית בראשונה ובשנייה בימים אלה של מצרים ומצור ומצוק. משום כך הוקבעו כל ימי בין המצרים לאבל על חורבן בית המקדש

לכן ממעטים בימים אלה בשמחה, ואין נושאים נשים מ"ז בתמוז עד לאחר תשעה באב, ואין עושים מחולות וריקודים בימים אלה ואין שומעים בהם קול נגינה משום כלי שיר, ואין עושים טיולים וביקורים של תענוג ואין מסתפרים בהם. ואולם הספרדים נוהגים לשאת נשים עד ר"ח אב ונוהגים בהתר תספורת עד השבוע שחל בו תשעה באב, כדעת מרן הבית יוסף

וכן נוהגים שאין מברכים 'שהחיינו' בימים אלה על בגד חדש או על פרי חדש, כיוון שהזמן הוא זמן פורעניות ואין לברך 'שהחיינו' לזמן פורעניות, ולכן אין לובשים בגד חדש ואין אוכלים פרי חדש. אבל אם נזדמנה לו מצווה עוברת כגון ברית מילה או פדיון הבן, מברך 'שהחיינו'. וכן אם נזדמן לו פרי חדש שלא ימצא לו אחר תשעה באב - מברך ואינו מחמיץ ברכת המצווה. ונוהגים היתר לברך 'שהחיינו'

קהילותיהם לארץ ישראל. אמנם הרצל לא היה מעוניין בהקמת מדינה דתית, אך הוא האמין שההנהגה הרבנית תשתף אתו פעולה, שהרי הוא הולך להגשים הלכה למעשה את הנבואות של נביאי ישראל. רק בהמשך, כאשר גילה הרצל את התנגדות הרבנים לדרכו, הוא הבין את סיפור חטא המרגלים, שהוא למעשה רעיון הפרדת הדת מהמדינה.

כיום רבים מסתמכים על הרצל ותוכניותיו כאשר מדברים על מדינת ישראל כמדינה חילונית. יש בזה משהו מאופייה של הגאולה. חז"ל מספרים על בר כוכבא (שגדול הדור, רבי עקיבא, סבר שהוא המשיח), שכאשר היה יוצא למלחמה היה עומד לפני חייליו ואומר: "לא תסעוד ולא תכסוף". כלומר, הוא היה פונה לקב"ה ואומר לו: "אל תעזור ואל תפריע". מה היתה כוונתו במשפט זה?

הרב קוק מסביר שכוונתו של בר כוכבא היתה לחזק את הרוח הלאומית של עם ישראל. אסור להסתמך כל הזמן על הקב"ה שיעשה לנו נסים - דרך חשיבה זו מעודדת בטלנות וחוסר עשייה. לכן למרות שבר כוכבא אמר משפטים מחוצפים כלפי הקב"ה, רבי עקיבא תמך בו, שכן רבי עקיבא ידע שבימות המשיח החוצפה תגבר. אמנם בר כוכבא לא היה כליל השלמות, אך רק מנהיגים מסוג זה, בעלי רוח לאומית חזקה, יכולים לגאול את עם ישראל. המוטו של בר כוכבא היה: 'אין לנו על מי להישען, אפילו לא על אבינו שבשמים'. כאשר אין על מי לסמוך, אז נלחמים בעצמנו. השיר "אנחנו מאמינים בני מאמינים, ואין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים", מקורו בקללה כפי שמובא במסכת סוטה: "רבי פנחס בן יאיר אומר: 'משחרב בית המקדש בושו חברים ובני חורין, וחפו ראשם, ונדלדלו אנשי מעשה, וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון, ואין דורש ואין מבקש ואין שואל, על מי לנו להישען על אבינו שבשמים... בעקבות משיחא: חוצפה סגיא, ויקר יאמיר, הגפן תיתן פריה והיין ביוקר, והמלכות תיהפך למינות, ואין תוכחה. בית ועד יהיה לזנות, והגליל יחרב, והגבלן ישום, ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמת סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת. נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו מפני קטנים, בן מנבל אב, בת קמה באמה, כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו, פני הדור כפני הכלב, הבן אינו מתבייש מאביו. ועל מי יש לנו להישען על אבינו שבשמים'" (מסכת סוטה, ס"ט). הרב גורן זצ"ל הסביר מדוע הצרות באות עלינו. הסיבה לכך היא שבכל פעם שיש צרה, במקום לקום ולעשות מעשה, לא עושים דבר אלא אומרים: "אין לנו על מי לסמוך אלא על אבינו שבשמים". לכן יש בזמנים מסוימים חשיבות לגישה קצת שונה, אותה מייצגים בר כוכבא והרצל.

יחס הרבנים להרצל

חשוב גם לזכור את יחסם של חלק מחשובי הרבנים להרצל, ולהלן כמה דוגמאות.

הרב משה שמואל גלזנר, מגדולי ישראל בהונגריה, נכדו של החת"ם סופר, שהיה רבה של קהילת קלויזנבורג, דרש פעם בשבת בבוקר בבית הכנסת. בדרשתו הוא אמר שהוא מתפלל שבגן עדן הוא יזכה לשבת למרגלותיו של הרצל. בתפילת מנחה של אותה שבת הוא כבר לא היה רבה של הקהילה. תחתיו מינו את בנו, רבי עקיבא גלזנר (שהיה "בסדר"). רבי עקיבא גלזנר ניצל מהשוואה ברכבת של קסטנר. אחר השוואה הוא פירסם מכתב ובו וידוי גדול על כך שכל גדולי רבני הונגריה טעו בגישתם להרצל ולציונות. כאשר הרצל ביקר בוילנא - מרכז התורה באירופה - רבה הראשי של העיר, רב שלמה הכהן, יצא לקראתו עם ספר תורה בידו ורקד לפניו. גדולי ישראל זיהו בהרצל את דמות מנהיג האומה הישראלית.

גם משה רבנו, כאשר הקב"ה רצה לשלוח אותו למצרים, התנגד בתוקף ואמר: "וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקִלְי" (שמות, ד-א).

משה רבנו אומר שבני ישראל לא יאמינו שדווקא הוא, שנראה כמו מצרי, שגדל בבית פרעה, נשלח על ידי הקב"ה לגאול אותם. ולכן משה רבנו אומר: "וַיֹּאמֶר בִּי ה' שְׁלַח נָא בְּיַד תְּשַׁלַּח" (שמות, ד-ג). משה מבקש מהקב"ה שישלח בידי מי שהוא רגיל לשלוח בידו - אהרון. שכן אהרון היה תלמיד חכם ונביא היושב בתוך עמו. בעיני משה אהרון הוא השליח המתאים. הקב"ה כועס על משה ואומר לו: "וַיִּחַר אֵף יְהוָה בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶהְרֵן אַחִיךָ הֲלוֹי יְדַעְתִּי כִּי דַבָּר יִצְדַּק הוּא וְגַם הִנֵּה הוּא יֵצֵא לְקַרְאֲתְךָ וְרִאֲךָ וְשָׁמַח בְּלַבּוֹ" (שמות, ד-ד).

בשבת. ולכן, אם נזדמן לו פרי שלא ימצא אחר תשעה באב ואפשר לו להשהות הפרי עד ליום שבת - ראוי להשהותו ולברך שהחיינו בשבת. אשה הרה שמתאוה לפרי חדש, וכן חולה שצריך לבריאות, אוכלים.

ברכת השלום

הרב עזרם מיטלמן

בתחילת הפרשה זוכה פינחס לברכה מאת ה' על מעשהו - לברכת השלום. המדרש אינו מתייחס לברכה זו כאל ברכה רגילה, אלא כברכה יסודית מאוד: "פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן". אמר הקב"ה: בדין הוא שיטול שכרו. 'לכן אמור, הנני נותן לו את בריתי שלום' - גדול השלום שניתן לפנחס, שאין העולם מתנהג אלא בשלום, והתורה כולה שלום, שנאמר 'דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום'. ואם בא אדם מן הדרך - שואלין לו 'שלום', וכן שחרית שואלין לו שלום, ובאמש כך שואלין בשלום, 'שמע ישראל חותמין פורס סוכת שלום על עמו', התפלה חותמין בשלום, בברכת כהנים חותמין בשלום. אמר רבי שמעון בן חלפתא: אין כלי מחזיק ברכה אלא שלום, שנאמר 'ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום'.

ברכתו של פינחס היא בעצם הברכה שבה אנו מברכים איש את רעהו מדי בוקר וערב. מהי אם כן ייחודה

מטבעו של עולם, השונים זה מזה מצרים זה לזה. עם, קבוצה, פרט ואפילו חלקים בנפש האדם השונים זה מזה - מעוררים זה בזה תחושות של איום וזרות. האיום אינו בהכרח מודע; לעיתים הוא מתבטא בתחושה של אובדן ערך עצמי למול האחר, בתחושת קנאה במה שיש לו ובתביעה אינסטינקטיבית להעלמות האחר.

צעד ראשון בכיוון זה הוא לחסל את האחר. להעלים אותו כך שלא יראה ולא יפריע יותר. בגסות ניתן לעשות זאת בעזרת נשק, באופן נקי יותר ניתן לעשות זאת באמצעים אחרים, אך השורה התחתונה היא - שיותר לא נתראה

כל התחושות הללו מקורן בנקודת מבט אישית מאוד. אם אני קיים, אז כל המערער על קיומי והופך אותי בעיני ללא מוצלח - לא ראוי ואולי אפילו לא לגיטימי. מן הראוי להעלים

הקב"ה, ששמו שלום כי הוא עושה שלום, מגלה לנו שפני הדברים הם שונים. אם פלוני קיים וגם אלמוני קיים - אין זה בכדי. הם אמנם שונים, ובעיניהם אולי זה נתפס כמחניק, אך במבט מלמעלה קיומם ביחד מגלה שיש משהו מעליהם. החיים השונים ביחד יוצרים גילוי חדש. לא רק שניהם נמצאים, אלא נמצא משהו נוסף - מי שמשכין ביניהם שלום

לכן אומר המדרש שהשלום הוא המנהל את העולם. יהודים שנפגשים, מאחלים זה לזה 'שלום': שלא נהיה כל אחד לבד, שלא נראה רק את עצמנו אלא גם את מי שבא מהדרך. הבא מהדרך בא בשלום - בא עם רבונו של עולם, עושה השלום

הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל

נולד כ"ט בתמוז ה'תרפ"ד, 31 ביולי 1924 בירושלים לבניה ולאליהו אבא שאול שעלה מהעיר שיראז שבפרס בילדותו. בכור ל-13 אחיו. אחיו הצעיר, הרב יצחק, חיבר את סדרת הספרים "שמחה לאיש". אח נוסף, יעקב שאול, היה מזכירו האישי של הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, ולימים מנהל מחלקת הישיבות במשרד הדתות. בנו היחיד הוא הרב אליהו אבא שאול, שהיה ראש ישיבת "אור לציון" (על שמו) עד לפטירתו. אחותו דבורה היא אלמנת הדיין הרב עמנואל זרביב אב"ד לשעבר בבית הדין הרבני בתל אביב. אביו היה גבאי בית הכנסת "אוהל רחל" בשכונת בית ישראל בירושלים. גדל בשכונת שמואל הנביא בירושלים. למד בתלמוד תורה "בני-ציון". בגיל 11 החל ללמוד בישיבת פורת יוסף, שם למד מהרב יעקב עדס, וחכם צדקה חוצין וכן מראש הישיבה הרב עזרא עטייה. על ספסל הלימודים הכיר את בני גילו הרבנים עובדיה יוסף ומרדכי אליהו. לאחר שנישא להדסה מסעודה בת הרב יוסף חיים שרבני, התגורר ברחוב אלקנה בשכונת תל ארזה שברושלים, בשכונת לרב עובדיה יוסף. שימש גם כמוהל לימים התמנה לראש ישיבת פורת יוסף, עם הרב יהודה צדקה. הדגיש את חשיבות ההתעמקות בדברי רש"י על הגמרא. בשבתות מסר שיעורים בהלכה בבית הכנסת "אהל רחל" בירושלים. ביי"ג בסיון ה'תשמ"ג (מאי 1983), מיד לאחר שסיים להספיד בלוויה של הרב יעקב מוצפי, לקה באירוע מוחי וסבל משיתוק חלקי שדבריו נקטעו בטענה שאינו ראוי להספיד בגלל היותו "ציוני". בספריו, שתחילה סרב להדפיס, הוא פוסק בדרך כלל על פי החיד"א והבן איש חי. הוא מתחשב רבות בדעתו של החזון איש, וכמוהו הוא סבור שתלמיד חכם שהגיע להוראה יכול

אהרון הוא דמות הרב היהודי שגדל בתוך הגטו. הוא אכן יודע לדבר, אך זה לא מספיק. משה הוא היחיד שיש לו את הכישרון הפוליטי שרכש בבית פרעה, ולכן הוא זה שצריך להיות השליח. לאחר שמשא מבין זאת, הוא חושש שהרבנים לא יקבלו אותו, ולכן הקב"ה אומר לו: "...וגם הנה הוא יצא לקראתך וראך ושמח בלבך" (שמות, ד-י"ד).

ישנו מימד קבוע בציונות מראשיתה ועד ימינו. לא היה גוף ציוני או ממשלתי שלא שילם כסף רב לדתיים. הרצל צירף להנהגתו את הרב ריינס, בן גוריון את הרב מימון. הגוף הציוני תמיד מחפש את הלגיטימציה הדתית.

שאלה: איך להתיחס לכך שהרב קוק התרחק מהציונות, ואף הקים את הסתדרות "דגל ירושלים" שהיה מעין גוף מתחרה?

תשובה: אכן בתחילת הציונות הרב קוק היסס, אך לבסוף הוא התקרב אל הציונות. הקמת הסתדרות "דגל ירושלים" לא נועדה להתחרות בהסתדרות הציונית אלא מטרתה היתה לתת מימד רוחני דתי לציונות.

שאלה: מה לגבי תוכנית אוגנדה?

תשובה: חשוב לזכור כי מי שתמך בתוכנית אוגנדה היו דווקא הדתיים. הרב ריינס חיזק את ידיו של הרצל בנושא זה. המתנגדים הגדולים לתוכנית אוגנדה היו החילונים מרוסיה ובראשם ויצמן ואוסישקין, וברוך ה' הם הצליחו לנצח את הדתיים ולסכל את התוכנית. מצב זה נוצר כיוון שמה שהחזיק את היהדות הדתית היתה התורה, והמחשבה שלהם היתה: 'בבוא הזמן תקום מדינה יהודית בארץ ישראל, ובינתיים נקים ישיבות באוגנדה'. אך אצל היהדות החילונית ללא ציון אין ציונות יש רק התבוללות. אצל החילונים הציונות היא החזרה בתשובה, ואילו אצל הדתיים בדיוק להיפך. כמו כן, ראוי לזכור שבאותה תקופה היה מצב קשה מאוד ליהודים באירופה, ושערי ארץ ישראל היו חסומים, לכן תוכנית אוגנדה היתה פתרון זמני שנראה הטוב ביותר.

הרב קוק בהספדו להרצל אומר: "והנה בתור עיקבא דמשיח בן יוסף נתגלה חזיון הציונות המדינית בדורנו, מצד השפעתו על החפץ הגדול של תחיית האומה במונח הכללי" (מאמרי הראייה, עמוד 94). ניתן לומר שתפקידו של משיח בן יוסף הוא להוציא את ישראל מהגלות, ואילו תפקידו של משיח בן דוד הוא להוציא את הגלות מישראל.

הרב צבי יהודה ב"נתיבות ישראל" כותב: "הרצל, זה התינוק הגדול (לא סתם תינוק שנשבה, אלא גדול) ששב אלינו מבין הגויים, מלא הוד חלומות ועוז געועים האדירים. זו האישיות של הטבעת הצורה הלאומית הכללית, צורת עם על שאיפותיו..."

בתקופה מאוחרת יותר בחייו של הרצל, כאשר מאמציו להקים מדינה יהודית עלו בתוהו, הוא כותב רומן בשם "אלטנוילנד", או בתרגום לעברית, "ארץ ישנה חדשה", או "תל אביב". בספר זה מתאר הרצל את מדינת היהודים העתידית. ארץ מודרנית ומפותחת, ארץ יפה ונקייה שיש בה מעט ערבים (אירופאים) שאוהבים את הציונות. זוהי מחשבה קולוניאליסטית המתאימה לאותה תקופה. בסוף הספר מתאר הרצל אסיפה של כל ראשי המדינה, כאשר כל אחד מהם נשאל בזכות מי קמה המדינה. הם נותנים תשובות שונות: בזכות ההסתדרות, הסוכנות, התורמים, העולים, המעצמות וכו'. האחרון שנשאל מה דעתו הוא הרב. תשובתו של הרב היא: "מאת ה' היתה זאת". וכך מסתיים ספרו של הרצל.

שאלה: מה בדבר עונש הכרת של הרצל, שלא נשאר ממשפחתו אף אחד? **תשובה:** גם נכדו של משה רבנו עבד עבודה זרה. (להרצל נותר נין אחד). גם הרצל, כמו משה רבנו, רצה שבנו ימשיך אחריו, ואצל שניהם נבחרו ממשיכים אחרים. יש כאן הקרבה אישית גדולה מאוד לטובת האומה. ככלל אין ללמוד מהעובדה שלא נשאר שריד מהמשפחה על האדם ופועלו. הרי הרמח"ל וכל משפחתו מתו במגיפה כשהיה בן ארבעים ולא נשאר מהם נצר. על דברים מסוג זה נאמר: "פי לא מה' מְחֻשְׁבוֹתֵי מְחֻשְׁבוֹתֵיכֶם" (ישעיהו, נ"ה-ח).

התנועה הציונית

ישנו שקר גדול הקשור לתנועה הציונית והוא: התנועה הציונית היא תנועה חילונית. זהו שקר וכזב. הציונות אינה חילונית ואינה דתית - הציונות היא תנועה פוליטית שמנהיגיה היו חילונים. אין זה קשור כלל לשאלה הדתית. הדבר בא לידי ביטוי ב"שאלת הקולטורה".

שאלת הקולטורה היתה למעשה ויכוח שהתנהל בקונגרס הציוני. היתה תביעה של חלק מהצירים לעסוק גם בענייני תרבות וחינוך ולא רק בפוליטיקה. הגופים הדתיים התנגדו להצעה זו בכל תוקף (כיון שהם חששו שיאמרו שהדתיים נותנים את הסכמתם לפעולות חילוניות בעיקרן). לאחר שההצעה נדחתה והתקבלה ההחלטה שהציונות דבר אין לה עם הדת, ראה בכך הרב ריינס, ראש המזרחי באותם ימים, ניצחון גדול לציונות הדתית. הרב קוק תקף נמרצות את המזרחי על תמיכתם בהחלטה זו וטען בתוקף שיש קשר הדוק בין הדת לציונות. הרב צבי יהודה היה אומר שלא ניתן להעלות על הדעת תחייה לאומית ללא תחייה תרבותית. להיפך, כאשר יש תחייה לאומית ברור שיהיה ויכוח על התרבות.

הציונות אינה תנועה חילונית ואינה תנועה דתית. על פי הז'רגון הרבני, הציונות היא למעשה מצוות עשה מהתורה. הרמב"ן בהוספותיו לספר המצוות, מצווה ד', אומר שהחזקת ארץ ישראל בידי יהודים זו מצוות עשה. הקמת המדינה והחלת ריבונות יהודית על ארץ ישראל זו מצוות עשה, שהרי לא ניתן להקים מדינה בדרך אחרת. אומנם בעיני חלקים בעם היהודי, מעשה מסוים הוא מצווה רק עם עשו אותו יהודים דתיים, וכיון שמנהיגי הציונות היו חילוניים, ברור שהציונות אינה מצווה, אלא אפילו עבירה. הציונות הינה תנועה פוליטית כיון שמטרתה היא פוליטית - הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. את המצווה הזאת יקיים מי שירצה בכך. היהודים הדתיים לא רצו לקיים מצווה זו, אך המצווה נשארת גם אם לא רוצים לקיימה (חטא המרגלים אינו חדש לעם היהודי).

במרוצת הדורות היהדות הגדירה את עצמה מחדש והתרגלה לראות בה דת. זוהי ירידת מדרגה מבחינת תפישת היהדות. הקב"ה לא בחר בנו להיות קבוצה של אנשים דתיים, אלא בחר בנו כעם מכל העמים. למעשה, הראשון שהגדיר את בני ישראל כעם היה פרעה מלך מצרים: **"וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ הַזֶּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעַצִּים מִמֶּנּוּ"** (שמות, א' טו'). רק לאחר מכן, במעמד הר סיני, הקב"ה מכנה את בני ישראל בשם עם: **"וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנֹכִי בְּאֵלַיךָ בְּעַבְדְּךָ וְעַתָּה בְּעֵבֹר יְשָׁמַע הָעָם בְּדַבְרֵי עֲמֹךָ וְגַם בָּךְ יֶאֱמִינוּ לְעוֹלָם וְיִגְדַּל מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם, אֶל ה'." וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעָם** (שמות, י"ט-כ').

חשוב להבין שהתורה ניתנה לאומה בכללותה, כישות מדינית פוליטית. אומנם במהלך הזמן שכחנו את הגדרתנו כאומה והצטמצמו להגדרה של דת. בלבד באחת ההרצאות נשאלה השאלה: מה המשמעות הדתית של יום העצמאות? התשובה לכך היא שאין משמעות הדתית ליום העצמאות, כמו שאין משמעות דתית לפסח, שבועות ולכל שאר המצוות. כל המצוות הן מצוות בעלות משמעות לאומית שניתנו לכלל האומה כאומה, ולא לאוסף של פרטים דתיים. כאשר הקב"ה החליט שהוא משיב את שכינתו לציון, לא ניתן להגדיר זאת במונחים דתיים בלבד, שכן מעורבת כאן גם תחייתה של כל האומה הישראלית עם תחילת ההתעוררות הציונית הביאו החילוניים רעיון "חדש", והוא להגדיר את היהדות כאומה ולא כדת ועל ידי כך להקים את המדינה היהודית. למעשה זוהי הכוונה הא-לוהית המקורית, כפי שהסברנו. אומנם בפועל דווקא הדתיים התנגדו למהלך זה. כל צד הבין רק חצי מהזהות הישראלית והתנגד לחצי השני. אילו היו מנהיגי היהדות הדתית מעמיקים בתורה, היה ניתן למנוע תופעה זו, אלא שלא היו אז הכוחות הרוחניים הדרושים לכך, כפי שכותב הרב קוק. למרות זאת, ישנם מספר רבנים דתיים שהצילו את הכבוד האבוד של היהדות **המשך בעמודה שמאלית עמ' 7**

ההכרעה בספקות מדעתו. קברי הרב בן ציון אבא שאול ואשתו הדסה מסעודה בבית הקברות סנהדריה. נפטר ביי"ט בתמוז ה'תשנ"ח (1998). ספדו לו בין היתר הרב עובדיה יוסף והרב מרדכי אליהו. נקבר בבית העלמין סנהדריה בירושלים.

פרפראות

רבי לוי יצחק מברדיטשב היה אומר: משה התפלל "יפקוד ה' אלוהי הרוחות לכל בשר" – כשם שהקב"ה הוא "אלוהי הרוחות לכל בשר" – לצדיקים וגם לרשעים; כן צריך להיות גם ה"איש על העדה" – "לכל בשר", ליראים ולשאינם יראים, שיהיה אוהב את כל היהודים כמות שהם.

הארי"י ז"ל **אומר, שכאשר בא פנחס להרוג את זמרי, פרח נשמנו**, וה' נתן לו נשמות של נדב ואביהוא. ולכן כתוב **"פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן"**.

השיב את חמתי. אותיות חי מת, - בגלל שהרג את זמרי, השיב את ישראל לחיים (תורת הפרשה).

הרצל והציונות סיעור ליום כ' בתמוז תשס"ב - המשך מעמודה ימנית

הדתית. יש ציונות דתית - גם ציוני וגם דתי. גוף כזה קרוע בין שני אידיאלים שונים ולכן בהכרח אינו מצליח להתרומם. לעומת זאת קיימת תנועת הגאולה של הרב קוק הגורסת כי **אין ציונות דתית אלא הציונות היא חלק מהדת**, וכך מתבטלת מאליה הסתירה הפנימית הקיימת בציונות הדתית. אכן ניתן לראות שכיום תנועת הגאולה היא זו שמובילה את התחייה הלאומית, ואנשיה תופסים את עמדות המנהיגות הפוליטית הצבאית והמדינית.

למרות ניסיונותיה של הציונות להתנתק מהדת, הדבר לא עלה בידה, ולמעשה הציונות נושאת בתוכה את המעצורים להתרחקותה מהדת. דוגמא טובה היא דגל ישראל, אשר קיבל את השראתו מהטלית, וכמוכן תחיית השפה העברית - לשון הקודש. בניגוד לתהליך שעבר על מדינות אירופה, שם בכדי להתרחק מהדת עברו מהשפה הלטינית לשפות בנות זמננו, אצל העם היהודי התרחש תהליך הפוך - חזרה אל לשון הקודש. אומנם זה היה תחת מעטה של הציונות החילונית, אך בפועל זה חיזק את הקשר של הציונות אל הדת. הערה: חשוב לציין שגם ליהודים הספרדים יש חלק גדול בציונות. מקובל לחשוב שהציונות הינה תנועה אשכנזית בלבד, אך אין זה נכון. גדולי רבני צפון אפריקה תמכו בציונות: הרב יוסף משאש, הרב יוסף חלפון. גם השר משה מונטיפיורי היה ספרדי מליורנו, אשר חשב על יסודות מדיניים לאומה עוד לפני הרצל והקונגרס הציוני, ואף פעל לקידום הישוב היהודי בארץ ישראל.

סיום

הגמרא במסכת סנהדרין מתארת ויכוח שנערך בין החכמים האם כדאי לחיות בתקופת המשיח. עולא ורבה אומרים שאינם רוצים לחיות בתקופה זו: **"ייתי ולא איחמיניה"**, ואילו רב יוסף אמר: **"ייתי ואזכה דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה"** (סנהדרין צ"ח).

כלומר, הלואי ואזכה לחיות בתקופתו של המשיח ואפילו אם רק לשבת בצל של גללי החמור שלו. והרי גללי החמור אינם גדולים כל כך עד שאפשר לשבת בצל שלהם!! אלא כאשר תהליך הגאולה נתקע ולא מתקדם, אזי למעשה החמור עומד במקום ואז גלליו מצטברים עד שהם נעשים הר. לכך התכוון רב יוסף: הוא מוכן להיות בצל **ההר הזה**, שכן גם זה הוא חלק מתהליך הגאולה.

פנחס - אני יודע!

1. א. בתוכם ב. אליהו 2. כי רות תצא מהם 3. לפני מותו מחזיר משה את הפיקדון במניין 4. ה'+ הן אותיות שמו של הקב"ה=י-ה, והוא מעיד שאכן הם בני אבותיהם 5. כי מתו מהם רבים במגפה 6. שָׁרַח 7. ברגע שהגורל נעשה יוצאת בת קול כדי לאשר זאת 8. עמק חפר 9. כי הן כמו יוסף שחיב את הארץ 10. ר"ע - מקושש עצים, ר' שמעון - מן המעפילים 11. כי התפאר באומרו: "אשר יקשה מכם תקריבון אלי" 12. דוד 13. במקום יד אחת הניח כתי ידניים 14. מהכתוב: "עולת שבת בשבתו" 15. אברהם, יצחק, יעקב 16. בשמיני עצרת

ספורים לשבת

רב אברהם חזן, ששימש כרב המשטרה ושירות בתי הסוהר, סיפר שבילדותו באלג'יריה היו שני אירועים שהשפיעו עליו ושינו את מסלול חייו. "כשהייתי כבן חמש בערך עמדת באחד הימים בפתח בית הכנסת בעיר שרשל ליד אלג'יר, ונדהמתי למראה עיניי: כל המתפללים ישבו על הרצפה, אפר מפוזר על ראשם, והם ממררים בבכי מר. היה זה ליל תשעה באב, והכול עסקו באמירת הקינות. בית הכנסת היה חשוך, ואני נצמדתי לאבני הרב מכלוף חזן, ושאלתי אותו: "אבא! אבא! מה קרה?" אבי חיבקני והסביר "כולנו מצויבים משום שטיטוס הרשע הרס את ירושלים והחריב את המקדש." אף אני התחלתי לבכות על חורבנה של ירושלים, ולא נרגעתי עד שנרדמתי על הכרית ספוגת

הדמעות.

מאז אותו היום ליוותה אותי תחושת אבלות על חורבן עיר קודשנו ומקדשנו, עד חג הפסח. בערב החג דפק על דלת ביתנו אדם גבוה, עטוי גלימה שחורה, חגור אזור רחב שצבעיו בוערים, ועל ראשו מצנפת עגולה ופשוטה, מצופה בבד קטיפה כחול. זקנו של האורח שחור, פניו קורנות בארשת נבואית, ובעיניו צחוק ועליצות.

“מי זה?” שאלתי את אבי.

“אורח מירושלים!”

“אורח מירושלים?!?” הזדעקתי, “הלוא ירושלים חרבה!”

חיך אבי והסביר לי ברוך: “ירושלים אומנם חרבה, אך אנו היהודים מעולם לא עזבנו אותה, ובכותל המערבי תמיד התפללו יהודים על ביאת המשיח. עתה שבים יהודים רבים לירושלים – ישיבות ובתי מדרש נבנים בה.”

תשובתו של אבא נטעה בי תקווה, והקימה אותי מן האבלות על החורבן. ידעתי שעל אף החורבן, עם ישראל יקום מאפרו ויבנה מחדש את מולדתו, וביקשתי להיות חלק מתהליך הגאולה ולעלות לארץ. את המעבר מהאבלות על חורבן ירושלים לתקוות הגאולה אני נושא איתי כל חיי.”

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הַרְבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֶשְׂרִי יְהִיָּה לְבֵית יְהוָה לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֲמֹת וְהַשְּׁלֹם אֶהְיֶה.

שבת שלום

ד"ר מרדכי ארגמן - כל הזכויות שמורות ©

מורשת עדי

עלון בית-הכנסת בעדי

עלון 697 פרשת מטות כד בתמוז תשפב 23 יולי 2022

לע"נ יצחק בן מרגלית, נלב"ע כ"ח בתמוז, רחל בת נעמי ג באב, משה בן חיה כ"ה אב, חיים בן שמחה י"ג אלול, משה בן אריאלה תשרי, מאיה חיה בת שושנה, כ"ה תשרי, חיים בן יעקב א אדר, גילה פירחה בת גרציה י"ח תמוז, ברויה בת חנה כ תמוז, ב תנצב"ה לרפואת: חנה בת מסודי, אסתר בת רחל, עפר בן הניה, רחל בת יהודית-דודי, מרי בת רחמה, יהודה יצחק בן איריס, יעקב בן סימי, שמחה בת כוכבה, ניר בן שמחה, גל בן רחל, אברהם בר אב, נעמה בת מירב, מירב בת מרים

השבוע בדברי הימים

כניסת שבת: 1916 צאת שבת: 2025

כד תמוז ה'תש"ז - פרשת הסרג'נטים: האצ"ל חוטף שני סמלים (סרג'נטים) בריטיים בנתניה כאמצעי מיקוח למניעת הוצאה להורג של שלושה נידונים למוות הכלואים בכלא עכו - ראה תשסט.

כה תמוז - ה'תשל"ה - מקרר תופת מתפוצץ בכיכר ציון בירושלים, 13 הרוגים. ה'תשל"ז - נפטר יצחק דנציגר, פסל ישראלי, ממייסדי הסגנון הכנעני וחבר בקבוצת "אופקים חדשים". ה'תשמ"א - ניסיון התנקשות במחבל מוחמד עודיה, חבר בארגון ספטמבר השחור האחראי לטבח הספורטאים באולימפיאדת מינכן; ניסיון החוסל נכשל, והוא נותר בחיים. ה'תשנ"ז - פיגוע התאבדות כפול בשוק מחנה יהודה בירושלים, 15 הרוגים.

כו תמוז ד'תתקמ"ז - סלאח א-דין מנצח את הצלבנים בקרב קרני חיטין (הרחבה תשע). ה'תשי"א - מפא"י בראשות דוד בן-גוריון זוכה בבחירות לכנסת השנייה. ה'תש"ל - בקרב אוויר שכונה רימון 20 הפילו טייסי חיל האוויר הישראלי חמישה מטוסי קרב שטייסייהם סובייטים באזור תעלת סואץ (הרחבה תש"ש). ה'תשנ"ה - פיגוע התאבדות באוטובוס ברמת-גן, שישה הרוגים.

כז תמוז - ה'תש"ח - נפלה זהרה לביטוב, לוחמת בפלמ"ח וטייסת בחיל האוויר, שמטוסה התרסק (הרחבה תשפ"א) ה'תשל"ט - נפטר הרב שמואל רוזובסקי, ראש ישיבת פוניבז' ה'תש"ע - נפטר הרב יהודה עמיטל, ראש ישיבת ההסדר הר עציין, ייסד את מפלגת שמאל מרכז הציונית מימד בשנת 1988, כיהן כשר בממשלת פרס ה'תשע"א - הרב אלעזר אבוחצירה, נכד המקובל הבבא סאלי, נרצח על ידי מתנקש ד"ר מרדכי ארגמן - כל הזכויות שמורות ©

כח תמוז ה'תרמ"ו - נפטר ר' שלמה גאנצפריד פוסק הלכה וראש בית דין בהונגריה, מחבר הספר קיצור שולחן ערוך (הרחבה תשע"ח). ה'תרס"ו - נפטר הראשון לציון הרב יעקב שאול אלישר (יש"א ברכה), החכם באשי האחרון. ה'תרפ"ב - חבר הלאומים אישר את המנדט הבריטי על ארץ ישראל (הרחבה תשעג) ה'תשי"ד - אסון מעגן - מטוס קל התרסק לתוך קהל, וגרם למותם של 17 איש. ה'תשי"ס - משה קצב נבחר לנשיא מדינת ישראל בהצבעה חשאית שנערכה במליאת הכנסת. ה'תשס"ה - עדן נתן-זדה מראשון לציון רצח 4 נוסעי אוטובוס בשפרעם ונרצח בלינאי' שבוצע בו לאחר שהופקר כבול על ידי שוטרים שעצרו אותו. ה'תשע"ב - נפטר הרב יוסף שלום אלישיב שנחשב לבכיר הרבנים בקרב הציבור החרדי-ליטאי וגם בקרב הציבור החרדי הכללי.

כט תמוז ה'תתס"ה - נפטר רש"י, גדול פרשי המקרא והתלמוד. ה'ת"ש - נפטר זאב ז'בוטינסקי, ראש בית"ר ומראשי התנועה הציונית, מקים ברית הצה"ר, ה'תשי"ז - נפטר יצחק היינמן, פרופסור לספרות ופילולוגיה, (הרחבה תש"ע) ה'תשנ"ב - מדלית אולימפית ראשונה לישראל כסף ליעל ארד בגידו באולימפיאדת ברצלונה; . ה'תש"ס - משה קצב מתחיל לכהן כנשיא השמיני של מדינת ישראל. ה'תשס"ז - שמעון פרס מושבע כנשיא מדינת ישראל התשיעי

א' מנחם אב בתפ"ז - נפטר אהרן הכהן ביתפ"ז (1274 לפנה"ס) - עזרא הסופר מגיע לירושלים ה'תשי"ג - מרד במחנה ההשמדה טרבלינקה, ראה הרחבה. ה'תשי"ז - אוניית המעפילים אקסודוס מגיעה לחופי ארץ ישראל ה'תשס"ד - רצח עדי אור, רשם בבית המשפט המחוזי בתל אביב. ה'תשס"ו - קרב בינת גבייל, רס"ן רועי קליין נהרג בעת שנשכב על רימון יד להציל את חיי חייליו (הרחבה תשע"ח)

מטות-מי יודע?

<https://www.yeshiva.org.il/midrash/21972>

א. כמה נשלחו למדין למלחמת הנקמה?

האם בעקבות כך נצטמצמה העוצמה?

ועוד, מה למדנו מבחירת החיילים,

לגבי שחרור ממלחמה - צדיקים גדולים? (רמב"ן לא ו)

ב. חטא המרגלים מתואר בפרשתנו ב-6 פסוקים,

במסגרת חשדות המתבררים כלא מוצדקים.

בחטא חמור מואשמת קבוצת מבקשים,

שצדקתם מוכחת בדברים ובמעשים.

כעבור י"ד שנה קבוצה זו נחשדה,

במזימה חמורה ואשמה כבדה.

ושוב ברגע האחרון מתבררים הדברים,

ומתגלה שמניעי המעשה גם הפעם טהורים.

ג. אדם מסית חברו למעשה עבירה

ברמותו אותו שאין בדבר כל רע.

מה דינו של גורם התקלה שפשע,

פרשת מטות

ה-42 בתורה וה-9 בחומש במדבר, פרקים ל', ב' - ל"ב, מ"ב. נכתבת ב-190 שורות בספר תורה ויש בה 9 פרשיות (מיקום 30), מתוכן 4 פרשיות פתוחות ו-5 סתומות. בפרשה יש 112 פסוקים (מיקום 24), 1484 מילים (מיקום 29) ו-5652 אותיות (מיקום 30). לפי ספר החינוך יש בפרשת מטות 2 מצוות (מיקום 30), מתוכן 1 מצוות עשה (מיקום 31) ו-1 מצוות לא תעשה (מיקום 26). פרשת מטות מחוברת בדרך כלל פרשת מסעי. הסיבה לחיבור היא שפרשת דברים נקראת תמיד לפני ט' אב, ופרשות מטות מסעי הן יחסית קצרות בחומש במדבר. נושאי הפרשה: פרשת נדרים: פרשה הלכתית קצרה העוסקת בדיני נדרים והפרתם. מלחמת מדין: בני ישראל יוצאים למלחמה מול מדין בנקמה על אירועי חטא בעל פעור. לאחר תיאור המלחמה מפורטת באריכות חלוקת השלל והקדשת חלק ממנו לה'. כאן בא גם הציווי על טבילת כלים והגעלתם, על מנת להכשיר אותם.

פרשת בני גד ובני ראובן: בני שבט גד ובני שבט ראובן מבקשים ממשה לקבל נַחֲלָה בעבר הירדן המזרחי ולא בארץ ישראל שממערב לירדן. למרות הסתייגות ראשונית מקבל משה את בקשתם לאחר שהם

ומה גורל החבר שהוכשל והורשע?
אלו הדברים מתבררים

מעיון ברש"י ורמב"ן בפרשת הנדרים.

ד. היכן נזכרים בפרשה דיני הגעלה,

ולשם מה נחוצה אחר-כך הטבילה?

ברש"י – פשוט ומדרש. לפי איזה משני הפרושים,

נלמדת חובת טבילת כלים חדשים?

הפטרת השבת הראשונה של ימי בין המצרים

הרב יעקב מיון

א. הקשר בין הפטרה לימי בין המצרים

נהגו לקרוא את שתי הנבואות הראשונות בירמיהו בשתי השבתות הראשונות של ימי בין המצרים, משום שירמיהו היה נביא החורבן בירושלים – הוא ראה את החורבן ותיאר אותו, וכתב גם את מגילת הקינות, מגילת איכה. גם הפטרת תשעה באב לקוחה מירמיהו. לשבת השלישית של ימי בין המצרים, שבת 'חזון', בחרו הפטרה מישעיהו המשתמשת במילה 'איכה', ובע"ה נדון בהפטרה זו במנה. נבואתו היא הנבואה הראשונה בירמיהו, נבואת הקדשתו לנביא.

ב. סקירת שנות נבואתו של ירמיהו

אֲשֶׁר הָיָה דָּבָר ה' אֵלָיו בְּיָמַי יִאֲשְׁרֶהוּ בְּןֵי אֲמוֹן מְלֹךְ יְהוּדָה בְּשֵׁלֶשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה לְמָלְכוֹ: וַיְהִי בְיָמַי יְהוֹקִים בְּןֵי יִאֲשִׁיָּהוּ מְלֹךְ יְהוּדָה עַד תָּמָּס עֵשֶׂתִּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקָיָהוּ בְּןֵי יִאֲשִׁיָּהוּ מְלֹךְ יְהוּדָה עַד גְּלוֹת יְרוּשָׁלַם בְּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי:

וְאָמַר אֶהְיֶה אֲדָנִי ה' הִנֵּה לֹא יִדְעֵתִי דָּבָר כִּי נֶעַר אָנֹכִי: וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי אֵל תֹּאמַר נֶעַר אָנֹכִי כִּי עַל כָּל אֲשֶׁר אֲשַׁלְחֶנּוּ תִלְדָּה וְאֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה תִדְבֹר:

נבואתו של ירמיהו, בדומה לנבואתם של נביאים אחרים (ישעיהו, הושע, מיכה ועוד), פותחת בהזכרת המלכים שהוא ניבא להם ובימייהם, אך ירמיהו שונה מהם בפירוט ובדיוק במספר שנות נבואתו. כאן נמנים שלושת המלכים העיקריים שבימייהם ניבא – יאשיהו, יהויקים וצדקיהו – תוך דילוג על יהואחז, שמלך בין יאשיהו ליהויקים, ועל יהויכין, שמלך בין יהויקים לצדקיהו, אף שיש נבואות מזמנם, משום שכל אחד מהם מלך שלושה חודשים בלבד. ירמיהו ניבא שמונה עשרה שנים בימי יאשיהו (מהשנה השלוש עשרה למלכותו עד מותו של יאשיהו בשנה השלושים ואחת), אחת עשרה שנות יהויקים ואחת עשרה שנות צדקיהו, ובסך הכול כארבעים שנה, עד החורבן. ר"י אברבנאל משווה אותו בכך למשה, שניבא במשך ארבעים שנה, אך יש לזכור שירמיהו ניבא גם בשנים שאחרי החורבן, ואף לאחר ירידתו עם שארית הפלטה למצרים.

ירמיהו גויס לנבואתו בידי ה' בעודו נער, וה' סירב להמתין לו עד שיגדל. היה לכך מחיר כבד, משום שהעם לא נטה להאזין לנער הצעיר הדובר בשם ה'. גם לאחר שירמיהו גדל לא שינה העם את יחסו המזלזל אליו, לאחר שכבר התרגלו שלא לשמוע אליו בעודו נער. מדוע היה כה דחוף לה' לגייסו בעודו נער? אפשר שהתשובה טמונה בפסוקינו, בעובדה שהחל את נבואתו בשנת שלוש עשרה ליאשיהו. בשנה השתים

עשרה[היא השנה המכונה 627 לפנה"ס. יש הטוענים שמת בשנת שמונה ליאשיהו (631), אך ההבדל לענייננו אינו גדול. ליאשיהו מת אשורבניפל, גדול מלכי אשור בכל הזמנים, שמלך ארבעים ושתים שנים. יורשיו פוררו את הממלכה, וקבעו מיד אחרי מותו את הספירה לאחור לנפילתה בידי בבל כעשרים ושתים שנה אחרי מותו של אשורבניפל. ממלכת אשור בימי אשורבניפל ובימי אסרחדון, שקדם לו, רדתה בממלכת יהודה והפכה אותה כעפר לדוש. מלך יהודה העיקרי בימייהם של שני גדולי מלכי אשור היה מנשה, והמצב הרוחני ודרישת ה' בימיו, שהיו בשפל המדרגה, נבעו מתלותה של ממלכת יהודה בממלכת אשור.

יאשיהו קיבל את הממלכה בעודו בן שמונה, לאחר שאמון אביו נרצח, ובהיותו בן שש עשרה החל לדרוש את ה'. שנת שתים עשרה למולכו, שנת מותו של אשורבניפל, נתנה לממלכת יהודה הזדמנות פז להשתחרר מן הכבלים הרוחניים והאליילים ששמה ממלכת אשור על ידיה.

מתחייבים להשתתף במלחמת כיבוש ארץ ישראל מידי עמי כנען ומצורף אליהם את חצי שבט מנשה.

מתוך פניני הלכה הרב אליעזר מלמד שליט"א

שבוע שעבר ט – בהבלעה והקפה הכסף אינו מתקדש

השבוע: י – ביעור פירות שביעית

פירות שביעית הם הפקר לכל, וכל הרוצה רשאי ללקוט מהם כשיעור שאנשים רגילים ללקוט או לקנות לתצרוכת ביתם (לעיל הלכה א). לכתחילה צריך כל אדם לסיים את פירותיו עד שיכלו אותם פירות מהשדות. שאם לא כן, משמע שלקח לעצמו פירות שביעית יותר מכדי צורכו ופגע ביכולתם של אנשים אחרים ללקוט לעצמם פירות. ומכל מקום, מי שנותרו בידו פירות ממין שכלה מהשדה, כיוון שאנשים וחיות אינם יכולים ללקוט עוד מהם ולאוכלם, חובה עליו לבער את הפירות מבתו. וכדין הפירות כך דין הכסף שהתקבל עבורם, שנקרא דמי שביעית.

מצווה זו נלמדה ממה שנאמר (שמות כג, יא): "והשביעית תשְׁמַטְנָה וְיִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֶבְיָוִי עִמָּךְ וַיְתַרְם תֹּאכַל תֵּית הַשְּׂדֵה". דרשו חכמים (מכילתא דרשב"י שם): "כל זמן שחיה אוכלת מן השדה – אגיה אוכל מתוך הבית, פְּלָה מן השדה – פְּלָה מן הבית". וכן הדין לגבי מאכל הבהמה, שנאמר (ויקרא כה, ז): "וְלִבְהֶמְתָּךְ וְלַחֲיָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָה לְאָכְלִי". דרשו חכמים (פסחים נב, ב): "כל זמן שחיה אוכלת מן השדה – הֶאֱכַל לבהמה שבבית, פְּלָה לחיה אשר בשדה – פְּלָה לבהמתך מן הבית".

וכיצד יבער? ישאיר לעצמו כמות שבני ביתו רגילים לאכול בשלוש סעודות, ומהנותר יחלק מזון שלוש סעודות לכל אחד ואחד ממכריו עד שיכלו הפירות, ובכך הוא מבער את הפירות באכילה כפי ייעודם המקורי, שכן מה שרגילים לאכול בשלוש סעודות נחשב כמבוער הואיל והוא מיועד לאכילה קרובה ולא לאגירה (משנה ט, ח). ואם התעצל מלחלק את הפירות שבידו, יוציאם ויכריז ברבים שכל הרוצה יטול מהם כבוא ויטול (תוספתא שביעית ח, ב). ולכל הפחות יכריז זאת בפני שלושה, ושלא יהיה אחד מהם סמוך לשולחנו. ואז רשאי כל אדם לקחת מהם כאוות נפשו, גם הרבה יותר ממזון שלוש סעודות, ובתנאי שינהג בהם קדושה כבפירות שביעית, שלא יפסידם ולא יסחר בהם.

וגם זה שהפקירם רשאי לזכות בהם ולהחזירם לביתו. לרמב"ם (ו, א) על פי גרסתו במשנה, הבעור הוא שישורף את הפירות או ישלך אותם לים, ואסור לאוכלם לאחר זמן הביעור. וכ"כ מאירי, ורעין זה כתבו ר"אב"ד ור"טב"א. אולם למעשה, דעת רובם המכריע של הראשונים והאחרונים שהביעור הוא הפקר, וכדעת ר' יוסי במשנה ט, ח, שההפקר הוא לעניים ולעשירים כאחד, שכל הזוכה בהם יכול לאוכלם כאוות נפשו בלא שום הגבלת זמן, ובלבד שישמור על קדושתם. וכ"כ ר"ש, יראים, רמב"ן, רא"ש, תוס', ר"ן, רדב"ז, מבי"ט, רש"י, פאת השולחן ועוד רבים. כתב רמב"ם ז, ג: "היו לו פירות מרובין, מחלקן מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד..." ופשוט שאין חובה לכל אחד לסיים את מזון שלוש סעודות באותו יום, אלא כיוון שיש לו רק מזון שלוש סעודות, אינו נחשב כמי ששומר לעצמו פירות שביעית אחר שכלו מהשדה. ואמנם בשביתת השדה יד, ו, סובר שצריך לסיים את מזון שלוש הסעודות ביום אחד, אבל רבים חלקו על כך, כי מזון שלוש סעודות נחשב כמבוער הואיל והוא נועד לאכילה בזמן קצר (וכ"כ מוקדש דוד נט, ב; הערות לשב"ח ז, ג, 6; מאמ"ר כ"א, טו; משפטי ארץ ל, 1; חוט שני עמי שנה).

רמב"ן ור"ן הסתפקו אם מצוות הביעור מהתורה, אולם לדעת רובם המכריע של הפוסקים, מצוות הביעור מהתורה, וכ"כ בה"ג, רש"י, תוס', ר"ש, רא"ש ועוד. וכן מוכח מדעת רמב"ם ודעימיה, שאם לא כן, איך יתכן שהורו שהביעור הוא איבוד פירות שביעית כנגד התורה שצוותה שלא לאבדם (מרו הרב בשבת הארץ ז, א). בשערי צדק יט, ו, כתב שלכתחילה רצוי להדר כרמב"ם ולבער את הפירות על ידי איבודם. וכ"כ אול"ץ ג, ד. אולם כתב מרן הרב (משפט כהן פג) שאין זה הידור כלל, שהרי אם ישרפם לדעת רה"פ יעבור על איסור תורה של איבוד פירות שביעית ועל כל תשחית. אולם ברור שלכתחילה טוב לחוש לדעת רמב"ם ודעימיה, ולתכנן לסיים את אכילת הפירות עד הביעור, ואם לא

סיים, יחלק מהם מזון שלוש סעודות לכל אחד מחבריו. אמנם אם התעצל מלעשות כך, שמך על רוב הפוסקים שדריש בכך שיפקירם. ונלע"ז שלא רק מצד מחלוקת הראשונים נכון לחלק את הפירות, אלא שכך היא מגמת השביעית והביעור, שיהיו הפירות מופקרים לכל, ואם יניחם ברחוב, יתכן ואדם אחד יקח את הכל לעצמו שלא כפי הכוונה המקורית של התור

כאשר בעל הפירות דחוק בממונו ונצרך לפירות, הציעו לו חכמים שיוציא את הפירות לרחוב ויפקיר אותם בפני שלושה מאוהביו, שלא יבואו לזכות בפירות אחר שהם יודעים שהוא רוצה בהם, וכך יוכל לחזור ולזכות בהם. ומי שאין לו אוהבים וחושש שאם יפקיר את הפירות בפני שלושה, יקפצו הם ויזכו בפירות, יכול להוציא את הפירות

במהלך ההיסטוריה מזמן לנו הקב"ה הזדמנויות פז רבות. לא הייתי מגדיר אותן כינס', אך אגדיר כינס גלוי' צירוף נדיר של שני ניסים הבאים יחדיו: הזדמנות פז פוליטית – מותו של גדול מלכי אשור, הבאה יחד עם עליית מנהיג כיאשיהו – מנהיג חזק היודע לנצל את ההזדמנות ודבק בה' בכל ליבו. היה זה שילוב מנצח, שהוליד את המהפכה הדתית של יאשיהו.

המהפכה הדתית של יאשיהו נכנסה למלוא עוצמתה בשנה השמונה עשרה למלכותו (ר' מלכים ב כב), עם מציאת ספר התורה במקדש, אך היא החלה כבר בשנה השנים עשרה, שנת מותו של מלך אשור: "ובשמונה שנים למלכו והוא עודנו נער החל לדרוש לאלהי דוד אביו ובשנים עשרה שנה החל לטהר את יהודה וירושלם מן הפסילים והפסלות: (דברי הימים ב לד, א) בשש השנים הראשונות התנהלה המהפכה הדתית לאט ולא ביסודיות בתחילתה של המהפכה, בשלוש עשרה שנה ליאשיהו, שולח ה' בדחיות את ירמיהו, למרות היותו נער (אולי בן גילו של יאשיהו), ומטיל אותו אל המערכה כדי ללוות את המהפכה הדתית ולהביא אותה אל העוצמה הראויה לה. זוהי תחילת נבואתו של ירמיהו בפרקנו.

ג. הקדשתו של ירמיהו לנביא ה'

וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לְאמֹר: בְּטָרְם אֲצוּרְךָ (קרי: אֶצְרָךָ) בְּבֶטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטָרְם תֵּצֵא מֵרַחֵם הַקִּדְשִׁיךָ נְבִיא לְגוֹיִם נְתַתִּיךָ: עַל פִּי הַסְּבֵרָה, נְבִיא ה' אֲמַר לְהִיּוֹת מִי שְׂנוּלָד וְחִי בְּקִדּוּשָׁה וּבְדַבְּקוֹת בַּה' וּבְתוֹרָתוֹ. בְּזִכּוֹת אֱלוֹ יִבְחַר בּוֹ ה' לְהִיּוֹת שְׁלִיחוֹ וַיִּתְּגַלֵּה אֵלָיו. מִה רָאָה ה' לְהַקְדִּישׁ אֶת יִרְמְיָהוּ לְנְבִיא עוֹד לִפְנֵי שְׂנוּרָ, לִפְנֵי שְׂנוּלָד? הַרְדִּיק כָּתֵב "שֶׁאֲבִי וְאֲמֹנֵה נָהָרוּ בְּקִדּוּשָׁה וְטָהְרָה בְּעַת הַהַרְיוֹן, שִׁיחָהּ הִנְבִּיא מְקוּדְשִׁי", אֲךְ אֵין בְּכֶךְ הַסְּבֵר מְדוּעַ בַּחֵר ה' דוּקָא בּוֹ עַד שֶׁלֹּא נִוצַר. אֲפֹשֶׁר שֶׁתְּשׁוּבַת שְׂאֵלָה זֹו מְכוֹונַת אוֹתָנוּ לְאַחַת מִנְּבוּאוֹת הַמִּפְתַּח שֶׁל יִרְמְיָהוּ: "הַמְעַרְתַּ פְּרָצִים הַיָּהּ הַבֵּית הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו בְּעֵינֵיכֶם גַּם אֲנֹכִי הִנֵּה רְאִיתִי נְאֻם ה': כִּי לָכוּ נָא אֶל מְקוֹמִי אֲשֶׁר בְּשִׁילוֹ אֲשֶׁר שִׁפְנִיתִי שְׁמִי שָׁם בְּרֵאשׁוֹנָה וְרָאוּ אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לוֹ מִפְּנֵי רַעַת עַמִּי יִשְׂרָאֵל... וְעָשִׂיתִי לְבֵית אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו אֲשֶׁר אֲתֶם בְּטָחִים בּוֹ וְלִמְקוֹם אֲשֶׁר נְתַתִּי לָכֶם וְלְאַבְוֹתֵיכֶם כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשָׁלוֹ: (י' 17-16)

העם והמנהיגים כעסו על ההשוואה לשילה יותר מכול, וביקשו להרוג את ירמיהו: "וַיְהִי כְּכֹלֹת יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר אֶת כָּל אֲשֶׁר צָוָה ה' לְדַבֵּר אֶל כָּל הָעָם וַיִּתְּפְּשׂוּ אוֹתוֹ הַכְּהֵנִים וְהַנְּבָאִים וְכָל הָעָם לְאֲמֹר מוֹת תָּמוּת מְדוּעַ נְבִית בְּשֵׁם ה' לְאֲמֹר כְּשֶׁלוֹ יִהְיֶה הַבֵּית הַזֶּה וְהָעִיר הַזֹּאת תִּחָרַב מֵאֵין יוֹשֵׁב וַיִּקְהַל כָּל הָעָם אֶל יִרְמְיָהוּ בְּבֵית ה': (כז-ט)

בנותיחה להפטרנו נז'כר שירמיהו היה "מן הכהנים אשר בענתו בארץ בנימין". הכפרים חולקו למשפחות, והמשפחות הקבועות נותרו בכפרן מאות שנים, בנחלת אבות המשפחה. אנו יודעים שענתות הייתה כפרו של אביתר בן אחימלך, הכהן הגדול: "וּלְאֲבִיתָר הַכֹּהֵן אֲמַר הַמֶּלֶךְ עֲנִתָת לָךְ עַל שְׂדֵיךָ כִּי אִישׁ מֵוֹת אֲתָהּ וּבִיּוֹם הַזֶּה לֹא אֲמַתִּיךָ כִּי נִשְׂאֵת אֶת אֶרֶן אֲדֹנָי ה' לִפְנֵי דָוִד אָבִי וְכִי הִתְעַנִּית בְּכָל אֲשֶׁר הִתְעַנָּה אָבִי: וַיִּגְרַשׁ שְׁלֹמֹה אֶת אֲבִיתָר מֵהִיּוֹת כֹּהֵן לְה' לְמַלְאֵת אֶת דְּבַר ה' אֲשֶׁר דָּבַר עַל בֵּית עֲלִי בְּשָׁלָה: (מלכים א ב, כו-כז) יש אפוא רגליים להנחה שירמיהו הוא מזרעו של אביתר, כלומר מזרעו של בית עלי. ירמיהו נושא אפוא על מצחו אות קין של קללת חורבנם של בית עלי ושלילה, ההולכת ומתקיימת בבית עלי במשך דורות רבים. בגמרא מסופר שהקללה חלה גם על האמוראים רבה ואבבי, שהיו מבית עלי. כישרמיהו אומר לעם שמעשיהם הרעים יביאו גם את המקדש בירושלים למצב דומה לזה של המשכן בשילה, כשהוא עצמו נרדף, בזוי ודל, אמירתו "כְּשֶׁלוֹ יִהְיֶה הַבֵּית הַזֶּה" היא בעלת משקל גבוה. ה' בחר בירמיהו עוד טרם לידתו, כיוון שהיה מבית עלי, וה' רצה שיתרה בעם "כְּשֶׁלוֹ יִהְיֶה הַבֵּית הַזֶּה".

ד. נבואת ההקדשה

אֶל תִּירָא מִפְּנִיחָה כִּי אֲתָךְ אֲנִי לְהַצִּלְךָ נְאֻם ה': וַיִּשְׁלַח ה' אֶת יְדוֹ וַיַּנְעַע עַל פִּי וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי הִנֵּה נְתַתִּי דְּבַרִּי בְּפִיךָ: רָאָה הַפְּקֻדֵיךָ הַיּוֹם הַזֶּה עַל הַגּוֹיִם וְעַל הַמְּמַלְכוֹת לְנִתּוֹשׁ וּלְנִתּוֹץ

לרחוב בשעה שאין שם עוברים ושבים, ויכריז בקול שהפירות הפקר, ולפני שאנשים יספיקו לבוא לקחתם, יגביהם ויכניסם בחזרה לביתו (ירושלמי ט, ד).

אדם שלקח הרבה בקבוקי יין מ'אוצר בית דין', ושילם עבור הטיפול בהם, רשאי לכתחילה להפקיר אותם בפני אוהביו ולזכות בהם מחדש ולהכניסם לביתו, שהואיל והתנדב להשתתף ב'אוצר בית דין', ראוי שלא יפסיד את מה ששילם עבור הטיפול ביו. בירושלמי ט, ד, שאל ר' יצחק בר רדיפה את ר' ירמיה, האם מותר לו להפקיר את הפירות ולזכות בהם מחדש. לא רצה ר' ירמיה להשיב לו אלא הפנה אותו לגדולים בתורה. ור' יאשיהו השיב, שיכול להפקירם בפני שלושה מאוהביו ולזכות בהם מחדש. ובני קפודקאי בציפורי שאלו מה יעשו אנשים שאין להם שלושה אוהבים, ור' אימי הציע להם שיפקירום בשוק בשעה שאין שם עוברים ושבים, כמבואר למעלה. ע"כ. וכן כתבו הפוסקים למעשה, שיכול אדם להפקיר באופן זה ולזכות בפירות מחדש. אולם נלענ"ד שכיוון שרצתה התורה שיהיו הכל שווים בפירות שביעית, לכתחילה יש להפקיר את הפירות באופן שכל אחד מהעוברים והשבים ייקח מזון שלוש סעודות, ולא כדי שבעל הפירות יחזור לזכות בהם. ורק כאשר בעל הפירות דחוק התעוררה שאלה, האם מותר לו לחזור ולזכות בהם או שמא יש בכך הערמה. וכיוון שזו שאלה קשה, לא רצה ר' ירמיה להורות בה. ולמעשה יצאה הוראה שמתור לו לשוב ולזכות בהם כמבואר בירושלמי. לגבי אדם שאין לו שלושה אוהבים, הפירוש המקובל, שעליו לצעוק שהפירות הפקר, באופן ששלושה אנשים ישמעו אותו אבל לא יספיקו להגיע עד שיזכה שוב בפירות (ריב"מ"י, תוס' ר"י"ד פסחים נא, ב; כפתור ופרח מח). ויש אומרים שאין צורך להכריז שהפירות הפקר, אלא כל שמניחם במקום שכל העובר מבין שהם הפקר והוא יכול לקחתם, יכול להניחם שם כאשר אין שם אנשים, ובכך יקיים את הביעור (ר"ש למשנה ט, ח; מהר"י קורקוס. הגר"א ומהר"א פולדא על ירושלמי שביעית ט, ד). יש אומרים שבמקרה הצורך, כגון בארגזי יין, שקשה לבעל הארגזים לסחוב אותם מביתו לרחוב, יוציאם לחדר המדרגות שאינו נעול, ושם יפקירם בפני שלושה (ריש"א משפטי ארץ לא, 16). ובשעת הדחק, לדעת הגר"א (שביעית ט, ד) אפשר להשאיר את הפירות בבית ולומר לשלושה שהם הפקר.

בשבע הבא אי"ה: יא – זמן הביעור ודין מי שלא ביער

פירוט

אֲשֶׁת חֵיל הוּא שִׁיר הַלֵּל לְאִישָׁה, הַחוּתֵם אֶת סֵפֶר מְשָׁלִי. הַשִּׁיר מְתָאֵר וּמְשַׁבַּח אֶת הָאִישָׁה הָאִידִיאֵלִית, וְכָתוּב בְּאֶקְרוּסְטִיכוֹן אֶלְפִיבִיתִי. פְּרָשְׁנוֹת שׁוֹנוֹת נִיתְנוּ לִגְבֵי מוֹשֵׁא הַשִּׁיר, הַחֵל מֵאִשָּׁה מְסוּיֵמַת לְאִנְדֻעַת, דְּרָךְ נְשִׁים שׁוֹנוֹת בְּמִקְרָא, עֲבוּר בְּדַמוֹת הָאִישָׁה הָאִידִיאֵלִית וְכֵלָה בְּאַלְגוֹרִיָּה לְתוֹרָה לְנַפֵּשׁ הָאָדָם, אוֹ לְשַׁבַּת הַמַּלְכָה.

החל מהמאה ה'16 נתקבל המנהג לשיר שיר זה בליל שבת. השיר מושר אחרי אמירת הפיוט "שלוש עליכם", ולפני קידוש סעודת ליל שבת ברוב תפוצות ישראל.

בשיר 22 פסוקים, כמספר אותיות האלפבית העברי. לכל פסוק שני חלקים – חלקו השני משלים את חלקו הראשון.

האקרוסטיכון בנוסח המסורה תואם את סדר האלפבית המקובל. לעומת זאת, נראה כי בנוסח העברי שעמד לפני מתרגם השבעים, קדם הפסוק המתחיל באות פ"א לפסוק המתחיל באות ע"י. החוקרים התקשו להכריע איזו היא הגרסה העדיפה. סדר אותיות שבו מחליפות ע"י ופ"א את מקומן נמצא גם במגילת איכה (עיינו בפרק הרלוונטי בערך על מגילת איכה), ויש לו שורשים קדומים.

ספר משלי, שבו מופיע השיר, מוביל קו של יחס של בוז ליופי, במיוחד כשאינו מלווה בפנימיות תואמת – "שקר החן והבל היופי". חן ויופי הם שקר והבל, אישה אינה מושלמת אם אינה טובת אופי, יראת אלוהים ודואגת לביתה כמפורט במזמור.

רק בפסוק שלפני האחרון מצוין במפורש שהכוונה לאישה יראת שמים ("אִשָּׁה יִרְאֵת ה' היא תִּתְהַלֵּל"). כל שאר פסוקי השיר יפים לאישה כלשהי. אלכסנדר רופא מסיק, מתוך השוואה לתרגום השבעים, שהנוסח המקורי היה: "אִשָּׁה מְשַׁכֶּלֶת [=חרוצה ומצליחה] היא תתהלל" ואילו הנוסח שלפנינו מקורו בתיקון מגמתי.

חז"ל, שפירשו את ספר משלי ככתב כולו על ידי שלמה המלך, פירשו את מושא השיר כאמו של שלמה, בת שבע. פרשנות רווחת אחרת, בעקבות ראיית תוכן הספר כמשלים, היא שהמדובר במשל לתורה, או לחכמה. פרשנים אחרים ראו בו שיר הלל לאישה האידאלית, ללא כוונה לאישה מסוימת.

זיהוי נוסף של מושא השיר הוא רות המואביה, סבת-סבו של שלמה המלך, שעליה נאמר: "וַיִּדְעַע כָּל שֹׁעַר עַמִּי, כִּי אֲשֶׁת חֵיל אֲתָה". על פי פירוש זה, הפסוק "נִוְדַע בְּשַׁעְרֵים בְּעֵלָה; בְּשִׁבְתּוֹ עִם זִקְנֵי אֶרֶץ" מתייחס לבעו, עליו נאמר שישב עם זקני הארץ בשער: "וַיַּעַז עֲלָה הַשֹּׁעַר וַיִּשָּׁב שָׁם... וַיִּקַּח עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי הָעִיר וַיֹּאמֶר: שָׁבוּ פֹה; וַיִּשְׁבוּ." רות היא

וְלִהְיֶינָהּ אֲבִיד וְלִהְיוֹס לְבָנוֹת וְלִנְטוֹעַ:

שלושה דברים למדנו מפסוקי ההקדשה:

א. ה' מודיע לירמיהו שצפויים לו קשיים רבים. יהיו מי שיתנגדו לו ואף ינסו להתנכל לו, אך ה' יצילנו מידם. אכן, כך היה! נביאי השקר והכוהנים התנכלו לירמיהו בימי יהויקים ובימי צדקיהו. נביאי השקר יחזו' דברים שונים, בעיקר מה שיהויקים וצדקיהו רצו לשמוע ומה שחכמי הפוליטיקה האזורית צפו מבחינה מדינית ומבחינה צבאית. כל אלו לא עלו בקנה אחד עם נבואת ירמיהו מפי ה', שתלתה את ההתפתחויות במעשי המלך ובמעשי העם, בהזדהותם עם אלוהי ישראל ובעשיית הצדק והצדקה. הכוהנים לא אהבו את ביקורתו של ירמיהו כלפי עבודת ה' במקדש, הסבורה לפתור את בעיית היחסים עם ה' תוך התעלמות מוחלטת מהכשלים החברתיים ומחטאי העבודה הזרה. המלך יהויקים רדף את ירמיהו כל ימיו, כפי שרדף גם נביאי אמת אחרים ואף הרגם (ר' סיפורו של אוריהו בן שמעיה בפרק כ"ו). שרי צדקיהו והתנגדו בכל כוחם להשפעתו של ירמיהו על צדקיהו בימים שבהם היה צריך לקבל את הדין על החטא ולא למרוד בעולו של נבוכדנאצר. ירמיהו סבל מהתנכלויות לא מעטות, והן מתוארות בספר ירמיהו ובעיקר בפרק ג' במגילת הקינות, איכה.

ב. ה' מכניס את דבריו לפיו של ירמיהו. האם יש לכך גם משמעות גופנית? אפשר שכן. ירמיהו עתיד לומר: הֲלוֹא כֹה דִבַּרְתִּי בְּאֵשׁ נְאֻם ה' וּבְפִטְשִׁי וּבְצִפְצִי שָׁלַע: (כג, כט) וְהִנֵּה בְלָבִי בְּאֵשׁ בְּעֵרַת עֶצֶר בְּעֵצְמֹתַי וְנִלְאִיתִי כְּכֹל וְלֹא אוֹכַל: (כ, ט) ה' מכניס את דבריו, שהם כאש, לפי הנביא. כך נאמר גם בישעיהו: וְיָעַץ אֵלַי אֲחִיד מִן הַשָּׁרְפִים וּבְגִדוֹ רִצְפָה בְּמַלְאָכִים לְקַח מֵעוֹל הַמַּזְבֵּחַ: וַיַּגַּע עַל פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נִגַּע זֶה עַל שְׁפָתַיִךְ וְסָר עֲוֹנֶיךָ וְחִטְאֲתֶיךָ תִּכְפֹּר: (ישעיהו, ו, 1-10) וכן באגדה על משה רבנו היה פרעה נוטלו ומחבקו, והוא נוטל כתריו של פרעה מעל ראשו ונותנו על ראשו, כמו שעתידי לעשות לו כשהיה גדול... והיו חרטומי פרעה יושבין ואומרים: מתיראין אנו מזה, שנוטל כתרך ונותנה בראשו... מהם אומרים להורגו, מהם אומרים לשורפו. והיה יתרו יושב ביניהן. אמר להם: הנער הזה אין לו דעת, אלא בחנו והביאו לפניו בקערה אחת זהוב וגחלת, אם יושית ידו לגחלת - אין בו דעת ואין עליו משפט מות, ואם יושית ידו לזהב - יש בו דעת והרגו אותו. מיד הביאו לפניו זהוב וגחלת. ושלח משה ידו ליקח הזהוב. בא גבריאל ודחה את ידו ותפש ידו בגחלת והכניס ידו לתוך פיו עם הגחלת ונכוח לשונו, וממנו נעשה כבד פה וכבד לשון (שמות רבה פרשה א, כו).

ג. ירמיהו מופקד גם על עמים אחרים, ועליו לבשר להם נבואות פורענות וגם נבואות נחמה. רוב ספרו של ירמיהו הוא נבואות פורענות על עם ישראל, אך יש בו גם מגילת נבואות נחמה (פרקים כ"ט-ל"א). אולם מה עניינו של ירמיהו בנבואות על הגויים, ומדוע לא יינבא רק על עמו?

מנבואתו בפרק כ"ה, נבואת כוס יין החימה שבה הוא משקה את כל הגויים, עולה שעלייתו של נבוכדנאצר מלך בבל, שהוא השוט שבאמצעותו מכה ה' את ישראל על חטאיהם, היא תהליך כלל עולמי (במושגי דורו של ירמיהו), והוא ישלוט על כל עמי האזור. הכאתו את עם ישראל תהיה חלק מתהליך גדול של שליטתו בכל המרחב, עד שיבוא גם יומו וחורבן ממלכתו מכוון יד ה'. העמים כולם יסבלו מידו, וירמיהו, המתאר את עלייתו, מתאר את פורענות כל העמים.

יש בכך גם צדק, שהרי הם אינם טובים מעם ישראל, כפי שהנביא עצמו אומר על כוס יין החימה: וְהִנֵּה כִּי יִמְאֲנוּ לְקַחַת הַכּוֹס מִיַּדְךָ לְשִׁתּוֹת וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת שְׁתוּ תִשְׁתוּ: כִּי הִנֵּה בְעֵיר אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלֶיהָ אֲנִי מַחַל לְהִרְעוֹ וְאֲתֶם הַנְּקָה תִּנְקוּ לֹא תִּנְקוּ כִּי חָרַב אֲנִי קָרָא עַל כָּל יִשְׁבְּי הָאָרֶץ נְאֻם ה' צְבָאוֹת: (כה, כח-כט)

יש בספרו של ירמיהו גם ספר על נבואותיו על הגויים (מ"ו-נ"א). בנבואות אלו מוזכרת גם נחמת תקומתם העתידה של הגויים, ובלשון נבואתו - "לבנות ולנט

ה. המראה הראשון

וְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר מֶה אַתָּה רֹאֶה יְרַמְיָהוּ וְאָמַר מִקֵּל שְׂקֶד אֲנִי רֹאֶה: וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי הִיטַבְתָּ לְרֵאוֹתַי כִּי שְׂקֶד אֲנִי עַל דְּבָרֵי לְעֵשְׂתוֹ: לֹא קָל לְהַבְחִין מֵאִיזָה עֵץ עֲשׂוֹי הַמִּקֵּל, אֲךָ יִרְמִיָּהוּ מַבְחִין וּמֵיטִיב לְרֵאוֹת שְׂמִדוּבֵר בְּמִקֵּל שְׂקֶד. חֲשִׁיבוֹת טִיב

היחידה במקרא שכונתה רשת חיל וכמובן שקדמה בזמן לשלמה. יש הסוברים שעל פי הפשט נכתב השיר כהספד לאישה מסוימת, על ידי בעלה ואילו אברהם על שרה: "התחיל אברהם לבכות עליה, ולומר: אשת חיל מי ימצא". המדרש הולך ודורש את כל הפרק הזה על שרה. כגון: "זממה שדה ותיקחהו- זממה ונטלה שדה המכפלה ושם נקברה, שנאמר: ואחרי כן קבר אברהם את שרה".

מדרשים אחרים קושרים כל פסוק אל דמות נשית אחרת בתנ"ך, על פי הקשרים והרמזים המופיעים בין מילה או פסוק בפרק. מקור המנהג לומר את הפרק "אשת חיל" לפני הקידוש בליל שבת הוא בחוג מקובלי צפת ומבית מדרשו של האר"י, כאשר הפרק פורש באופן אלגורי כמתייחס לשבת, לשכינה ולכנסת ישראל גם יחד, שכולן דמויות נקביות. אמירת פרק זה היא המשך לתפילות בעלות מגמה דומה בקבלת שבת, כגון לכה דודי. עם השנים, התקבל גם הטעם שאומרים את הפרק כאות הוקרה לאשה על עבודתה הרבה והכנותיה לקראת שבת בפרט. מנהג נוסף הוא לומר את פסוקי השיר במהלך הלוויה של אישה, בעת נשיאת המיטה לקבורה. בהקשר זה נאמר השיר כהספד על האישה ותכונותיה הטובות. מרבים להשתמש בביטוי "אשת חיל" לאישה שהיא אם, רעיה.

אֲשֶׁת חֵיל מִי יִמְצָא וְרַחֵק מִפְּנִינִים מְכָרָה
בְּטוֹחַ בָּהּ לֵב בְּעֵלָה וְשָׁלַל לֹא יִחְסֹר
גְּמֻלָתָהּ טוֹב וְלֹא רָע כֹּל יָמֵי חַיֶּיהָ
דָּרְשָׁה צָמֹר וּפְשָׁתִים וַתַּעַשׂ בְּחֶפְזָה בְּפִיהָ
הִיָּתָה כְּאֵנִיּוֹת סוֹחֵר מִמְּרָחֵק תִּבְיֵא לְחֶמָה
וְתִקֵּם בְּעוֹד לִיָּלָה וַתִּתֵּן טוֹרָף לְבֵיתָהּ וְחֵק לְעֵרְתֶיהָ
זְמִמָּה שָׂדֶה וַתִּקְחָהּוּ מִפְּרִי כִפְיָהּ נְטֻעָה כְּרֵם
חֲגִרָה בְּעוֹז מְתַנְיָה וַתֹּאמֶץ זְרוּעֶיהָ
טָעְמָה כִּי טוֹב סַחְרָה לֹא יִכְפֶּה בְלִילָה נְרָה
יָדֶיהָ שִׁלְחָה בְּכִישׁוֹר וְכִפְיָה תִמְכּוּ פֶלֶךְ
כִּפָּה פְרִשָׁה לְעֵנִי וַיִּדְיָה שִׁלְחָה לְאֲבִיוֹן
לֹא תִירָא לְבֵיתָהּ מִשְׁלֹג כִּי כָל בֵּיתָהּ לִבְשׁ שָׁנִים
מִרְבָּדִים עֲשָׂתָה לָהּ שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁה
נוֹדַע בְּשַׁעְרֵים בְּעֵלָה בְּשִׁבְתָּהּ עִם זְקֵנֵי אֶרֶץ
סָדִין עֲשָׂתָה וַתִּמְכֹּר וַחֲגוּר נִתְּנָה לְכַנְעֲנִי
עוֹז וְהָדָר לְבוּשָׁה וַתִּשְׁחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן
פִּיהָ פְתַחַח בְּחִכְמָה וְתוֹרַת חֹסֵד עַל לְשׁוֹנָהּ
צוּפָיָה הִלִּיכּוֹת בֵּיתָהּ וְלָחֵם עֲצָלוֹת לֹא תֹאכַל
קָמוּ בְנֵיהָ וַיֹּאשְׁרוּהָ בְּעֵלָה וַיְהַלְלָהּ
רַבּוֹת בָּנוֹת עֲשׂוּ חֵיל וְאֵת עֲלִית עַל פֶּלְנָה
שְׂקֶר חֲחוּ וְהִקְבַּל הִלְפִי אֲשֶׁה יִרְאֵת ה' הִיא תִתְּנֶה לָּךְ
תִּנְנוּ לָהּ מִפְּרִי יָדֶיהָ וַיְהַלְלוּהָ בְּשַׁעְרֵים מְעֻשָׂה

מוקדש לע"נ גילה מירחה בת גרציה וברוויה בת חנה שנלב"ע השבוע

מספר האגדה

תלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף י, עמוד א.

הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דר"מ והוו קא מצערו ליה טובא הוה קא בעי ר' מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלימותו אמרה ל' ברוריא דביתהו מאי דעתך משום דכתיב (תהלים קד, לה) יתמו חטאים מיכתיב חוטאים חטאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם אלא בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה ורשעים עוד אינם בעא רחמי עלויהו והדרו בתשובה.

בעברית: בְּשִׁכּוֹנָתוֹ שֶׁל ר' מאיר היו בְּרִיוֹנִים, וְהָיוּ מְצַעְרִים אוֹתוֹ הֶרְבֵּה. הַתְּפִלָּה עֲלֵיהֶם ר' מאיר שְׁיָמוֹתוֹ. אָמַרְהָ לוֹ בְּרִוְרִיָּה אֲשֶׁתּוֹ: מַה דְּעִתְּךָ, מְשׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "יתמו חטאים" (תהילים קד, לה)? - וְכִי כְּתוּב "חוטאים"? "חטאים" כְּתוּב; וְעוֹד, שֶׁשֶּׁפִּיל לְסוּף הַמִּקְרָא רד, המשך במבטך אל סוף הפסוק: "וירשעים עוד אינם" (שם) - כְּנֹן שִׁיתְמו חטאים - וירשעים עוד אינם. אֵלָּא בְּקֶשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים שִׁיחֲזְרוּ בְּתִשׁוּבָה - "וירשעים עוד אינם"! בְּקֶשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים הַתְּפִלָּה לְמַעַנֵם וְחֲזְרוּ בְּתִשׁוּבָה. לע"נ ברוריה בת חנה שכך מידותיה

המלחמה במדיין

בפרשת מטות אנו נתקלים שוב ברשימה ארוכה של נתונים מספריים, שלמראית עין אין להם כל חשיבות. התורה מתארת בפרוטרוט את השלל שנלקח במלחמת מדיין, ואחר כך מחשבת במדויק את חלוקתו.

המקל גדולה מן הלשון הנופל על לשון ב'שקד' ו'ישוקד'. מקל שקד היה מטהו של משה, ומסתבר שאותו ראה ירמיהו. מוצא מטהו של משה לא התפרש במקראות, אך עולה מהם שמטהו הוא גם מטה אהרון. בידו של משה הוא הפך לנחש, ובידו של אהרון הוא הפך לתנין. נביא שתי ראיות לזהות המטות. הראשונה: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֶמְרָה אֶל אַהֲרֹן קַח מִטְּפָה וְנִטָּה יָדָךְ עַל מִימֵי מִצְרַיִם עַל נְהַרְתָּם עַל יְאֲרֵיהֶם וְעַל אֲגַמְיֵיהֶם וְעַל כָּל מִקְוֵה מִימֵיהֶם וְיָהִי דָם וְהָיָה דָם בְּכָל אֲרֶץ מִצְרַיִם וּבְעֵצִים וּבְבָבְנִים: וַיַּעֲשׂוּ כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' וַיְרֶם בְּמִטְּפָה וַיִּדָּף אֶת הַמַּיִם אֲשֶׁר בְּיַאֲרַי לְעֵינֵי פְרָעָה וּלְעֵינֵי עַבְדָּיו (שמות ז, ט-כ). מן הפסוקים עולה שאהרון היכה במטהו את היאור, אך אחר כך אומר הקב"ה למשה לקחת את מטהו, שבו היכה את היאור, ולהכות על הסלע בחורב: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲבֹר לְפָנַי הַעֵם וְקַח אֲתָךְ מִזְקָנִי יִשְׂרָאֵל וּמִטְּפָה אֲשֶׁר הִכִּיתָ בָּהּ אֶת הַיַּאֲרֹן קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ: הֲנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר בְּחֹרֵב וְהִכִּיתָ בַּצּוּר וַיִּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה הַעֵם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי וַיִּגְמַל יִשְׂרָאֵל: (שם יז, ה-ו) מדובר אפוא באותו מטה – המטה שאהרון היכה בו את היאור והמטה שמשה היכה בו בצור. ראייה נוספת: "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַמִּטְּפָה מִלְּפָנָיו ה' כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ: וַיִּקְהֵלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקְּהָל אֶל פְּנֵי הַסֵּלַע וַיֹּאמֶר זֶה־שָׁמָּה נָא הַמַּרְיָם הַמֵּן הַסֵּלַע הַזֶּה נֹצֵא לָכֶם מַיִם: וַיְרֶם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיִּדָּף אֶת הַסֵּלַע בְּמִטְּפוֹ פְּעָמָיִם (במדבר כ, ט-א). המטה שהיה לפני ה' היה מטה אהרון, שהוכנס לאוהל העדות (במדבר יז, כה), אך במי מריבה הוא מטהו של משה.

מטה אהרון שהוכנס לאוהל העדות היה של מקל שקד, והוא היכה שורשים ופרח באוהל העדות: "וַיְהִי מִמִּתְחַרְתָּ וַיִּבֶא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל הָעֵדוּת וְהִנֵּה פֶרַח מִטֵּה אַהֲרֹן לְבִית לַיְי וַיִּצָא פֶרַח וַיִּצָּץ צִיץ וַיִּגְמַל שְׂקָדִים: (שם יז, כב) ירמיהו ראה אפוא את מטהו של משה, שביטא לאורך יציאת מצרים את ידו החזקה ואת זרועו הנתויה של ה'. יד זו פעלה בחיפזון ובנחרצות ושינתה את ההיסטוריה. ירמיהו רואה את המטה, אך עתה הוא עתיד לפעול, אם לא יהיה תיקון מיידי, בכיוון ההפוך. במקום ניסי יציאת מצרים והמסע ארצה יבואו חלילה היציאה מן הארץ והחזרה למצרים, כמו שקרה לשארית הפלטה בימי ירמיהו. הר"י אברבנאל, בהקדמתו לספר ירמיהו, מונה ארבע עשרה נקודות דמיון בין ירמיהו למשה לא כולם התיישו על ליבי. נקודת הדמיון החמישית שהוא דן בה היא שקרוביו של משה השליכוהו ליאור וקרוביו של ירמיהו השליכוהו לבור, אך ההבדל בין המקרים מדבר בעד עצמו. אך הוא מונה גם נקודות דמיון חשובות מאוד. הדמיון בין השניים חשוב מאוד דווקא בגלל הניגוד ביניהם – בין משה נביא הגאולה ובין ירמיהו נביא החורבן. אך הר"י אברבנאל לא מנה את הדמיון הנראה לי חשוב מכולם, את המטה – מקל השקד.

ו. המראה השני

וַיְהִי דָבָר ה' אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר מָה אֲתָה רֹאֶה וַאֲמַר סִיר נְפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפְנִי מְפִינִי צְפוּנָה: וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי מִצְפּוֹן תִּפְתַּח הַרְעָה עַל כָּל יִשְׂבֵי הָאָרֶץ: כִּי הֲנִי קָרָא לְכָל מִשְׁפְּחוֹת מִמְּלֻכּוֹת צְפוּנָה נְאֻם ה' וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶתַח שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם וְעַל כָּל חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל כָּל עָרֵי הַהוֹדָה: סִיר נְפוּחַ הוּא סִיר רוֹתַח, שִׁמְנָפְחִים תַּחְתּוֹ אֶת הָאֵשׁ. אֲדִיו שֶׁל הַסִּיר שִׁירְמִיהוּ רוּאָה פּוֹנִים מִצְפּוֹן לְדָרוֹם, וּמַעֲיָדִים עַל רוּחַ סַעֲרָה הַבָּאָה מִן הַצְּפוֹן(השווה יחזקאל א, ד) ומרמזת על הפורענות העתידה לבוא ארצה מכוח עמי הצפון. ירמיהו עדיין אינו מזכיר את בבל, שממנה עתידה הפורענות לבוא, כי האימפריה הבבלית הגדולה עדיין לא קמה בעת אמירת נבואה זו. הוא מזכיר עמים רבים, ולא רק מעצמה אחת, וכך אכן היה במצור האחרון: וַיִּבְכּוּ כָּרְאֵצַר מִלֶּךָ בָּבֶל וְכָל חֵילוֹ וְכָל מַמְלָכוֹת אֲרֶץ מְמֻשָּׁלָת יָדוֹ וְכָל הָעַמִּים נִלְחָמִים עַל יְרוּשָׁלַם וְעַל כָּל עָרֶיהָ (וה, א). המצור אכן מזכיר סיר רותח העומד על האש. אין מדובר בלהבת גז כמו בימינו, המלחכת בצנעה את תחתית כלי הבישול, אלא באש הבערת ומקיפה בלהבתה את כל הסיר, משחירה את פניו ומייבשת את המים והנוזלים שבסיר. אם היא ממשיכה לבעור התבשיל מצטמק ורע לו – מתייבש ונשרף בתוך הסיר כאנשים הנמצאים במצור (ביחזקאל כ"ד

חשיבותם של פרטים אלו, שבגללה נכללו בתורה, מוסברת אך ברמז; על מנת להבין רמז זה, הבה נבחן את תיאורה של מלחמת מדיין: וַיִּדְבַּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר: הַחֲלֹצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לְצָבָא, וְיָהִי עַל מִדְּוָן לְתַת נִקְמַת ה' בְּמִדְּוָן. אֲלָף לַמִּטָּה, אֲלָף לַמִּטָּה, לְכָל מִטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלְחוּ לְצָבָא (ל"א, ג-ד)

ההחלטה של משה לגייס אלף אנשים מכל שבט משקפת את התפקיד הייצוגי שקיבלו הלוחמים לצד משימתם הצבאית; רוצה לומר: הצבא שנשלח להילחם במדיין מאוזן היטב מבחינה חברתית, גם אם לא מבחינה צבאית. דבר זה תומך בגישה שהצגנו, שלפיה מטרת המלחמה (לנקום את "נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", שהיא גם "נִקְמַת ה'") תושג רק כאשר יפעל העם כיחידה אורגנית אחת, ובכך יקבל עליו את תפקידו כ"קהילת הברית" (ראה השיעור שעבר). לפיכך מתואר הצבא הייצוגי הזה כשלם ומאוזן גם בשונו מן הניצחון במלחמה: וַיִּקְרְבוּ אֶל מֹשֶׁה הַפְּקָדִים אֲשֶׁר לְאֵלֵי הַצָּבָא, שְׂרֵי הָאֲלָפִים וְשְׂרֵי הַמָּאוֹת. וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה: עַבְדֶּיךָ נִשְׂאוּ אֶת רֹאשׁ אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיָדֵנוּ, וְלֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ (ל"א, ח-ח-ט) יתר על כן, נראה שהמשמעות שמייחסת התורה למלחמת מדיין, מקורה בסדר היום הלאומי. בתיאור המלחמה ממעיטה התורה בערכו של ההיבט הצבאי; ככלות הכול, ניצחון בקרב שהקב"ה מפקד עליו הוא מובן מאליו. ואולם, לאור ההשלכות הדתיות של הקרב, שהיה חד-צדדי לגמרי (ראה ל"א, ח-ט), מפתיע לגלות שהתורה מתמקדת דווקא בהיבט הלא-צבאי של המלחמה, היינו: בחלוקת השלל בין שנים עשר אלף הלוחמים ובין יתרת העם שבמחנה. ספורנו מסביר כי זכיית העם כולו בשלל מדיין מדגישה את אופייה הלאומי של המלחמה

וְיִחְצִיֵת אֶת הַמִּלְקוֹחַי' (ל"א, כז) - מפני שהיתה המלחמה מלחמת נקמה על מה שנעשה נגד כולם, רצה שיתקיים בכולם יואכלת את שלל אויבך' (דברים כ, יד) באמת נלחמה במדיין האומה כולה. אמנם בפועל יצאה לקרב רק קבוצת לוחמים, המייצגת באופן מאוזן ומדויק את שבטי ישראל, אך גם יתר העם צריך להיות מעורב במלחמה. חלוקת השלל היא ההמחשה של השתתפות הכלל בלחימה. השלל נחלק בשווה בין אלו שנלחמו בפועל ובין השאר, כפי שהונהג מאוחר יותר על ידי דוד המלך... כִּי פָחַק הַיָּרֵד בְּמִלְחָמָה וְכַחֲלָק הַיֵּשֵׁב עַל הַכְּלָיִם - יִחְדָּו וְיִחַלְקוּ. וְיָהִי מִהַיּוֹם הַהוּא וְנִמְעָלָה, וַיִּשְׁמָקָה לְחַק וּלְמִשְׁפָּט לְיִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה (ש"א ל, כד-כה) הדיווח המפורט על אחוזי השלל שהוקדשו לה' (וניתנו כנראה לכוהנים, עיין רמב"ן) ועל האחוזים שהוענקו ללוויים עדיין קשה, וככל הנראה בא להדגיש ביתר שאת את המרכיב השיתופי. להבנת, לא זו בלבד שהמלחמה במדיין הצריכה את השתתפות הקהילה כולה - היא גם שימשה מכשיר לגיבושה

מנקודת מבט זו יש לראות את המלחמה כצעד מוחשי בתהליך יצירת האומה. כאן חונכת כנסת ישראל את היותה יחידה שיתופית דתית אורגנית. בשיעור שעבר עסקנו בכינונה של הקהילה מחדש למחלקותיה במובן התאורטי, במפקד שקדם למלחמה. בפרשתנו אנו רואים את חלקי הכלל בפעולתם. מלבד התרומה ההרמונית של שנים עשר השבטים ומעורבות האומה כולה במלחמה, גם הכוהנים והלוויים מתחילים לשמש בתפקידם. במסגרת 'נסיעת המבחן' הזו של המחנה המתחדש מוצגים לפנינו גם אלעזר, הכוהן הגדול, ופינחס, הכוהן משוח המלחמה היוצא עם הצבא לקרב. בהקשר זה יש לציין גם את אזכור החוצרות (ל"א, ט), שזכרו בתורה רק עוד פעם אחת בלבד - בסוף החלק הראשון של ספר במדבר (פרק י'), כשבני ישראל עומדים להתחיל את המסע מהר סיני לארץ ישראל. בני ישראל מוכנים עתה להשלים את המסע שהחלו אבותיהם ארבעים שנה קודם לכן

בני גד ובני ראובן

לאחר הניצחון במלחמת מדיין מתארת התורה את בקשתם של בני גד ובני ראובן לנחול בעבר הירדן המזרחי, שזה עתה נכבש מידי סיחון ועוג. משה דוחה את בקשתם, משום שהוא מבקש לוודא (בזכרו את חטא המרגלים) שלא תהיה בְּשׂוֹרוֹת הָעָם חוֹלְשָׁה העלולה להביא לשבירת הנחישות הלאומית לקראת כיבוש ארץ כנען. לאחר שבני גד ובני ראובן מציעים להשאיר את משפחותיהם בעבר הירדן המזרחי ולהוביל בראש הצבא הישראלי במסע כיבוש הארץ מידי הכנענים נענה משה לבקשתם, והפרשייה מסתיימת בפסוקים וַיִּתְּנוּ לָהֶם מֹשֶׁה לְבָנֵי גֹד וּלְבָנֵי רְאוּבֵן וְלַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶׁה בֶּן יוֹסֵף אֶת מַמְלַכַת סִיחֹן מִלֶּךָ הָאֲמָרִי וְאֶת מַמְלַכַת עוּג מִלֶּךָ הַבְּשָׁן, הָאֲרֶץ לְעָרֶיהָ בְּגִבְלַת עָרֵי הָאָרֶץ סָבִיב (ל"ב, ט) הכללת חצי שבט המנשה בפסוק מפתיעה. אין שום רמז לכך שבני שבט מנשה הצטרפו לבקשתם של בני גד ובני ראובן; מדוע, אם כך,

מופיע תיאור מפורט של תהליך כזה ביחס למצור שהטיל נבוכדנאצר על ירושלים). גם סופו של המצור מתואר בנבואתנו: **כִּי הִנְנִי קָרָא לְכָל מְשֻׁפָּחוֹת מַמְלָכוֹת צְפוֹנָה נְאֻם ה' וַיָּבֹאוּ וַיִּנְתְּנוּ אִישׁ כְּסָאוֹ פֶתַח שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם וְעַל כָּל חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל כָּל עָרֵי יְהוּדָה:** אכן, כך נראה סופו של המצור על ירושלים – שרים היושבים על כיסאותיהם פתח שער העיר: **וַיָּבֹאוּ כָּל שָׂרֵי מִלְחָמָה בְּבֵל וַיִּשְׁבּוּ בְּשַׁעַר הַתְּנֹף נְרַגְלֵי שׁוֹר אֶצֶר סַמְגַר נְבוֹ שׁוֹר סָרְיָם רַב סָרְיָם נְרַגְלֵי שׁוֹר אֶצֶר רַב מְגוֹ וְכָל שְׂאֵרֵי שָׂרֵי מִלְחָמָה בְּבֵל:** (לט, ג)

ז. פשר המצור

וּדְבַרְתִּי מִשְׁפָּטֵי אוֹתָם עַל כָּל רַעְתָם אֲשֶׁר עָבּוּנִי וַיִּקְטְרוּ לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם: וְאַתָּה תִּתְּנֵם לְיַד יְדֵי יְהוָה וְדַבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲנֹכִי אֹצֵנֶךָ אֶל תַּחַת מַכְרֵיהֶם כִּי אֲחַתְּךָ לְפָנֶיהֶם:

ירמיהו חוזה בנבואתנו מצור על ירושלים. הוא אינו חוזה חורבן! למצור יכולות להיות שתי תוצאות: הוא עלול להסתיים בחורבן, כפי שאכן היה במצור האחרון של נבוכדנאצר, אך הוא עשוי להסתיים גם בישועה גדולה, כפי שהיה במצור סנחריב בימי חזקיהו וישעיהו הנביא: **כִּי צָפַרְתִּים עֲפֹת פֶּן יִגַּן ה' צְבָאוֹת עַל יְרוּשָׁלַם גִּנוֹן וְהִצִּיל פֶּסַח וְהִמְלִיט:** (ישעיהו לא, ה) **וְגִנֹּתַי עַל הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעַנִּי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי: וַיֵּצֵא מִלְאָךְ ה' וַיִּכֶה בְּמַחְנֵה אֲשׁוּר מֶאֱהָ וּשְׂמַנִּים וְחִמְשָׁה אֶלְף וַיִּשְׁפְּימוּ בְּבֶקֶר וְהָנִיחַ כָּל־סֶם פְּגָרִים מִתַּיִם:** (שם לו, לה-לז)

ירמיהו מדבר בנבואתנו על כך שימי המצור הקשים עתידים להיות ימי חשבון נפש לאומי על עזיבת ה' וההליכה אחרי אלוהים אחרים. הנביא עתיד להוכיח את העם על כך גם בהמשך. ימי המצור עשויים להיות ימי תיקון החטא ותשובה אל ה', וכמו שהיו בימי חזקיהו. ירמיהו עתיד לספר לנו את שאירע בימי חזקיהו: **מִי־כִיָּה (קרי: מִי־כָה) הַמְּוַרְשָׁתִי הָיָה נְבִיא בְיָמֵי חִזְקִיָּהוּ מִלְאָךְ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר אֵלַי כָּל עַם יְהוּדָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת צִיּוֹן שְׂדֵה תַחֲרֹשׁ וִירוּשָׁלַם עֵינַי תִּהְיֶה וְחַר הַבַּיִת לְבָמוֹת יַעַר: הִקְמֹת הַמִּתְחַוֵּי חִזְקִיָּהוּ מִלְאָךְ יְהוּדָה וְכָל יְהוּדָה הֲלֹא יָרָא אֵת ה' וַיִּחַל אֵת פִּנֵּי ה' וַיִּנְחַם ה' אֶת הָרָעָה אֲשֶׁר דָּבַר עֲלֵיהֶם (כז, יח-טז). אִם חָלִילָה לֹא יִשְׁמְעוּ, הַמְצוֹר עֲלוֹל לְהִסְתַּיִם בְּאֶסוֹן. הַדּוֹגְמָה שֶׁל מִיכָה, שֶׁעֲמַד לִפְנֵי מִיתָה מִחֻמַּת נְבוֹאוֹתָיו הַקְּשׁוֹת בְּיָמֵי מְצוֹר סַנְחַרִּיב, הִיא דוֹגְמָה הַעֲשׂוּיָה לְהַרְתִּיעַ אֶת יִרְמְיָהוּ. אֵךְ ה' מְצוּוֶה עָלָיו: "אֵל תַּחַת מַפְנִיהֶם!"**

ח. המצור כמשל

וְאֵנִי הִנֵּה נִתְתִּיף הַיּוֹם לְעִיר מְבָצָר וּלְעַמּוּד בְּרָזָל וּלְחַמוֹת נַחֲשֵׁת עַל כָּל הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֵיהָ לְכַהֲנֵיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ: וְנִלְחַמְתֶּם אִלְיָךְ וְלֹא יוֹכְלוּ לָךְ כִּי אֵתְךָ אֲנִי נְאֻם ה' לְהַצִּילְךָ: גּוֹרְלוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ הָאִישׁ כְּגוֹרְלָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַם. הוּא עֲצַמוֹ נִשְׁמַשׁ לְעִיר בְּמְצוֹר, לְעִיר מְבַצָּר בְּעֵלֶת עַמּוּדֵי בְרָזָל וְחוֹמוֹת נַחֲשֵׁת. מַלְכֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵיהָ יִלְחַמוּ בּוֹ וַיִּנְסוּ לְלוֹכְדוֹ, אֵךְ ה' מְבַטֵּחַ שִׁיֻּצְלוּ מִיָּדָם. אֵךְ כֹּאֵן הַהִבְטָחָה מוֹגְבֶּלֶת – ה' יִצִּילֵנו מִיָּדָם כְּמוֹ שִׁיֻּצְלוּ אֶת יְרוּשָׁלַם הַנְּתוּנָה בְּמְצוֹר מִיָּד עַמֵּי הַצִּפּוֹן שִׁיֻּלְחָמוּ בָּהּ. הַבְּטָחָה זֹאת מוֹתְנָה בְּתִיקוֹן וּבְתִשׁוּבָה שֶׁתַּעֲשֶׂה יְרוּשָׁלַם, וְאִם חָלִילָה לֹא תַעֲשֶׂה תִיקוֹן וּתִשׁוּבָה – הִיא תִיפּוֹל. אִז עֲלוֹל גַּם יִרְמְיָהוּ, שֶׁהַבְּטָחָה הַגִּנְתּוֹ הִיא כַּהֲבַטְחַת הַגִּנְתֵּי הָעִיר, לִיפּוֹל. אִין לֹנוּ יָדִיעוֹת עַל סוּפוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ. הוּא נִלְקַח, כִּנְרָאָה בְּעַל כּוֹרְחוֹ, עַל יְדֵי יוֹחָן בֶּן קֶרַח וְחִבְרִיּוֹ לְמַצְרִים אֲחֵרֵי רַצַּח גְּדִלְיָה בֶּן אַחִיקָם. שֶׁ הוּא נִיבָא עַל פּוֹרְעוֹת קִשָּׁה לְיְהוּדִים שִׁירְדוּ מְצָרִימָה, וְעַל פִּי מְסוֹרֶת לֹא מְבוֹסֶסֶת הוּא נִרְגַם שֶׁם בְּאֲבָנִים לְמוֹת.

ט. זכרתי לך חסד נעורייך

וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר: הֲלֹךְ וְקָרָאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבְתָּ כְּלוּלֶיךָ לְכַתֵּב אַחֲרַי בְּמִדְבַר בְּאָרֶץ לֹא זְרוּעָה: קִדַּשׁ יִשְׂרָאֵל לְה' רִאשִׁית תְּבוּאָתָהּ כָּל אֲקָלְיוֹ יִאֲשְׁמוּ רָעָה תְּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם ה': הַפְּטַרְתָּנוּ מִסְתַּיִימָת בְּשִׁלוּשָׁה פְּסוּקֵי נַחְמָה, אֵךְ לְהַבְנִתָּנוּ הֵם מִשְׁתַּיִיכִים בְּתוֹכָם לְהַפְטָרָה שֶׁל הַשְּׁבוּעָה הַבֵּא, וְשֶׁם נֹזְכֵר אוֹתָם. חֶסֶד נְעוּרֵיהָ שֶׁל נְכִסֵּת יִשְׂרָאֵל מְדַבֵּר בְּעַד עֲצַמוֹ, וְלֹא נִכְבֵּיר בּוֹ מִיָּלִים. הַתּוֹרָה

הַחֲלִיט מִשֶּׁה לְתַת לָהֶם נַחֲלָה בְּעֵבֶר הִירְדָן הַמְּזוֹרָחִי, חֲרַף גִּישְׁתּוֹ הַשְּׁלִילִית כְּלִפֵּי פְנִייתָם שֶׁל בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן? בַּחֲינָה מְעַמִּיקָה שֶׁל הַדְּרָךְ שֶׁבָּה מְתַאֲרֶת הַתּוֹרָה אֵת הַפְּרָשָׁה תְּסַיֵּעַ לָנוּ בְּפִתְרוֹן הַבְּעִיָּה. הַתִּיאוֹר הַמְּפוֹרֵט שֶׁבְּפָרְשַׁת בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן נִרְאָה, בְּמִקְרָה הַטּוֹב, מִיּוֹתֵר: לְאַחַר מַחֲאָתוֹ הַרְאִשׁוֹנִית שֶׁל מִשֶּׁה מְצִיעִים בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן הַצְעָה הַנְּרִאִית מְקוּבֶּלֶת; מִשֶּׁה חוֹזֵר עַל הַצְעָה; וְשׁוֹב חוֹזְרִים עֲלֶיהָ בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן. הַמְּפָרְשִׁים כְּבָר נִתְּנוּ דַעְתָּם עַל כֵּךְ שֶׁמִּשֶּׁה אֵינָנו חוֹזֵר מִיָּלָה בְּמִילָה עַל הַצְעָה אֲלֵא מִשְׁנָה בַּה כְּמָה שִׁינוּיִים.

רִאשִׁית, מִשֶּׁה דוֹרֵשׁ שְׁבִנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן יֵצְאוּ חֲלוּצִים "לְפָנֵי ה' לְמַלְחָמָה", בְּעוֹד שֶׁבַּהצְעָה הַמְּקוּרִית נֹאמַר שֶׁהֵם יֵצְאוּ "לְפָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". לְמִשֶּׁה חָשׁוֹב לְהַדְגִּישׁ אֵת הָאוֹפִי הַדְּתִי שֶׁל מַלְחַמַת כִּיבוּשׁ הָאָרֶץ, בְּעִיקָר בְּהַקְּשֵׁר שֶׁל בְּקִשְׁתֵּי בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן (עֵיין בְּאַבְרַבְנָאל) **שְׁנֵית,** בְּנִיגוּד לְבִנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן, שֶׁהַזְכִּירוּ אֵת צֶאֱנָם לְפָנֵי יִלְדֵיהֶם, מִשֶּׁה מַחְלִיף אֵת הַסֹּדֵר וּמְזַכֵּיר אֵת הִילָדִים תַּחֲלִילָה. רַשׁ"י מְצִיין אֵת חֲשִׁיבוֹת הַשִּׁינוּי הַזֶּה 'נִבְנָה לְמַקְנֵנוּ פֶּה' - חֲסִים הִיוּ עַל מְמוֹנָם יוֹתֵר מִבְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם, שֶׁהַקְּדִימוֹ מְקַנִּיהֶם לְטַפְּסָם. אִמַּר לָהֶם מִשֶּׁה: לֹא כֵן, עֲשׂוּ הַעִיקָר עִיקָר וְהַטְּפַל טַפַּל, בְּנוּ לָכֶם תַּחֲלִילָה עֵרִים לְטַפְּכֶם וְאַחַר כֵּךְ גְּדוֹרוֹת לְצִאֲנֵכֶם.

לְמַעֲשֶׂה, הַצְעָתָם שֶׁל בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן מְשַׁקֵּפֶת כּוֹלָה סֹדֵר עַדִּיפוּיּוֹת מְעוּוֹת. בְּגַלֵּל הַתּוֹעֵלֶת הַכְּלָלִית שֶׁבְּאֲדַמַת מְרַעָה מְשׁוּבַחַת הֵם מוֹכִינִים לְעוֹזֵב אֵת מְשַׁפְּחוֹתֵיהֶם לְמִשְׁךְ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנִים! חֶסֶד כֵּה מְמוּשָׁךְ בְּדַמּוֹת אֲבָהִית וְדָאִי לֹא יִהְיֶה לְטוֹבֵת יִלְדֵיהֶם. מִשֶּׁה אִמְנָם אֵינָנו דוֹחָה אֵת הַצְעָה, אֵךְ הוּא דוֹרֵשׁ הַעֲרָכָה מְחֻדָּשׁ שֶׁל סֹדֵר הַעַדִּיפוּיּוֹת הַעוֹמֵד מֵאַחֲרֶיהָ

בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן מְבִינִים זֹאת, וְהֵם חוֹזְרִים עַל הַצְעָה תוֹךְ קִבְלַת שְׁנֵי הַתִּיקוּנִים וְהַדְּגִישְׁתָּם: וַיֹּאמֶר בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן אֵל מִשֶּׁה לֵאמֹר: עַבְדֶּיךָ יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר אָדָנִי מְצַוָּה. טַפְּנוּ, נְשִׁינוּ, מְקַנְנוּ וְכָל בְּהֵמַתְּנוּ יִהְיוּ שֶׁם בְּעָרֵי הַגִּלְעָד, וְעַבְדֶּיךָ יַעֲבְרוּ כָּל חֲלוּץ צְבָא לְפָנֵי ה' לְמַלְחָמָה, כַּאֲשֶׁר אָדָנִי דָבַר (ל"א, כה-כז) אֵךְ מִשֶּׁה הַצִּיג שִׁינוּי נוֹסֵף, שְׁלִישִׁי: בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן הַתְּנַדְּבוּ לְהִישָׂאֵר בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁשָּׂאֵר הַשְּׁבֵטִים יִנְחִלוּ אֵת נַחֲלָתָם; מִשֶּׁה, לְעוֹמַתָּם, הַסְּתַפֵּק בְּכֵךְ שִׁישָׂאָרוֹ עִם שָׂאֵר הַשְּׁבֵטִים עַד סִיּוּם הַלְּחִימָה. הַסִּיבָה לְשִׁינוּי בְּרוּרָה: בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן נִדְרְשׁוּ לְהַשְׁתַּתֵּף בְּמַלְחָמָה נֶגַד עַמֵּי כְּנָעַן, מְשׁוּם כֵּךְ עֲלֵיהֶם לְהַטְרֹף לְשָׂאֵר הַשְּׁבֵטִים רַק לְמִשְׁךְ שֶׁבַע שָׁנֹת הַמַּלְחָמָה. לְמַעֲשֶׂה, קִשָּׁה לְהַבִּין מְדוּעַ הַתְּנַדְּבוּ בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן לְהִישָׂאֵר בְּעֵבֶר הִירְדָן הַמְּעַרְבִי אַחֲרֵי סִיּוּם הַלְּחִימָה. אֵף עַל פִּי כֵן סוֹבֵר רַשׁ"י (ל"ב, כד) כִּי עַמְדַתָּם הַתְּקַבֵּלָה בְּנוֹשָׂא זֶה (אַבְרַבְנָאל חוֹלֵק עַל כד) סִפֵּר יְהוֹשֻׁעַ שׁוֹפֵךְ אוֹר עַל הַעֲנִיין. כְּשֶׁהַתִּיר יְהוֹשֻׁעַ, לְאַחַר הַכִּיבוּשׁ, לְבִנֵי גַד וּלְבִנֵי רְאוּבֵן לְשׁוֹב אֶל מְשַׁפְּחוֹתֵיהֶם, הֵם בְּנוּ מוֹזָבַח גְּדוֹל עַל גִּזְתֵּי הִירְדָן. שָׂאֵר הַשְּׁבֵטִים הַתִּישְׁחוּ לְמַעֲשֶׂה זֶה כֹּאֵל מְרַד, וְדוֹמָה הִיא שֶׁלֹּא נִיתַן לְמַנוּעַ מַלְחַמַת אַחִים: וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: הִנֵּה בְּנוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד וְחָצִי שְׁבֵט הַמְּנַשֶּׁה אֵת הַמְּזַבְּחַת אֵל מוֹל אֶרֶץ כְּנָעַן אֵל גְּלִילוֹת הִירְדָן אֵל עֵבֶר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּקְהָלוּ כָּל עַדְתֵּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּה לְעֵלוֹת עֲלֵיהֶם לְצַבָּא (יְהוֹשֻׁעַ כ"ב, יא-יב) עַל מִנְתֵּי לְנִסּוֹת לְמַנוּעַ אֵת הַמַּלְחָמָה נִשְׁלַחַה לְבִנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן מִשְׁלַחַת דִּיפְלוֹמַטִּית

בְּרִאשׁוֹתָם שֶׁל פִּינַחֵס: וַיִּשְׁלַחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֵל בְּנֵי גַד וְאֵל חָצִי שְׁבֵט מְנַשֶּׁה אֵל אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֵת פִּינַחֵס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְעֶשְׂרָה נְשָׂאִים עִמּוֹ, נְשִׂאֵי אַחָד נְשִׂאֵי אַחָד לְבֵית אָב כָּל מְטוֹת יִשְׂרָאֵל, וְאִישׁ רֹאשׁ בֵּית אֲבוֹתָם הֵמָּה לְאֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל (שם, יג-יד) בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן סִיפְקוֹ צִדּוּק מֵאַלְף לְבִנְיַת הַמְּזַבְּחַת: וְאִם לֹא מְדַאָּגָה מְדַבֵּר עֲשִׂינוּ אֵת זֹאת, לֵאמֹר: מִחֵר יֹאמְרוּ בְּנֵיהֶם לְבְּנֵינוּ לֵאמֹר 'מָה לָכֶם וְלָה' אֵל-לְהִי יִשְׂרָאֵל! וְגִבּוֹל יִתֵּן ה' בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם, בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד, אֵת הִירְדָן; אִין לָכֶם חֲלָק בְּה'!" וְהַשְּׁפִיתוּ בְּנֵיכֶם אֵת בְּנֵינוּ לְבִלְתִּי יִרָא אֵת ה'. וְנֹאמַר: נַעֲשֶׂה נָא לָנוּ לְבָנוֹת אֵת הַמְּזַבְּחַת, לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזֶבַח, כִּי יַעַד הוּא בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם וּבֵין דְּרוֹתֵינוּ אַחֲרֵינוּ לְעֵבֶד אֵת עֲבֹדַת ה' לְפָנֵינוּ בְּעֹלֹתֵינוּ וּבְזִבְחֵינוּ וּבְשִׁלְמֵינוּ; וְלֹא יֹאמְרוּ בְּנֵיהֶם מִחֵר לְבְּנֵינוּ 'אִין לָכֶם חֲלָק בְּה' (שם, כד-כז) מֵהַאֲרִיעוּם בְּסִפֵּר יְהוֹשֻׁעַ עוֹלָה שֶׁהַגְּבוּל הַגְּאוֹגְרָפִי בֵּין שְׁנֵי עֵבְרֵי הִירְדָן סִיכַן אֵת אַחְדוּתָהּ שֶׁל כְּנַסֵּת יִשְׂרָאֵל. הַשְּׁבֵטִים שֶׁבְּמַעֲרַב הִירְדָן חָשׁוּ שֶׁמֵּא יִפְרָדוּ מֵהֶם בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן; וּבְנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן, מְצַדָּם, מְצַדָּם שְׁמֵא בְּזִמְנָן מִן הַזְּמַנִּים תוֹעַמֵד שִׁיכּוֹתָם לְאוּמָה בְּמַבְחָן מְצַד שְׁבֵטִי מְעַרַב הִירְדָן. לְאוֹר זֹאת נִרְאָה בְּרוּר שֶׁהַחֲלַטָּתָם שֶׁל בְּנֵי גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן לְהִישָׂאֵר בְּעֵבֶר הִירְדָן הַמְּעַרְבִי עַד שֶׁשָּׂאֵר הַשְּׁבֵטִים יִתְנַחֲלוּ בְּאָרֶץ נְבִעָה מְטַעְמֵי סוֹלִידִירוּת. לְהַבְנֵתָם, לֹא רָאוּי הִיא שִׁישׁוּבוֹ לְנַחֲלָתָם וּיְחַלוּ לְבָנוֹת אוֹתָהּ קוֹדֵם שִׁינְחַל יֵתֵר הָעַם אִישׁ אֵת נַחֲלָתוֹ. הֵם חֲשׂוּ שֶׁהַתְּנַהּגוֹת מְעִין זֹאת תְּבִיא לְקִנְיָה, וְהַקְּנָאָה - לְפִילוּג. אֵף שֶׁמִּשֶּׁה רָאָה

מציירת לנו את דמותו של דור המדבר, דור יוצאי מצרים, בצבעים אפורים למדי, כדור שבגלל מעשיו הרעים לא זכה להיכנס לארץ. ירמיהו צובע את דור המדבר בצבעי חסד נעורים, אהבת כלולות ונאמנות לה' בהליכה אחרי ה' "במדבר הגדול והנורא, נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים" (דברים ח, ט)

מטות – חצי שבט מנשה

הרב אורי שרקי שליט"א

בני ראובן וגד באו בבקשה למשה ואלעזר להתיישב בעבר המזרחי של הירדן. האזור הוא אמנם חלק מארץ ישראל אך לא חלק מארץ כנען. גבולות ארץ כנען אינם גובלים באוכלוסיה זרה. בדרום - המדבר, במערב - הים, בצפון אז היו יערות הלבנון שלא היו מיושבים. ומה במזרח? אם בני גד וראובן היו נוחלים בעברו המערבי של הירדן היה נשאר עבר הירדן המזרחי אזור ריק, אחרי הכרתת ממלכות סחון ועוג, ומשמש חִיץ בין ישראל לעמים, ועם ישראל היה חי בארץ כנען במעין בועה שאין לה קשר עם שאר העולם. הקשר לאומות עובר דרך הגר (גד וראובן – ראשי תיבות ג"ר). ראובן וגד מבני לאה לוקחים על עצמם להיות הגשר עם העולם, ונצמדים לגבול עמון ומואב. הקשר של עם ישראל עם האומות מבוסס על הכלכלה ולכן יש כאן הדגשה רבה על כך שהם רוצים את עבר הירדן המזרחי מסיבות כלכליות. משה נעתר על פי ה' לבקשתם של בני גד וראובן, אך פתאום מופיע חידוש. החלק הצפוני של עבר הירדן המזרחי ניתן ליישוב בני ישראל, ומשה נותן את האזור לחלקים של מנשה, שלא היו שותפים לבקשה.

חלק אחד ניתן למכיר בן מנשה, מדובר בבן 180 שנה לפחות. בעיה דומה יש עם יאיר בן מנשה.

פיתרון התעלומה נמצא בספר דברי הימים (דה"א ב, כא), שם מבואר שערי הבשן היו כיבושי של בני מנשה עוד בימי יוסף, ושימי שעבוד אבותינו במצרים, גשור וארם כבשו מהם את שישים הערים שנקראו חוות יאיר. (לזכרם של אותם ערים, כונו מאוחר יותר הערים של יאיר בגלעד אף הן בשם זה, כמוזכר בספר שופטים). בפרשתנו משה נותן לצאצאיהם את נחלתם הקדומה בחזרה, כמפורש במסעי: כִּי לָקַחוּ מִטָּה בְּנֵי קְרָאוּבֵנִי, לְבֵית אֲבֹתָם, וּמִטָּה בְּנֵי-הַגָּדִי, לְבֵית אֲבֹתָם – בגלל בקשתם, אבל וְחִצֵי מִטָּה מְנַשֶּׁה, לָקַחוּ נַחֲלָתָם – שהגיעה להם בדין.

לנכון להתיר לבני גד ולבני ראובן לשוב לבתיהם מיד אחרי הכיבוש, הוא העריך את הרגישות שגילו בהצעה להישאר שבע שנים נוספות. משום כך קיבל את הצעתם, חרף המחיר הגבוה ששילמו המשפחות הממתינות במזרח הירדן. כעת נוכל להבין מדוע צירף משה את חצי שבט המנשה למתנחלים בעבר הירדן המזרחי. הן בבקשת בנות צלפחד (פרק כ"ז) הן בבקשה הנגדית של שאר שבט מנשה (פרק ל"ו) מתייחדים בני השבט ברצונם לרשת נחלה בארץ ישראל ולשבת בה. פעולותיהם של מכיר, יאיר ונובח, בני שבט מנשה, מעידות אף הן על הגישה הזו: וַיֵּלְכוּ בְּנֵי מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה גִלְעָדָה וַיִּלְכְּדוּהָ, וַיּוֹרְשׁוּ אֶת הָאֲמָרִי אֲשֶׁר בָּהּ; וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת הַגִּלְעָד לְמְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה וַיֵּשֶׁב בָּהּ. וַיֵּאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה הַלֵּךְ וַיִּלְכְּדוּ אֶת חֹתֵיהֶם וַיִּקְרָא אֶתְהֶן חֹת יֵאִיר. וַנִּבַח הַלֵּךְ וַיִּלְכְּדוּ אֶת קָנֹת וְאֶת בְּנֵיהֶן, וַיִּקְרָא לָהֶן נַבַּח בְּשֵׁמוֹ (ל"ב, לט-מב) כדי לשמור על הזיקה בין שבטי עבר הירדן המזרחי ובין יתר העם שבעבר הירדן המערבי נבחר שבט מנשה, שמסירותו לארץ ישראל לא הייתה מוטלת בספק, לגשר על הירדן

מטות – אני יודעי!

א. אלף לוחמים מכל שבט, 'בחרו אנשים צדיקים ויודעים לשבטיהם' (רמב"ן).

ב. משה תוקף בחריפות גדולה את בני גד ובני ראובן על בקשתם לרשת את עבר הירדן (ל"ב, ה' - ט"ו), בני גד ובני ראובן מבהירים שהם יחלצו חושים במלחמה לפני ישראל ומשה מסכים לכך.

לאחר ירושת הארץ בימי יהושע, חזרו בני גד ובני ראובן לנחלתם ובנו מזבח, כל העם נזעק והאשימם במרידה בה' אך הם הסבירו שעשו כך כדי שהאמונה תימשך גם לבניהם (יהושע כ"ב).

ג. 'ואם הפר יפר אותם אחרי שומעו ונשא את עוונה', רש"י מבאר שהבעל אמר לאשה שהפר את הנדר ובאמת הנדר לא הופר כי היה לאחר יום שומעו. התורה מלמדת שהבעל הוא החוטא 'למדנו מכאן שהגורם תקלה לחבירו הוא נכנס תחתיו לכל עונשין'. הרמב"ן מוסיף שזהו רק אם האשה שגגה ולא ידעה אך כשהאשה ידעה שהנדר לא הופר היא החוטאת.

ד. אלעזר מורה לאנשי המלחמה להגעיל את כליהם מהמאכלים האסורים שנבלעו בהם 'וכל אשר יבא באש תעבירו באש... וכל אשר לא יבוא באש תעבירו במים'. לאחר הציווי להעביר באש נאמר 'אך במי נדה יתחטא', רש"י מפרש לפי הפשט שטבילה זו היא לטהר את הכלים מהטומאה (בנוסף להגעלה מהמאכלים האסורים). לפי הדרש לומדים מכך חובת טבילה במקווה לכל כלי הבא מן הגוי. ו. יא-ל אלו-הי הרוחות - יודע מחשבות. אין מדתך כמדת בשר ודם, מלך בשר ודם שסרחו עליו מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא לפיכך כשהוא כועס נפרע מכולם, אבל אתה לפניך גלויות כל המחשבות ויודע אתה מי החוטא' (רש"י טז, כב).

ספורים לשבת

הפגנות בעד וההפגנות שכנגד סגירת כביש בר אילן בשבת הלכו והתרבו. הכביש עבר בשכונות החרדיות בירושלים ואלה דרשו שהכביש יסגר בשבתות, לעומתם הנוסעים בשבת דרשו להשאירו פתוח – שכן המדובר בעורק תחבורה מרכזי.

'ועדת צמרת' כונסה לדון בשאלה מורכבת זו, ואחד המוזמנים לדיונים היה הראשון לציון, הרב הראשי הספרדי בקשי דורון. הרב בקשי דורון נכנס אל אולם הדיונים, הס הושלך בחדר, והרב בקשי פתח ואמר "אני מציע להשאיר את כביש בר אילן פתוח בשבת."

חברי הוועדה הרימו גבה, הם הופתעו מאוד מתשובתו של הרב ומיד ביקשו שיסביר את דבריו. והרב בקשי סיפר: "אחי נוסע כל שבת בכביש בר אילן בכדי לאכול חמין אצל אמא שלי. ואם תסגרו את הכביש הדרך תתארך מאוד והוא לא יאכל עוד חמין בשבת עם אמא." הנוכחים פערו זוג עיניים "האם כך פוסק הראשון לציון הלכה?! והרי אחיו מחלל שבת בנסיעה זו?!" לאחר שנרגעו הרוחות הבהיר הרב בקשי את דבריו: "אחי, אינו שומר שבת אלא מאותם האנשים שניתן להגדירם 'זוכרי שבת'. הוא זוכר את השבת בעזרת החמין אצל אמא. ואם תסגרו הכביש גם את מצוות "זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְשׁוֹ" כבר לא יקיים.

כאשר אירע שאחד מן החגים חל במוצאי שבת, היה ר' נפתלי מרופשיץ נוהג לקצר בסעודה השלישית, המתקיימת לקראת צאת השבת. באותם הזמנים היה אומר: "אוי, שבת, שבת! אורחת חשובה את לי מאוד. אך סלחי לי – הנה הגיע אורח חשוב עוד יותר – החג הגיע! הן זהו אורח שמגיע רק שלוש פעמים בשנה." אחר כך היה מזדרז ומברך את ברכת המזון, כדי להוציא את השבת ולהכניס את החג בביתו.

ובשנים שבהן חל תשעה באב במוצאי השבת, היה מאריך ר' נפתלי את הסעודה השלישית בניגונים ובזמירות, ואומר: "אוי שבת, אורחת יקרה שלנו! נעכב אותה עוד מעט בביתנו. ואתה – תשעה באב – המתן בסבלנות, כי אינך רצוי אצלנו, והלוואי ולא היית מגיע כלל! המתן לך, ואנו נמשיך להתעלס וליהנות בחברת השבת, ולשיר ולזמר לכבודה."

שבת שלום

מורשת עדי

עלון בית-הכנסת בעדי

עלון 698 פרשת מסעי כד ב אב תשפ"ב 30 יולי 2022

לע"נ רחל בת אסתר, נלב"ע ג באב, רחל בת נעמי ג באב, משה בן חיה כ"ה אב, חיים בן שמחה י"ג אלול, משה בן אריאלה תשרי, מאיה חיה בת שושנה, כ"ה תשרי, חיים בן יעקב א אדר, גילה פירחה בת גרציה י"ח תמוז, ברויה בת חנה כ תמוז, חנה בת מסעודה כג בתמוז, תנצב"ה לרפואת: אסתר בת רחל, עפר בן הניה, רחל בת יהודית-דודי, מרי בת רחמה, יהודה יצחק בן איריס, יעקב בן סימי, שמחה בת כוכבה, ניר בן שמחה, גל בן רחל, אברהם בר אב, נעמה בת מירב, מירב בת מרים

השבוע בדברי הימים

כניסת שבת: 1911 צאת שבת: 2020

ב מנחם אב. ה'תש"ב - המשטרה הצרפתית בראשות פייר לאוואל, כולאת 13,000-20,000 יהודים באצטדיון מרוצי החרף לגרושם למחנות ההשמדה (הרחבה תשפ"א). ה'תש"ד - יצחק אולשן ממונה לנשיא בית המשפט העליון. ה'תש"ל - שרי גח"ל פורשים מ"ממשלת הליכוד הלאומי" עקב התנגדותם לתנאי הפסקת האש במלחמת ההתשה שיסייעו למצרים לקדם סוללות ני"מ ובא לקראת המלחמה הבאה.

ג מנחם אב. - ה'ת"ח - נהרג ר' שמשון מאוסטרופולי בגזרות ת"ח ות"ט. ה'תרצ"ז - נפטר ג'ורג' גרשווין, מלחין ה'תש"ז- גירוש אניית המפעילים יציאת אירופה (אקסודוס) על ידי הבריטים, מחופי ארץ ישראל חזרה לגרמניה.

ד' מנחם אב תחילת בניית חומות ירושלים בימי נחמיה, בראשית שיבת ציון. ה'תקצ"א - נפטר ר' מנשה מאיליה, תלמיד הגר"א. ה'תר"פ נפטר ר' מנחם עזריה מפאנו רב פוסק ומקובל תלמיד הרמ"ק. ה'תש"א - רבי בן ציון הלברשטאם האדמו"ר מבאבוב נרצח בשואה (הרחבה תש"ע).

ה מנחם אב ה'ש"ב - נפטר רבי יצחק לוריא, האר"י הקדוש, מגדולי המקובלים. נפטר רבי גדליה חיון מייסד ישיבת המקובלים בית אל (הרחבה תשפ"א) ה'ת"ש - נפטר רבי חיים עוזר גרודזינסקי ה'תשנ"ט - נפטר מאיר אריאל, צנחן, משורר וזמר עברי.

ו' מנחם אב ה'ס"ב - רבי מרדכי בן הלל (הרחבה תשע"ג) רצח יחד עם משפחתו ועם קהילת נירנברג בפרעות רינדפלייש תשס"ח - נפטר רלף קליין אחרי מאבק ממושך במחלת סרטן המעי הגס

ז מנחם אב ג'של"ח - החל הרס בית המקדש הראשון על ידי הבבלים. ה'רנ"ב - אחרוני היהודים עוזבים את ספרד. ה'תר"פ - נוסדה קרן היסוד. ה'תשט"ו - הבחירות לכנסת השלישית, בה זכתה מפא"י בראשות דוד בן-גוריון ה'תש"ף - ברונו קרייסקי, קאנצלר אוסטריה יהודי ה'תשנ"ג - צה"ל פתח במבצע דין וחשבון כנגד החזבאללה. ה'תש"ס - שלום נח ברזובסקי, האדמו"ר של חסידות סלונים. ה'תשס"ב - פיגוע התאבדות באוטובוס דן מספר 189 בקו מבני ברק לעמנואל, 9 הרוגים.

ח אב ה'רנ"ב - גירוש ספרד: נאסרת שהות היהודים בספרד. ה'תרמ"ב - אדמת גיאוני (ראש פינה) נרכשה על ידי הוועד המרכזי ליישוב ארץ ישראל וסוריה של יהדות רומניה. ה'תרע"ד נפטר רבי שמעון אגסי ה'תרפ"ט - נוסדה הסוכנות היהודית. ה'תש"ב - מתחיל גירוש יהודי גטו ורשה למחנה ההשמדה טרבלינקה ה'תשט"ו - מטוס אל על מופל בשמי בולגריה, 58 נוסעיו נספו

מסעי-מי יודע?

<https://teman.org.il/content/9900>

פרשה עשירית והאחרונה בספר במדבר. מתחילה בפרק ל"ג, פסוק א' ומסתיימת בסוף הספר, בפרק ל"ו, פסוק י"ג - "חזק חזק ונתחזק". נכתבת ב-189 שורות בספר תורה ויש בה 8 פרשיות (מיקום 34), מתוכן 6 פרשיות פתוחות ו-2 סתומות. בפרשה יש 132 פסוקים (מיקום 12, 1461 מילים (מיקום 32) ו-5773 אותיות (מיקום 28). לפי ספר החינוך יש בפרשת מסעי 6 מצוות (מיקום 23), מתוכן 2 מצוות עשה (מיקום 26) ו-4 מצוות לא תעשה (מיקום 17). מסעי (נקראת לרוב ביחד עם פרשת מטות) תמיד בשבת השנייה בשלושת השבועות. היא הפרשה האחרונה העוסקת בסיפור מסע בני ישראל במדבר סיני ומכילה סיכום של המסע והכנות אחרונות לקראת הכניסה לארץ ישראל. רשימה מפורטת של התחנות בהן חנו בני ישראל במהלך המסע. הרשימה בנויה לפי התבנית "וייסעו מ... ויחנו ב...", ויש קהילות שבהן קוראים אותה במנגינה מיוחדת. יש בה ציוויים לקראת הכניסה לארץ: ציווי על השמדת עבודת האלילים בארץ ישראל, תיאור גבולות הארץ מינוי נשיאים לשבטים, הכנת ערי מקלט וערים ללוויים, ודיני רוצח בשגגה, השלמה לפרשת בנות צלפחד: בני שבט מנשה מתלוננים שהעברת נחלת צלפחד לבנותיו עשויה להביא לכך שהנחלה תעבור לשבט אחר. ה' מקבל את טענתם ומחייב את בנות צלפחד להינשא לגברים מבני שבטן בלבד. **ההפטרה המקורית** של פרשת מסעי, הקשורה לפרשת השבוע, היא בספר **יהושע**, פרק י"ט, פסוק נ"א ("אלה הנחלות") עד פרק כ"א, פסוק ג'. בהפטרה נזכרת הקדשת ערי המקלט בידי יהושע, שהציווי עליה הוזכר בפרשה. הפטרה זו מתועדת בכתבי הגאונים ובמשנה תורה לרמב"ם.. עם זאת, מכיוון שפרשת מסעי נקראת **תמיד** באמצע ימי בין המצרים, אין נוהגים להפטיר בהפטרה זו, משום שהתקבל המנהג להפטיר בהפטרה **השנייה מתלתא דפורענותא**, הפטרות בענייני תוכחה

רש"י ל' ד' - "ואסרה אסר... בנעוריה" - בת ---- שנה ויום אחד נחשבת לבוגרת ואינה ברשות ----. בעל הטורים ל' ה' - "ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה" - אם בעלה חרש - האם יכול הוא להפר את נדריה? רש"י ל"א ה' - "ויקסרו" - מדוע לא הזדרזו בנ"י להתגייס למלחמת מדין? רש"י ל"א ו' - על מי אפשר לומר שהתחיל במצווה וגמר אותה? רש"י ל"א י"ד - "ויקצוף משה על פקודי החיל" - מכאן לומדים שכל סרחון הדור תלוי ב----, שיש כח בידם למחות. מהו פירוש המלים? "ואם הניא אביה אותה" (ל' ו'): 1. מנע 2. הניע 3. סירב "החלצו מאתכם אנשים" (ל"א ג' - עפ"י התרגום): 1. הצילו 2. זרזו 3. חלצו "ויצבאו על מדין" (ל"א ז'): 1. התלכדו 2. התאמנו 3. עלו "ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם" (ל"ג ב'): 1. מקורת 2. אירועים 3. יציאות "לא יחל דברו" (ל"ג ג'): 1. יתחיל 2. יעשה דברו חולין 3. יחול "והיה אשר תותירו מהם לשפים בעיניכם" (ל"ג נ"ה): 1. קוצים או מסמרים חדים 2. פח ומוקש 3. מכשול "מהר ההר תתאו לכם" (ל"ד ח'): 1. תתאו 2. תכבשו 3. תסמנו "והקרייתם לכם ערים" (ל"ה י"א): 1. תכינו/תזמנו 2. תקבעו 3. תהפכו את הערים לקריות "השליך עליו בץדיה" (ל"ה כ'): 1. בכוונה/בזדון 2. במארב 3. ע"י

כלי ציד

"ולא תחניפו את הארץ" (לי"ה ל"ג): 1. תרשיעו/תטמאו 2. תמעלו 3. תבגדו

למתקדמים:

מהו ההבדל בין שבועה לנדר? ב---- אוסר האדם את החפץ עליו, ואילו ב---- הוא אוסר את עצמו על החפץ.

לי"א ב' – "נקום ... מאת המדינים" – למה דווקא המדינים? רש"י: כי ---- (התרגזו) על ריב לא להם. ה'משך חכמה': כי האנשים חשדו במשה שבגלל שהותו הממושכת ב---- ונישואיו לבת ב----, כהן מדין – נשא פנים למדינים ולא נגע בהם לרעה.

לי"א ג' – האלשיך הקדוש מעיר, שהקב"ה וויתר על כבודו וציווה: "נקום נקמת ב---- ב----", אך משה פנה אל העם שיוותרו על כבודם ודיבר על "נקמת ב---- במדין".

לי"א ח' – "ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב" – בעל הטורים כותב, שהביאורו לפני ב---- ודונוהו כדן" – "לא תחיה" (שמי כ"ב י"ז).

רש"י לי"א כ"ג – בענין הגעלת כלים – הכלל הוא: כדרך תשמישו ----.

רש"י לי"ב ט"ז – מניין שהם חסו על ממונם יותר מבניהם? לי"ב כ"ט-ל"ג – בעקבות פסוקים אלה – איך נקרא 'התנאי הכפול'?

נא לסדר את האתרים הבאים עפ"י מיקומם מצפון לדרום: נחלות ראובן, חצי המנשה וגד, מדין, אדום.

בעל הטורים ל"ג י"א – "ויחננו במדבר סין" – בזכות מה הפך מדבר סין למדבר סיני?

לי"ה ז', י"ג – ללויים ניתנו ---- ערים ועוד ---- ערי מקלט. לי"ו ד' – "ואם יהיה היובל" – רש"י וראב"ע: ו---- אם יהיה היובל, לא ---- הנחלה לשבטו

רש"י לי"ו י"א – "מחלה תרצה" ... – כאן מנאן הכתוב לפי ---- (גילן), ובכל המקרא מנאן לפי ----.

א. הסיפורים שמאחורי השירה ספר "מסעי בני ישראל" הוא שירה. רבים מקוראי התורה אכן שרים את המסעות ממנגינת שירה, בזוגות או בשלושות, לפי המסורת שבידם. ככל שירה, גם ספר זה נכתב במיוחד: "ויכתב משה את מוֹצְאֵיהֶם למסעיהם על פי ה'" (במדבר ל"ג ב')

השירה הזאת, הכוללת ארבעים ושנים מסעות, מלאה בשמות מקומות במדבר, שרובם אינם ידועים. מאחוריהם, מסתתרים סיפורים שלמים שלא סופרו על דור המדבר.

יש סיפורים שזכרו בקיצור. כך, יציאת מצרים מוזכרת בפסוק אחד, "ממחרת הפסח... ביד רמה". גם המעבר בתוך הים אל המדבר (בלי חיל פרעה ומלחמת ה' בו, ובלי שירת הים), המעיינות באילים, וחוסר מים ברפידיים (בלי מלחמת עמלק, שנכתבה בספר מיוחד) מוזכרים בקצרה. גם מות אהרן בהר ההר מופיע, בפירוט, כולל תאריך מלא.

לבסוף, הכנעני מלך ערד (בלי מלחמת חרמה) מוזכר לקראת המסע לעבר הירדן.

על אזכורים מתומצתים אלו יש לשאול שלוש תמיהות גדולות: אין שום רמיזה למעמד הר סיני. "מדבר סיני" הוא רק תחנה 'רגילה' בספר המסעות!

אין שום רמז לפרשת התיירים-המרגלים, למשבר ולגזרת 40 השנה. "קָדַשׁ בְּרִיעַ" ב"מדבר פארן" כלל לא נזכרת אפילו כתחנה!

לא נזכרו כלל "נחל זרד" ו"הנחלים ארנון" המופיעים עם שירת הבאר "בספר מלחמת ה'" (שם כ"א, י"ב-י"ד).

תיאוריות שונות ומשונות צמחו משאלות אלה, אבל התשובות לדעתי פשוטות:

1. את מעמד הר סיני אי אפשר לתאר בכמה מילים, מבלי לגמז את משמעותו. הברית בסיני היא עיקר התורה, והיא גם נכתבה ב"ספר הברית". בשום אופן אי אפשר להזכיר בקיצור את הברית בסיני כאילו הייתה אחד האירועים באחת התחנות. מאותה סיבה, לא נזכר בתורה במפורש התאריך המדויק של מעמד הר סיני, כי התורה שייכת לכל יום ולכל הימים.

2. "קדש ברנע" מייצג שבר וכישלון בדרך לארץ. ספר

והורבן. לפי רוב המנהגים (האשכנזים, הספרדים וכן בנוסח רומניא) הפטרה השנייה היא בפסוק ד' עד פסוק כ"ח (הפטרת "שמעו"). במנהג תימן נוהגים ע"פ הרמב"ם שהפטרה השנייה היא הפטרת 'חזון', מפסוק א' עד פסוק כ'. חריג בודד לכך הוא מנהג איטליה, שלא קיבל את מנהג 'תלתא דפורענותא' (ונוהג לומר הפטרת פורענות רק בשבת חזון), ולכן הנוהגים לפיו מפטירים בהפטרת הפרשה המקורית, בספר יהושע. בנוהג צלופחד והאמור ביהושע י"ז לפיהן נחלו חמש נחלות ואת זיהויין, כאשר בתוכן מקום הישובים חומש ושא-נור. ייבנו במהרה, שהחרבו ע"י ממשלת שרון (ה"התנתקות").

חומש ושא נור תובב"א

חומש - היישוב נקרא על שם חמישה כפרים שהיו קיימים באזור בתקופת המשנה והתלמוד ושמו היווני נשתמר בשם הכפר הערבי פנדקומיה (פנטה = חמש ביוונית פֶּנְטָקוֹמִיָּה Pentacomia). חומש שוכן מזרחית לכביש שכס-גינין כ-45 ק"מ מזרחית לנתניה, בשטח הררי תלול, כ-650 מטר מעל פני הים, על הרי השומרון הצפוניים. מזג האוויר באזור מאופיין בקרירות ויובש עקב המיקום הפיזי של היישוב. ממוקם גבוה מסביבתו וממנו תצפית על צפון השומרון, הגליל, החרמון, הכרמל (אוניברסיטת חיפה) ולעבר מישור החוף עד אשדוד.

בסמוך ליישוב נמצאת תצפית 669 הנקראת גם "גבעה 669" בגובה של 690 מטר. הכפר ידוע מהתקופה החשמונאית לפי מטבעות שנמצאו בו, המבוסס על הברייתא של "תחומי ארץ ישראל". וכן נזכר בפסיפס כתובת רחוב (שבעמק בית שאן) כעיריה יהודית בתחום סבסטיה, לצד היישוב שילתא (הוא סילת א-ד'אהר של ימינו. הכתובת שמורה כמעט בשלמותה. עניינה הסוגיה ההלכתית במשנה ובתלמוד על הכללתה או החרגתה של בית שאן ב"תחום עולי בבל" בתקופה שבין שיבת ציון לבין סוף תקופת בית שני, לעניין מצוות התלויות בארץ).

עמד שומם מהתקופה הביזנטית. בשנת 1820 הגיע למקום אחמד אנבר מחברון עם כל משפחתו, בעקבות הזמנה של מושל סנור. בשנת 1830, בעקבות סכסוך של מושל האזור עם הממשל העות'מאני, השתלט הצבא על כמה מכפרי האזור, כולל פנדקומיה, ובזז אותם. למרות זאת הוסיפו משפחות להתיישב במקום. כיום מונה הכפר כ-3,000 תושבים מוסלמים, ברובם צאצאיו של אחמד אנבר. מרבית התושבים מתפרנסים מחקלאות. על אף הנמשכת במקום נוכחות יהודית בעיקר סביב ישיבת חומש.

שא נור - הוקמה סביב מבנה מצודת טגארט שהוקם על ידי משטרת המנדט בשנת 1941, במטרה להגן על כביש שכס-גינין העובר בסמוך (הוא נקרא במקור בניין "משטרת סילת א-ד'אהר" על שם הכפר הסמוך). ב-28 בספטמבר 1977, ביצעו חברי גרעין "דותן" ניסיון התנחלות ראשון במבנה. הם בחרו במקום מאחר שבניין המשטרה היה רכוש ממשלתי, בריטי ואחר כך ירדני. ועבר לחזקת צה"ל לאחר מלחמת ששת הימים. המבנה היה נטוש, אך הוא שימש לאימוני לוחמה בשטח בנוי של טירוני הצנחנים ממחנה סנור הסמוך (מחנה צבא ירדני ששימש כבסיס אימונים באותן שנים). גרעין "דותן", הוקם על ידי תנועת גוש אמונים בינואר 1975 בחיפה, במטרה להקים התנחלות בעמק דותן. בגרעין היו כ-50 חברים, חילונים בעלי מקצועות חופשיים תושבי חיפה, הקריות ועמק יזרעאל. לאחר המהפך בבחירות 1977, החלו לפעול למימוש התוכנית. ניסיון ההתנחלות בוצע ללא אישור כחלק מ"מבצע התנחלות" שארגן "גוש אמונים", בו בוצעו ניסיונות התנחלות בחמש נקודות בו זמנית. צה"ל פינה את כולם מיד ללא התנגדות, לאחר שהושג הסדר שהציע ראש הממשלה מנחם בגין, על פיו יכלו המתנחלים לעבור למחנות צה"ל סמוכים באופן זמני. במסגרת ההסדר שהושג היה על חברי גרעיני גוש אמונים, ללבוש מדי צה"ל ולפעול כחיילים. חברי גרעין "דותן" קיבלו אישור לנקות ולשפץ את מבנה תחנת המשטרה בעודם לובשים מדי צה"ל. מטרת המהלך הייתה למנוע משבר מדיני עם ממשלת ארצות הברית, שהתנגדה להתנחלויות, ולהסוות את ההתנחלות כפעילות צבאית. הם הגיעו למקום ב-12 באוקטובר 1977 והחלו בשיפוצים. אנשי הגרעין התגוררו במבנה המשטרה ובקרוואנים, אך לאחר שנה פקד את היישוב משבר עקב סכסוכים בין חברי הגרעין ורוב המשפחות עזבו את המקום. באוגוסט 1979 אותר שטח של כ-100 דונם ליד עראבה להקמת יישוב קבע לחברי הגרעין בשם מבוא דותן[1] וועדת השרים להתיישבות אישרה את הקמת היישוב בסוף אוגוסט 1979. ההחלטה אושררה בממשלה באמצע ספטמבר, לאור טענות שלועדת השרים להתיישבות לא הייתה סמכות לאשר יישובים הרחק מיישובים קיימים. על

ההחלטה להקים את היישוב ערער יגאל ידן, בגלל התנגדותו להקים יישובים באזורים של אוכלוסייה ערבית צפופה, אך ערעורו נדחה. מבוא דותן עלה על הקרקע ביוני 1981 והמקום חזר לשמש את צה"ל לאימונים.

באפריל 1988 עלתה למקום, קבוצה של אמנים, עולים מברית המועצות, שהקימו במקום כפר אמנים לפי המודל של עין הוד. המקום קיבל אז את השם "שא-נור". מבנה המשרה שופץ ושימש אולם לתערוכות, הוקמה גם סדנה ובית יציקה לפיסול. בסך הכל גרו במקום 11 משפחות של אמנים, רובם ציירים. בתחילת שנות ה-90 של המאה ה-20 הצטרפו אליהם מספר אמנים נוספים עולים מברית המועצות, ביניהם גם אדוארד גרוסמן. בסוף שנת 2000, עם פרוץ האינתיפאדה השנייה, הפכה הגישה להתנחלות המבודדת למסוכנת, רוב האמנים נטשו את המקום ונותרו בו רק 7 תושבים. במקום עברה קבוצה של משפחות ורווקים מאנשי חב"ד להתגורר בו, והם הקימו ישיבה במבנה ששימש את החיילים הירדנים כמסגד. כעבור חצי שנה גם אנשי חב"ד נטשו את המקום ונשארו במקום משפחות בודדות. בשנת 2005, לקראת פינוי ההתנחלות במסגרת תוכנית ההתנתקות, הצטרפו להתנחלות תושבים נוספים, בהם חבר הכנסת אריה אלדד (שיצא ממנה למסע מחאה נגד ההתנתקות), יוסי דגן, ראש המועצה האזורית שומרון, ו-25 תלמידים מיישבת ניר שבקריית ארבע. לאחר גרוש היהודים נמשכים המאמצים להפגין נוכחות יהודית במקום:

מספר חודשים לאחר ביצוע **תוכנית ההתנתקות**, הגיעה קבוצה של כשישים בנות אולפנה לשאנור בהליכה רגלית **מאלון מורה**, אך פונתה באותו יום. **ביום העצמאות** של שנת **2008** הגיעו לשאנור מספר קבוצות מכיוונים שונים לאחר הליכה לילית, שאורגנו על ידי **מטה צפון ומטה חומש תחילה**. התפנו מהיישוב לאחר יום העצמאות. ב-21 ביולי **2009** עשרות הסתננו לשא-נור, כדי לערוך במקום ברית מילה לתינוק שנולד לזוג שפונה מהיישוב. ביולי **2013** התקיים אירוע המוני בשא-נור, בהשתתפות 5 חברי כנסת, סגן השר **אלי בן דהן** וראש **המועצה האזורית שומרון**. ב-28 ביולי **2015** שב כ-200 פעילים מבצע חשאי ליישוב ובהם חבר הכנסת **בצלאל סטרניץ**. חבר הכנסת לשעבר **אריה אלדד** ומספר משפחות שגרו ביישוב כעבור שתי יממות פינה אותם הצבא. ב-15 בנובמבר **2020** פורסם על גרעין שא-נור המתחדש ובו כ-20 משפחות ששמו להם למטרה לבטל את חוק ההתנתקות ולהחזיר את ההתנחלות היהודית בצפון השומרון. ב-17 **נובמבר 2020**, במבצע לילי, עלו ליישוב כ-100 איש, בהם כ-15 משפחות חברות הגרעין, יחד עם ח"כ **אריאל קלנר**, במטרה ליישב מחדש את היישוב. בבוקר הגיעו למקום ראש המועצה האזורית שומרון **יוסי דגן** וארבעה חברי כנסת והביעו תמיכה במתנחלים. ב-23 בפברואר **2021** עלה סיוור ח"כים של סיעת **הציננות הדתית** ליישוב ובו הצהירו על הכנסה של ביטול חוק ההתנתקות בהסכמים הקואליציוניים העתידיים.

ב-16 במרץ **2021** עלו שוב, במבצע לילי חברי הגרעין ליישוב עם 100 איש יחד עם ח"כ **אוריית סטרק** במטרה לחזור להקים היישוב. המתקיימים פונו בתוך כיממה. ב-15 באפריל **2021**, **יום העצמאות** ה-72, עלו אלפים לחגוג בשא-נור באירוע מאושר ומאורגן על ידי גרעין שא-נור **והמועצה האזורית שומרון** בו היו הופעות, טיולים והפנינג.

מקור השם שא-נור בכפר הסמוך סנור. בשנת 1785 הקים השייח יוסוף אל ג'ראר מצודה בכפר על מנת לשלוט על הגישה והדרך לשכם מכיוון צפון. נראה שבניית המצודה החלה כבר על ידי אביו של אל ג'ראר, מוחמד זבין. תושבי האזור מרדו במושל הטורקי שישב בעכו - עבדאללה פאשא. בני ג'ראר מעבר הירדן - המשפחה השלטת בכפר ובאזור - סירבו לשלם מיסים. בעזרת סיוע שקיבל עבדאללה פאשא מלבנון הוא הכניע את המורדים. בשיר השני, אמיר הדרוזים, שלח כוחות מלבנון ובהם גם מאה לוחמים יהודים מהכפרים הלבנוניים תחביה דויר אל-קמר, שכבש את הכפר, ובאותה הזדמנות הרסו ובזזו עוד כפרים בסביבה. משפחת ג'ראר עברה לג'בע המסוכה מדרום הכפר התפרסם בעקבות מרידה זאת ובמרכזו מצויה עד היום מצודה עתיקה שעל חומותיה טבועים שרידי פגיעות הפגזים.

בצומת המוביל אל הכפר מצוי בניין משרה, שנבנה על ידי ממשל המנדט הבריטי על מנת לאכוף את החוק והסדר באזור, בימי המרד הערבי הגדול. המפקד הראשי של המרד הערבי, עבד אל-רחים חאגי מוחמד, נהרג בכפר במרץ 1939, במהלך חילופי אש עם הכוחות

"מסעיי", לעומת זאת, מתאר את המסע שהצליח למרות המשבר והכישלון.

3. **"בספר מלחמת ה' " מתואר מסע צבאי, שהוביל לניצחון ולשירה. מסע זה נכתב לעצמו. לעומתו, בספר "מסעיי" מתואר המסע האזרחי, בלי מלחמות בכלל. "בנחל זרד" וב"נחל ארנון" עבר צבא ישראל ללבד, והדבר רמוז בשינוי הנוסח הקבוע של ספר "מסעיי" ("ויסעו... ויחנו") "משם נסעו, ויחנו בנחל זרד; משם נסעו ויחנו מעבר ארנון... על כן יאמר בספר מלחמת ה'...."**

(שם כ"א, י"ב-י"ד)

ב. גבולות הארץ

גם "ארץ כנען לגְבֹלְתֶיהָ" צופנת בתוכה חידות. חלקן, במיוחד בגבול הצפוני, קשות לזיהוי. לעומת זאת, "לגבול נגב" (שם ל"ד, ג-ה) דווקא קיים זיהוי ברור וטוב.

את "מעלה עֲקָרְבַיִם" זיהו רוב החוקרים בקימוט הכביר של המכתש הקטן. ואכן, מן הכביש היורד מערד לצומת הערבה, ומשם לערבה, רואים בבירור את "ההר הקֶלֶק העֶלָה שְׁעִיר", הקֶלֶק והמְחִילֶק (החשע **י"א, י"ז**, ושם בתרגום, טורא פְּלִיגַא), כגבול הטבעי הדרום-מזרחי של הנגב והרי יהודה. זהו מראה מופלא!

מכאן, התבקש הזיהוי של 'נחל צין'. ואכן, "מדבר צן" שבתורה הוא הר הנגב (=רמת עבדת') שמדרום לבקעת באר שבע. מזיהוי זה של "גבול נגב" עולה המסקנה, שגבול "ארץ כנען" עובר על השפה הצפונית של מכתש רמון לכל אורכו, עד המורדות למרחבי סיני (= "פארן") במערב. ואכן, שם נמצא עין אל-קַדִּיס, השומר את השם "קַדִּיש" בקצה הר הנגב ("מדבר צין") כל מי שעומד וצופה מצפון על מכתש רמון רואה בעינו גבול טבעי מופלא - בין הסלעים של 'חבורת יהודה', לבין אבן החול ושרידי הגעש שבתוך המכתש. אי אפשר שלא לברך "ברוך ה'... עושה מעשה בראשית!"

בספר **יהושע (ט"ו, ב-ד)** מופיע התואר גם כגבול הנחלה הדרומי של שבט יהודה. בהקשר זה, הוא נגש עם גילוי ארכיאולוגי מיוחד במינו.

בתקופת השיא של דוד ושלמה (לדעת רוב החוקרים) הוקמו עשרות יישובים ישראלים קטנים, עם מצודות משמר והגנה, בהר הנגב, בדיוק עד מכתש רמון! רדולף כהן, 'המצודות הישראליות בהר הנגב', קתדרה 11 (1979), עמודים 45-37. זו הוכחה מצוינת לזיהוי המקובל של "מדבר צן הוא קַדִּיש" (במדבר ל"ג, ל"ו) ו"מעלה עֲקָרְבַיִם" בהר הנגב, מהמכתש הקטן עד מכתש רמון. גם המצודות הישראליות באזור 'קַדִּיס' (= "קַדִּיש") ו'קַדִּיש' (= "קַדִּיש ברנע") בסיני מתאימות בדיוק לסיבוב הגבול "מנגב לקדש ברנע..." (שם ל"ד, ד') ובפנייה לצפון מערב לעבר ואדי אל-עריש. ואדי שאותו זיהה כבר רב סעדיה גאון כ"נחל מצרים". בתרגומו לפרק (ל"ד, ה'), ראו במהדורת 'תורת חיים'.

גבולות הארץ מלמדים אותנו נתונים מרתקים נוספים.

ראשית, הכינרת כולה כמו גבולות מדינת ישראל אחרי מלחמת העצמאות. והיישובים בדרומה, כלולים בתוך "ארץ כנען" שממערב לירדן - הגבול יורד מ"כתף ים פְּנֵת קַדְמָה" אל הירדן (שם ל"ד, י"א-י"ב). בלשונו, מדרום רמת הגולן לְנֶהְרִים. נתון מעניין נוסף הוא ש"גבול ים" איננו קו החוף, ויש גם בתורה מים טריטוריאליים - "הים הגדול וגבול..." (שם, ו').

ג. עבר הירדן המזרחי - חלק מהארץ?

האם הירדן הוא גבול הארץ המזרחי? מה מעמדן של נחלות ראובן וגד? במילים אחרות: מהו גבולנו המזרחי? האם 'שתי גדות לירדן', או רק אחת?

לשאלה הזאת יש שתי תשובות בתורה ראו מאמרי 'הארץ והארץ כנען בתורה', באתר שלי. **"ארץ כנען לגְבֹלְתֶיהָ"** (שם, ב') **שוכנת בין הים והירדן**, ודרכי הסחר הגדולות של עמק החוף ושל עמק הירדן קבעו את אופיה הגיאוגרפי-היסטורי: **"והתְּאֵוִיְתֶם לַכֶּסֶם לַגְּבוּל קַדְמָה... וירד הגֶבֶל וּמָחָה עַל כַּתֵּף יָם כְּנַרְת קַדְמָה - וירד הגבול הַיַּרְדֵּנָה והיו תוצאתיו ים המלח..."** (במדבר ל"ד, כ"ג-כ"ד)

כך מפורש גם בפרשת ערי המקלט וערי הלויים: **"...כִּי אֲתֶם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן אֶרְצָה כְּנַעַן... עֲרֵי מִקְלַט תִּהְיֶינָה לָכֶם... אֵת שְׁלֹשׁ הָעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן, וְאֵת שְׁלֹשׁ הָעָרִים תִּתְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן..."** (שם ל"ה, י"ג-י"ד) **"ארץ כנען" כבר הועמדה במוקד של ברית מילה בפרשיות אברהם (בראשית י"ז, ח).**

לעומת ארץ זו, **"הארץ" של ברית בין הבתרים (בראשית ט"ו, י"ח-**

כ"א **כוללת בפירוש גם את עבר הירדן מזרחה**, בין הים והמדבר: "מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת", ועשרה עמים היו יושבים במרחבי "הארץ".

משה לא עבר את הירדן בצו ה', ולא נכנס ל"ארץ כנען", אך האבות. אולם, הוא בהחלט נכנס ל"ארץ" ברגע שעבר את נחל ארנון והוביל את מסע המלחמה נגד סיוח מלך האמרי ועוג מלך הבשן (**דברים א', ד'-ג**, ח-י"ז), והוריש לבני ישראל את "עבר הירדן מזרחה": "מעלער אשר על שפת נחל ארנון ועד הר... חרמון" (**דברים ד', מ"ו-מ"ט**) ופה יש לשים לב לנתון מפתיע! **בכל דברי משה**

שבספר דברים לא נזכרה כלל 'ארץ כנען'. נזכרים רק ביטויים כגון "הארץ הזאת" אשר ה'... נתן לכם", מול "הארץ אשר ה'... נתן... בעבר הירדן" (המערבי; **דברים ג', י"ח-כ**). וכן ביטויים מעין אלה: "כי יביאך ה'... אל הארץ..." (**דברים ז', א'**) "כי אתם עברים את הירדן לבא לרשת את הארץ אשר ה'... נתן לכם..." (שם י"א, ל"א) "ועברתם את הירדן וישבתם בארץ אשר ה'... מנחיל אתכם..." (שם י"ב, ו) האיסור על משה לבוא אל "ארץ כנען אשר נתן לבני ישראל" (**דברים ל"ב, מ"ח-נ"ב**) נזכר רק פעם אחת בספר **דברים, לא** מפי משה אלא כדבר ה' (ובלשון ספר במדבר). **בלשונו של משה היה רק איסור לעבור את הירדן**. משה אף מתאר איך התחנן אל ה', ואיך הורה לו ה' לעלות "ראש הפסגה" ולשאת עיניו "ימה וצפנה ותימנה ונגם" **מזרחה וקצה בעיניך**, כי לא תעבר את הירדן הזה!"

לאור זאת, מסתבר ש**ספר דברים לא נאמר לקראת הכניסה לארץ (כמקובל)**, אלא הוא ספר הברית של התורה בארץ!

שתי הוכחות ברורות לפער הזה בין שתי מערכות הגבול, ובין ספר במדבר לבין ספר דברים, אנו מוצאים בפרשת חקת ובפרשת מטות, לעומת פרשת דברים.

ראשית, בניגוד ברור לפרשת דברים, בספר **במדבר לא** הוזכרו בני ישראל שלא לפגוע ושלא לכבוש מארצות אדום, מואב ועמון 'אף שעלי' (=עוד מדרך כף רגל"; **דברים ב', ה'**, ו-י, ו-י"ט). זאת, כיוון שהכניסה ל"ארץ כנען", צפויה רק במעבר הירדן, ועבר הירדן המזרחי 'בחוץ'. רק בספר דברים, בו הגבולות כוללים את כל "הארץ" עד המדבר, יש צורך להזהיר את משה ובני ישראל שלא להתגרות מלחמה בבני עשו ובבני לוט, משום שזכויותיהם בארצותיהם כלולות בהבטחות ה' לאברהם. בספר במדבר זה כלל לא עלה על הדעת.

הוכחה נוספת היא העובדה שעצם הבקשה של בני ראובן וגד לקבל את נחלתם ממזרח לירדן, עוררה תגובה נזעמת מאד מפי משה. הדבר רנבע מכך שהביטוי "אל תעברנו את הירדן" (**במדבר ל"ב, ה'**) התפרש כהפניית עורף למלחמה על ארץ האבות המקודשת, "ארץ כנען", שממערב לירדן. בפרשת דברים, לעומת זאת, לא נזכרה כלל בעיה כזאת!

ד. החלוציות המגשרת של שנים וחצי השבטים

בתורה גם מצוי ה'יגש' בין שתי התפיסות ושתי מערכות הגבול, בין שני עברי הירדן. ה'יגש' הוצב ברעיון החלוצי.

הצעת ה'חלוצים' "לפני בני ישראל" (שם ל"ב, ט"ז-י"ט) נועדה לענות על חרדת משה מפני משבר נוסף עם שבטים שאינם רוצים לקחת חלק במלחמה על "ארץ כנען". אולם, ברקע נותרה השאלה מה יקרה אם שבטים (לא כתפי מלחמה) יתחילו מעבר לירדן מזרחה. האם הם לא יורחקו בעתיד מרוב שבטי ישראל, ויחשבו כמו עמי עמון ומואב, ומדן? מה ימנע מהם להיות כשבטים שפרשו, היושבים על אדמה "טמאה"? החשש הזה עתיד להיזכר בפירוש בוויכוח בין השבטים בספר יהושע (כ"ב, י"ט-כ"ח). משה שמע במילים "אל תעברנו את הירדן" (**במדבר ל"ב, ה'**) טון של התחמקות מהמערכה הקשה ביותר ומרד נוסף נגד ההנהגה החותרת אל ארץ האבות. התפרצותו של משה ודבריו הארוכים משקפים את המתח העצום לקראת השלב האחרון והקשה במסע. אך משה לא ויתר על הרעיון החלוצי, כיגש' בין שני עברי הירדן, אלא ניסח אותו מחדש בהזכירו את שם ה' 4 פעמים - 'גשר של קדושה': "אם תחלצו לפני ה' למלחמה... ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשב, והייתם נקיים מה' ומישראל - והיתה הארץ הזאת לכם לאחזקה לפני ה' " (**במדבר ל"ב, כ"ג**) שאלת הגבול המזרחי תלויה לא רק בהתנדבות החלוצית (וזה המקור לרעיון) אלא בקדושת הארץ. **אם תשתתפו עם כלל שבטי ישראל במלחמה על "ארץ כנען", תתקדש לכם גם נחלתכם המזרחית, "לפני ה'".** אם לא - הירדן יישאר גבול מזרח לארץ האבות המקודשת. כלשון משה בפרשת דברים: "ה'..."

הבריטים, ונקבר באופן זמני במקום

לאחר מלחמת ששת הימים העביר צה"ל בסיסי טירונים ליהודה ושומרון. בסיס האימונים של חטיבת הצנחנים הוקם מדרום לסנור במחנה נטוש של הלגיון הערבי. המטרה הייתה לחזק את הביטחון השוטף באזורים בהם יש אוכלוסייה ערבית, ולנצל את השטחים הפנויים לאימונים. בשנת 2003 החליט צה"ל להעביר את בסיס הצנחנים למקום אחר, בשל בידודו של הבסיס באזור ערבי צפוף, ופיגועי ירי ומטענים בדרך אליו. בשנת 1977 התיישב בבניין המשטרה הסמוך לסנור גרעין

3 ק"מ מזרחית מהכפר סנור, מצוי תל חייבר שבו נמצאו שרידים מהתקופות הרומית, הביזנטית והערבית הקדומה. התל נקרא במפות הסקר הבריטי משנת 1888 בשם "Tel Kheibar" ובמפה הישראלית 'ג'בל חיבר'. התל מתנשא לגובה 492 מטר מעל פני הים. התל נבדק בסקר הר מנשה. השטח נטוע עצי פרי, מצויים בו בורות מים, יש בו מעט שרידי ביצורים והוא מוקף בחומה נמוכה אשר לא נאמד מועד הקמתה. כמו כן נמצאו באתר שרידי סרקופאג מהתקופה הרומאית. שם המקום משך את תשומת לב החוקרים לאור הדמיון בינו לבין שם השבט היהודי חייבר שברח מערב הסעודית במאה ה-7. מקום נוסף בארץ בו חיים מוסלמים אשר מזהים עצמם עם צאצאי יהודי חייבר הוא יטה, בדרום הרי חברון. ח'רבת חייבר רחוקה מנתיבי התחבורה בארץ ישראל ומתאימה כמקום מקלט לשבט היהודי שברח ממוחמד בעקבות קרב חייבר, בשנת 628.

הארכאולוג צבי אילן סייר במקום בשנת 1971, ומצא כי תושבי הכפר סאנור הסמוך מודעים לכך "כי שם גרו היאהוד בימי קדם (ח'רבת חייבר)". התושבים יודעים גם על מסורת ערבית-מקומית שעל פיה כאשר גורשו היהודים מחצי האי ערב היו שבחרו לעלות לארץ-ישראל ולהתיישב בח'רבת חייבר אשר בעמק סאנור. מסורת מקומית נוספת מספרת על מלך יהודי שישב בכפר סאנור ועל בתו שישבה בתל חייבר.

למה נכתבו המסעות הללו ?

פרשת מסעי מסיימת את ספר במדבר ומתארת לפרוטרוט את התחנות הרבות במסע נדודיהם של בני ישראל במדבר במשך ארבעים שנה. רשימה זו של "ויסעו...ויחננו" שאלה עקרונית: אילו תכנים ראויים להיכתב ולהיזכר לדורי דורות בספר המקודש ביותר? מדוע ראתה התורה צורך לפרט את המסע ומה חלקה של תקופה מכריעה זו בעיצוב דמותו של עם ישראל.

רש"י: למה נכתבו המסעות הללו? להודיע חסדיו של מקום. שאף על פי שגור עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר, לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחה. שהרי אין כאן אלא ארבעים ושנים מסעות - צא מהם י"ד, שכולם היו בשנה ראשונה, קודם גזירה, משנסעו מרעמסס עד שבאו לרתמה. שמשם נשתלחו המרגלים, שנאמר (במדבר יב) 'ואחר נסעו העם מחצרות ויחננו במדבר פארן' (ומיד אחר כך) (שם יג) 'שלח לך אנשים'. וכאן [בסדר המסעות, פסוק יח] הוא אומר 'ויסעו מחצרות ויחננו ברתמה', למדת שהיא [=רתמה] במדבר פארן [שבפרק יב]. ועוד הוצא משם שמונה מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד ערבות מואב בשנת הארבעים, נמצא שכל שמנה ושלושים שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות. זה מיסודו של רבי משה הדרשן. ורבי תנחומא דרש בו דרשה אחרת: משל למלך שהיה בנו חולה והוליו למקום רחוק לרפאותו, כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעות. אמר לו כאן ישנו, כאן הוקרנו, כאן חששת את ראשך.

רמב"ם, מורה הנבוכים, חלק ג' פרק נ': יש כאן דברים שהם סתרי תורה גם כן, כבר נכשלו בהם רבים וצריך לבארם, והם אלו הספורים אשר ספר בתורה, אשר יחשבו רבים שאין תועלת בזכרם... ומזה הזכרת המסעות יראה מפשרות של ענין שזכר מה שאין תועלת בו כלל, ומפני זאת המחשבה העולה על הלב אמר "ויקרב משה את מוצאייהם למסעיהם על פי ה'" [כלומר משה כתב על פי ה' ולא מעצמו], ומקום הצורך אליו גדול מאד, מפני שכל הנסים אין אמתתם ברורה רק [למי שראם, אך לעתיד יהיה זכרונם סיפור, ואפשר שיכזיבם השומע, וידוע שאי אפשר להיות וגם לא יצויר שיהיה הפלא עומד קיים לדורות לפני אדם כלם. ומפלאי התורה מן הגדולים שבהם, עמוד ישראל במדבר ארבעים שנה והמצא בו המן בכל יום, והמדבר ההוא כמו שזכר הכתוב [דברים ח] נחש שרף יעקרב וצמאון אָשֶׁר אֵין מַיִם, והם מקומות רחוקים מאד מן הישוב, בלתי טבעיים לאדם... ואלו [=ההישרדות של עם שלם, תקופה ארוכה בתנאים קשים] כלם מופתים גדולים גלויים נראים, וכאשר ידע השם יתעלה שאפשר

נתן לכם את הארץ הזאת לרשתה – חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל... עד אשר יניח ה' לאחיכם ככם, וירשו גם הם את הארץ אשר ה' נתן להם בעבר הירדן (=המערבלי) (דברים ג, י"ח-י"ט)

ה. קדושת הנחלות והמאבק נגד שפיכות הדמים

ששת ערי המקלט וארבעים ושנים ערי הלויים (שגם בהן היה מקלט, במדבר ל"ה, ו-ז) בפריסה ארצית מיועדות למאבק בשרשרות הנקם של 'גאולת הדם'. שרשרת הנקם הזו שוררת עד היום בחברה שבטית. אולם, דווקא קדושת הארץ מחייבת מאבק חריף ותקיף נגד שפיכות הדמים בשרשרת:

"ולארץ לא יכפר לדם אשר שפך בה... ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה, אשר אני שכן בתוכה, כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל" (במדבר ל"ה, ל"ג-ל"ד)

לפקפק באלו המופתים בעתיד, כמו שמפקקים בשאר הסיפורים, ויחשבו שעמידתם היתה במדבר קרוב מן הישוב שאפשר לאדם ללמוד בו, כמו המדברות ששוכנים בהם הערביים היום, או שהם מקומות שאפשר לחרוש בהם ולזרוע ולקצור, או להזון באחד הצמחים אשר היו שם, או שמטבע המן לרדת במקומות ההם תמיד, או שיש במקומות ההם בארות מים, ומפני זה הסיר המחשבות ההם פלם, וחזק עניני אלו הפלאים פלם בְּבֹאֵר המסעות ההם, שיראו אותם הבאים וידעו גודל הפלא, בישיבת מין האדם במקומות ההם ארבעים שנה.

ר' עובדיה ספורנו, על במדבר, פרק ל"ג, פסוק א' רצה האל יתברך שיכתבו מסעי ישראל להודיע זכותם בלכתם אחריו במדבר בארץ לא זרועה, באופן שהיו ראויים להכנס לארץ.

מתוך פניני הלכה הרב אליעזר מלמד שליט"א

שבוע שעבר ח – עוד מאיסורי סחורה

השבוע: ט – בהבלעה והקפה הכסף אינו מתקדש

כאשר מבצעים מכירה מותרת בפירות שביעית, היינו מכירה מועטת לצורך אכילה ושלא כדרך מסחר, ואין רוצים שהכסף ייתפס בקדושת שביעית, אפשר להבליע את תשלומי בדבר אחד. לדוגמא: הקונה מחברו פתוחים של שביעית ובשר, ומחיר כל אחד מהם מאה שקלים, מותר שיסכימו ביניהם שהתשלום עבור הבשר יהיה מאתיים שקלים, והפירות ינתנו במתנה, ועל ידי כך הכסף לא ייתפס בקדושת שביעית וכן כאשר אדם בא לקנות אתרוג של שביעית ולולב ומחיר כל אחד מהם מאה שקלים, אלא שהוא חושש לשלם למוכר עבור האתרוג, שמא המוכר לא ידע לנהוג כהלכה בכסף שייתפס בקדושת שביעית. יאמר למוכר שהוא משלם עבור הלולב מאתיים שקלים ויבקש את האתרוג במתנה (רש"י סוכה לט, א). ויש אומרים שאין צורך לומר שהאתרוג במתנה אלא די שיאמר שהתשלום הכולל הוא מאתיים שקלים והקונה יכוון שהם עבור הלולב (עי' רמב"ם ח, יא לדעת רבי, בנוסף לכך שבהבלעה אין הכסף נתפס בקדושת הפירות, גם אין בזה איסור סחורה, ולכן מותר למכור פירות שביעית על ידי הבלעה. אמנם בכל אופן אסור לסחור בפירות שביעית כדרך כל השנים כדי להרוויח, אלא ההיתר הוא למכור מעט ובמקום שאינו קבוע בשוק, כדי לסייע לאספקת המזון ולא כדי להתעשר, כמבואר בהערה. כתב תוס' סוכה לט, א, יוליתבי, שאין איסור סחורה בהבלעה. וכ"כ ר"ש שביעית ז, ג, ירושלמי; שבת הארץ ה, יג, א, 2; ו, א, ג, 5; ח, יא, ב. אמנם נלע"ד שכל ההיתר הוא רק לגבי החלק האסור מדרבנן, היינו שגם מסחר שלא למטרת התעשרות במסגרת מצומצמת אסור, והתירו רק על ידי שינוי משמעותי, שיהיה הוא לוקט ובנו מוכר, או שימכור מה שנתר ממה שאכל. אבל בהבלעה אפשר ללקוט ולמכור, הואיל ועל ידי הבלעה הוא משנה מדרג המסחר. וכיוצא בזה משמע משבת הארץ ה, יג, א, 2, שהיתר הבלעה הוא כשאינו מוכר במקום קבוע. וכן בחכמת אדם שערי צדק יח, ד, התיר בזה רק באקראי. וכיוצא בזה כתב באו נדברו ד, ט, שלא התירו מכירה בהבלעה בסוחר ממש כדי להרוויח. יש אומרים שמוטר להבליע פירות שביעית באריזה ששוה פרוטה (מרו הרב קוק, הרב טיקוצ'נינסקי), ויש מחמירים שההבלעה תהיה בדבר ששוה יותר (צ"ח הקודש ח"א טו. ועיין מאמ"ר ז, ט) גם כאשר המכירה נעשית בהקפה, הכסף אינו נתפס בקדושת הפירות. שהואיל והכסף משולם לאחר שהפירות כבר נאכלו, אינו יכול להיתפס בקדושתם. כמו כן כאשר המכירה מתבצעת בצ"ק דחוי או בכרטיס אשראי, אין הכסף שנכנס לחשבון נתפס בקדושה. בע"ז סב, ב, מבואר שאין הדמים נתפסים בקדושה בהקפה. ואמנם לר"י גם אם הפירות עדיין קיימים, כיוון שהתשלום היה לאחר לקיחת הפירות, הרי הוא כתשלום חוב ולא נתפס בקדושת הפירות, וסמך עליו בחזו"א הואיל ושביעית מדרבנן. אולם לרש"י, רמב"ן, ר"ן ומאירי, רק כאשר הפירות נאכלו לפני זמן התשלום, הכסף אינו נתפס בקדושת הפירות, שאז אין לו במה להיתפס. וכ"כ מרן הרב בשבת הארץ ח, כ; ערוה"ש כט, כד. לעניין צ"ק, כתב במאמ"ר ז, ט, שאם הוא דחוי, הכסף שמתקבל עבורו אינו נתפס בקדושת הפירות. ובאול"צ (ב, ל), כתב שאינו נתפס גם כשאינו דחוי.

שבוע הבא א"ה: י – ביעור פירות שביעית

פיוט

פיוט מסוג "רשות", לרבי שלמה אבן גבירול, המושר בשירת הבקשות של יהודי מרוקו בלחנים שונים. בימינו הוא מוכר ומושר בעיקר בלחן שהצמיד לו הרב חיים לוק, שהוא במקור לחן של שיר מרוקאי פופולרי מאת המוזיקאי עבדל צ'אדק שקארה. בלחנו זה הוא בוצע גם ע"י אמנים ישראלים כמו מיכה שטרית ושם טוב לוי. ר' שלמה אבן גבירול, מיר שהוא עצמו היה רדוף וחיו ידועי חולי וסבל, מציב לפני הקורא שיר קצר ומרוכז מאוד המבטא תחושה של סערת נפש עזה, פחד ובהלה. הדוברת בשיר – הרעיה - מתדפקת על השער כמוצא אחרון. היא נרמסה עד עפר בידי אדום - חזיר היער, ועתה היא נרדפת בידי ישמעאל - הפרא. השער נעול, וזעקה גדולה מתמלטת מפיה במשפטים לא סדורים ובחזרה תכופה. לכל אלה מצטרף העלבון הקשה של שפחת המשפחה המתגאה ומתנשאת על הגבירה ובן השפחה הפרא הרודף

השיטה של התורה בנויה על הכרעת דין מוות לרוצח במזיד רק בבית משפט מוסמך: "ולא ימות הרצח עד עמדו לפני העדה למשפט" (שם, י"ב) ומנגד, על "מקלט" בטוח בכל אזור בארץ, לרוצחים בשגה תרבות נקמת הדם' ויגאלת הדם' כמעט ונעלמו מתוך החברה היהודית. רק בארגוני פשיעה שבתוכנו עדיין שוררת נקמת הדם', אבל 'גאולת דם' כתרבות נעלמה מהחברה היהודית. הרב קוק ראה דגם דומה במצוות רבות בתורה במאמרו 'חזון הצמחונות והשלום'. ראו ספרי, 'המקור הכפול – השראה וסמכות במשנת הרב קוק, פרק ד'. שבהן יצרה התורה מערכת מופלאה שמסוגלת להביא את החברה לתיקון. תיקון זה לא מופיע בבת אחת (דבר שהוא בלתי אפשרי!), אלא בתהליך היסטורי ארוך וממושך. בניגוד להאשמות שונות בתקופות שונות, המצוות וההלכה אינן מתפשרות על האידיאלים הנצחיים, ואינן 'מסתפקות במועט'. הן מובילות אל היעד, אל האור הגדול, בסבלנות ברזל, שהיא בעצמה מכילה את האור הגדול בהקטנה מכוונת. עצם התהליך הארוך יש בו משהו מ'האינסופי', המוביל אל גילוי עליון יותר ויותר של 'האינסופי' בחיים הממשיים.

על פי מבט זה, קל לגלות, שהתורה חוללה מהפכות רבות במסלול היסטורי מדורג, מבלי לשבור את המוסדות החברתיים והשבטיים. נסקור בקצרה מספר דוגמאות בולטות:

1. התורה לא ביטלה כליל את **העבדות**, אלא הכניסה אותה למסגרת משפטית עם שילוח לחופשי כרעיון מכוון. בסופו של תהליך היסטורי, העבדות בוטלה בעולם התרבותי.
2. התורה לא ביטלה את **השבטים**, אלא יצרה כלים ותהליכים לאחדות על-שבטית. בסופו של תהליך היסטורי נוצרו עדות ומגזרים במקום שבטים, אך העיקר הוא עם ישראל בכללו.
3. התורה לא אסרה **ריבוי נשים**, אלא הציבה אידיאל של איש ואשה בגן עדן, והסתייגה מפילגשות בחובת נישואין מלאים לבת שנמכרה לאָמָה (**שמות כ"א, ז-י"א**) ולשבויה אשת יפת תאר (**דברים כ"א, י-י"ד**). למעשה, התורה הסתייגה גם משתי נשים, ש"האחת אהובה והאחת שנואה" (**דברים כ"א, ט"ו-י"ז**). בסופו של תהליך היסטורי, נקבע חרם רבינו גרשום האוסר על נשיאת שתי נשים.
4. התורה לא אסרה **אכילת בשר** (כמו שנרמז אצל אדם הראשון, **בראשית א', כ"ט** בניגוד לט', ב'ה'), אלא אסרה כליל דם וחלב, ויצרה הגבלות כשרות מכוונות: הצמחונות נותרה אידיאל עתידי!
5. התורה לא אסרה **מלחמות**, אבל הטילה עליהן מגבלות. התורה חייבה קריאה לשלום תמיד (**דברים כ'**), כיוון שהשלום נותר אידיאל עתידי (**ישעיהו ב', ב-ד**)!

התפשטות רעיונות התורה בעולם, יכולה להוביל לעצירת שפיכות הדמים והנקמות, ולהביא כפרה לארץ, לקראת עולם של 'צמחונות ושלום'.

נדודי המדבר עד שנת הארבעים

1. "פנו וסעו לכם המדבר דרך [המובילה אל] ים סוף" (**במדבר י"ד, כה; דברים א', ט**).
2. "ונפן ונסע המדברה דרך [המובילה אל] ים סוף ... ונסב את הר שעיר ימים רבים" (**דברים ב', א**).
3. "משם נסעו הגדגדה ומן הגדגדה יטבתה ארץ נחלי מים" (**דברים י', י**).
4. "וַיַּעֲבֹר מֵאֵת אֲחִינוּ בְּנֵי־עִשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשַׁעֲרֵי מִדְבַּר הַעֲרָבָה

בשכחת הליל. התדפקות הרעיה על השער היא מעין היפוך של הפסוק (בשיר השירים ה, ה) 'קול דודי דופק פתחי לי אחתי, רעיתי, יונתי, תמתי'. קריאת האהבה המתונה בארבעה כינויי חיבה מפי הדוד הפכה לזעקת אימה מפי הרעיה המבוהלת והרדופה. עד לסיום השיר אין הדוד מתגלה, אין הוא חושף פניו, וודאי אינו פותח את השער. המתח בשיר מועצם על ידי הנתק בתקשורת: הרעיה מבקשת, מפצירה ומתחננת, אך הכל חתום בפניה, הכל לא-נודע.

שער פתח דודי	קוימה פתח שער / פי נבקה נפשי
גם נשערה שער	
לי לעגה שפחת	אמי, ורם לבא / יען שמוע אל קול
צעקת יער	
מני חצות לילה	פרא רדפני אחרי אשר רמס אותי
חזיר יער	
הקץ אשר נחתם	הוסיף עלי מכאוב / לפי, ואין מבין לי
ואני בער	

שער פתח דודי – הרעיה, המסמלת את עם ישראל הנרדף ע"י אויביו, מתדפקת על השער הנעול ומבקשת מהדוד, הוא הקב"ה, שיפתח את השער ויגאל אותה ממצוקתה. התדפקות הרעיה על השער היא מעין היפוך של הפסוק קול דודי דופק פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תמתי (שיר השירים ה, ה) **פי נבקה נפשי** – הלשון על פי תהלים ו, ד: ונפשי נבקה מאד ואתה ה' עד מתי. נשערה שער – נפשי סוערת ומבוהלת. הלשון על פי יחזקאל כז, לח: ומלכיהם שיערו שער רעמו פנים. חילוף האותיות: סער-שער, מרמו על בהלה שגורמת לשיער לסמור. **לי לעגה שפחת אמי** – הגר, שפחת שרה, המסמלת את בני ישמעאל המוסלמים המתנכלים לעם ישראל ולועגים לו, כפי שלעגה הגר שפחת שרה לשרה: ותרא פי הרתה ותקל גברתה בעיניך (בראשית טו, ד) **יען שמוע אל קול צעקת יער** – האל שמע את צעקתו של ישמעאל, שעמד למות מצמא, בעת שגורש עם אמו מבית שרה. כמתואר בבראשית כא, יז: וישמעאל אלהים את קול הצער ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלהים את קול הצער בצערך הוא שם. אותה שמיעה הולידה את כל צאצאי ישמעאל, המצרים מאז לישראל. **מני חצות לילה פרא רדפני** – הפרא מסמל את בני ישמעאל, המוסלמים, על פי תיאורו של ישמעאל בבראשית (טז, יב). חצות לילה מסמל את שיא חשכת הגלות וגם את אמצע, מחצית שנות הגלות שעברו על ישראל עד לזמן כתיבת השיר. במחצית מאותן שנות גלות נרדפו ישראל ע"י המוסלמים שעלו לשלטון באמצע שנות הגלות שעברו מן החורבן עד לזמן כתיבת השיר. **אחרי אשר רמס אותי חזיר יער** – המוסלמים, בני ישמעאל הפרא, רודפים את הרעיה אחרי תקופה ארוכה שעונתה בידי חזיר היער. חזיר היער מסמל את הנוצרים, רומי ואדום, בני עשיו, שהמדרש (בראשית רבה סה) מדמה אותו לחזיר. **הקץ אשר נחתם** – הקץ הוא עת הגאולה, קץ הגלות. קץ הגאולה סתום ולא ידוע, ואין מי שיפרש ויגלה את מועד הגאולה, כפי שמופיע מספר פעמים בנבואותיו של דניאל: ויאמר לך דניאל כי סתמים וסתמים הדברים עד עת קץ (דניאל יב, ט). **הוסיף עלי מכאוב לפי** – קץ הגלות נסתם ממני, דבר המוסיף על מכאובי. **ואני בער** – ואיני יודע למצוא ולגלות את מועד הגאולה. הלשון על פי תהלים עג, כב: ואני בער ולא אדע.

מספר האגדה

מדרש רבה, מגילת איכה, פתיחתא כג; מדרש רבה, מגילת איכה, פרשה ד, טו;
מדרש רבה, מגילת איכה, פתיחתא כג; מדרש רבה, מגילת איכה, פרשה ד, טו;
 שמונה עשרה שנה היתה בת קול יוצאת בפלטין של נבוכדנאצר ואומרת: "עבד רע, עלה והחרב בית רבנו, שאין בנינו שומעים לוי". נתירה ולא עלה, אמר: אינו מבקש אלא לכבשני ולעשות לי כמו שעשה לזקני. מה עשה? בא וישב בדפני של אנטוכיא ושלח נבוכדנאצר רב טפחים להחריב את רוישלים. עשה שם שלוש שנים ומחצה, בכל יום מקיף את רוישלים, ולא היה יכול לכבשה; בקש לחזור. נתן הקדוש ברוך הוא בלבו, התחיל ממצד בחומה והיתה שוקעת בכל יום טפחים ומחצה עד ששקעה כלה. וכן ששקעה כלה נכנסו השונאים לרוישלים. על אותה שעה הוא אומר: "לא האמינו מלכי ארץ וכל (קרי: פל) ישרי תבל כי בא צר ואויב בשערי רוישלים" (איכה ד, יב).

הזכורת לימי בין המצרים

הימים שבין י"ז בתמוז לתשעה באב נקראים: ימי בין המצרים, על שם הכתוב (איכה א): כל רודפיה השיגוה בין המצרים. ואמרו חכמים: אלו ימי הצרה שבין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב, שבהם קטב מרירי (שם שד מוזיק) מצוי ושאר מזיקים שולטים בהם, וצרות רבות ורעות מצאו את ישראל בדורותיו בימים אלה. וכן חרב הבית בראשונה

מאילת ומעצלו גבר" (דברים ב, ח). (באי האלמוגים נמצא נמל קדום, ה מלכים-א, ט, כ; ה) הר שער הוא אדום הדרומית.

- ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש" (דברים ל"ג, ב).
- מדבר צין הוא הר הנגב, דרום ארץ כנען (ומערב אדום הצפונית); קדש בקצה הדרום-מערבי.
- הר ההר הוא הר חתונך (ולא הר על גבי הר כמקובל).

שנת הארבעים המסע מסיבב לאדום הצפונית עד גבול מואב
 "ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבב את ארץ אדום ותקצר נפש העם בדרך" (במדבר כ"א, ד).

"ותקצר נפש העם בדרך ... הנחשים השרפים..." (שם, ד-ו).
 "ויסעו מצלמונה ויחנו בפונו" (במדבר ל"ג, מ).
 תל פינאן שמר על השם הקדום בגלל מכרות הנחושת הסמוכים אליו.
 "ויסעו מפונו ויחנו באבת" (שם, מ); המעלה הקצר והנוח להרי אדום.
 "ויסעו מאבת ויחנו בעיי העברים בגבול מואב" (שם, מד).

ארץ מואב ומעברות הארנון
 "ויסעו מאבת ויחנו בעיי העברים [בגבול מואב] במדבר אשר על פני מואב ממזרח השמש" (במדבר כ"א, יא; ל"ג, מ); נחל זרד שבתורה איננו וודי אל-חסה, כי הוא מצפון לעיי העברים במדבר מואב.

"משם נסעו ויחנו בנחל זרד" (במדבר כ"א, יב); "והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמונה שנה..." (דברים ב, יג-ד); נחל זרד זוהה עם וודי נוחיילה על ידי פרופ' יהודה אליצור וישראל שם.

המלחמה בני הדור הצעיר (דברים ב, יד); נחלי זרד וארנון לא נזכרו במסעי בני ישראל, והעם נסע (אחרי המלחמה) מעיי העברים היישר לדיבן גד שמצפון לארנון (ל"ג, מה). מחנה ישראל במדבר מואב ממזרח לארץ מואב הגרעינית (דברים ב, ח-א); מצודות הגנה (מודיניות) על מואב הגרעינית נחשפו ממערב לאפיק וודי נוחיילה.

3. "ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון מלך חשבון דברי שלום... ולא אָבָה סיחון מלך חשבון... כי הקשה ה' א-לוהיך אל רוחו ואמץ את לבבו למען תתו בידך כיום הזה" (דברים ב, כו-ט); המשלחת ממדבר קדמות גרמה לסיחון להציב את צבאו אל פני המדבר ביהץ, וחשפה אותו להתקפת פתע (מאחור) של בני ישראל אחרי שעברו את מעברות הארנון בעקבות הסופה.

"על כן ייאמר בספר מלחמת ישראל את והב בסופה ואת הנחלים ארנון" (במדבר כ"א, יד). הסופה הרחיקה ממעברות הארנון את כוחות הצבא של סיחון; קומו סעו ועברו את נחל ארנן ראה נתתי בידך את סיחון מלך חשבון האמרי ואת ארצו..." (דברים ב, כד).

"ואת הארץ הזאת ירשנו בעת ההוא מערער אשר על נחל ארנן..." (דברים ג, יב); "מערער אשר על שפת נחל ארנן..." (דברים ד, מח); שרידי מצודה מואבית מימי המלוכה נמצאו בערעיר בדיוק על שפת נחל ארנון; ערוער הקדומה הייתה קצת מזרחה בקצה מעברות הארנון.

"כי חשבון עיר סיחון מלך האמרי הוא והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנן על כן יאמרו המושלים בואו חשבון" (במדבר כ"א, כו-כז). מלכות סיחון אפשרה לבני ישראל לכבוש את מואב הצפונית בלי לפגוע בבני לוט (דברים ב, ט, כד); שרידי חשבון הקדומה נמצאו בתל אל-עומיירי; תל חיסבאן מתקופת המלוכה שמר על השם חשבון.

מואב הצפונית וארץ מדין - מחנה ישראל ביניהם

- צבא ישראל עבר את הארנון והיכה את סיחון ו"את כל עמו" (במדבר כ"א, כג-כד).
- בשלב הבא הגיע בלק מלך מואב ופגש את בלעם ב"עיר מואב אשר על גבול ארנן אשר בקצה הגבול" (במדבר כ"ב, לו).
- "בספר מלחמת ה'", אחרי נס הבאר הגיע צבא ישראל אל "במות" (=בית בעל מעון, במדבר כ"א, יט); בשלב הבא לקח בלק את בלעם "במות בעל, וירא משם קצה העם" (כ"ב, מא); ג'בל מעין הוא ההר הגבוה ביותר במואב הצפונית.

4. צבא ישראל המשיך "ומבמות [אל] הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה" (כ"א, כ); בשלב הבא לקח בלק את בלעם "שדה

צופים אל ראש הפסגה ; אפס קצהו תראה... (כ"ג, יג-יד).

ובשנייה בימים אלה של מצרים ומצור ומצוק. משום כך הוקבעו כל ימי בין המצרים לאבל על חורבן בית המקדש. לכן ממעטים בימים אלה בשמחה, ואין נושאים נשים מי"ז בתמוז עד לאחר תשעה באב, ואין עושים מחולות וריקודים בימים אלה ואין שומעים בהם קול נגינה משום כלי שיר, ואין עושים טיולים וביקורים של תענוג ואין מסתפרים בהם. ואולם הספרדים נוהגים לשאת נשים עד ר"ח אב ונוהגים בהתר תספורת עד השבוע שחל בו תשעה באב, כדעת מרן הבית יוסף. וכן נוהגים שאין מברכים 'שהחיינו' בימים אלה על בגד חדש או על פרי חדש, כיוון שהזמן הוא זמן פורענויות ואין לברך 'שהחיינו' לזמן פורענויות, ולכן אין לובשים בגד חדש ואין אוכלים פרי חדש. אבל אם נזדמנה לו מצווה עוברת כגון ברית מילה או פדיון הבן, מברך 'שהחיינו'. וכן אם נזדמן לו פרי חדש שלא ימצא לו אחר תשעה באב - מברך ואינו מחמיץ ברכת המצווה. ונוהגים היתר לברך 'שהחיינו' בשבת. ולכן, אם נזדמן לו פרי שלא ימצא אחר תשעה באב ואפשר לו להשהות הפרי עד ליום שבת - ראוי להשהותו ולברך 'שהחיינו' בשבת. אשה הרה שמתאוה לפרי חדש, וכן חולה שצריך לבריאות, אוכלים.

ויכתוב משה את מוצאייהם למסעיהם

הרב יואל בונו שליט"א

בפרשת מסעי מופיע ציווי מיוחד על משה, לכתוב את מסעי בני ישראל. כתיבה מיוחדת זו מצטרפת לרשימות נוספות שנצטווה משה לכתוב, בפרשת מלחמת עמלק ("כתוב זאת זיכרון בספר") ובספר מלחמות ה' (המוזכר בפרשת חוקת). רשימות אלו מסייעות לדעה ש"תורה מגילות ניתנה" (גיטין ס), ומשה רבנו צירף את כל המגילות לתורה שלפנינו. ראוי לציין שבספר מלחמות ה' מוזכרים מקומות שאינם נזכרים בספר המסעות שבפרשתנו: נחליאל, במות והגיא. לכן, מסתבר שספר המסעות מפרט רק את מסעי העם כולו, ואילו ספר מלחמות ה' מפרט את מסעות המלחמה בארץ מואב, שלא השתתף בהם כל העם. מסתבר מאוד שבספר מלחמות ה' נזכרו גם מלחמות נוספות - כדוגמת קריעת הים, שירת הים וסיפור מלחמת עמלק.

גבולות הארץ שבפרשת מסעי אינם אלא גבולות ארץ כנען, שאינה כוללת את עבר הירדן המזרחי. גבולות ארץ כנען, הנזכרת לראשונה בברית המילה, שונים מגבולות הארץ המפורטים בברית בין הבתרים - מנהר מצרים עד הנהר הגדול נהר פרת. ארץ כנען היא ארץ האבות המקודשת, הגרעינית, ואילו "הארץ" במובנה הרחב כוללת גם את עבר הירדן המזרחי ואת "כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו" במרחב שבין נהר מצרים, המדבר ונהר פרת. ואמנם, הבחנה זו מופיעה במפורש בפרשתנו (ל"ה, יד): "שלוש ערים תתנו בארץ כנען ושלוש ערים בעבר הירדן" - כלומר, עבר הירדן הוא חלק מן "הארץ", אך לא חלק מארץ כנען. בספר ויקרא ובספר במדבר מדגישה התורה את ארץ כנען. כך בפרשת בהר - "לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוקים", כך בפרשת התיירים-המרגלים - "שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל", וכך בפרשתנו, המפרטת את גבולות ארץ כנען. לכן, כפי האמור בספר במדבר, משה רבנו לא נכנס לארץ כנען כיוון שלא עבר את הירדן. לעומת זאת, בספר דברים (פרקים א' ו"א) הגבולות הם גבולות הארץ, ועבר הירדן הוא חלק בלתי-נפרד ממנה. בספר זה, משה רבנו נכנס לארץ ואף זכה לכבוש ולהנחיל את החלק המזרחי שלה, זה שמעבר לירדן. במובן זה, ספר דברים לא נאמר לקראת הכניסה לארץ, אלא הוא ספר התורה והארץ - ברית התורה שבארץ, מערבות מואב עד הר גריזים והר עיבל. על פרשייה זו הרחבנו בספרנו "פרקי האבות", בפרקו הראשון ("הארץ וארץ כנען בתורה").

ספורים לשבת

רבי בונים מפשיסחה שאל פעם: "האם קיימת בימינו אפשרות להקריב קרבן לעבודה זרה?" וענה על כך: "ראשית, כאשר אדם מענה את עצמו ולא אוכל, בגלל כעס כלשהו או בשל סיבה אחרת, או כאשר אדם הנחשב בעיני אחרים תלמיד חכם וצדיק יושב עם אנשים אחרים, הוא רוצה להמשיך ולאכול אך נמנע מכך, רק כדי שיחשבו אותו לאדם גדול וצדיק, בכך הוא מקריב קרבן לעבודה זרה. הרי ידוע שכאשר צדיקים צמים, ההימנעות שלהם מאכילה נחשבת קרבן לאלוהים. באמצעות התענית מקריבים את חלבם ודמם לאלוהים כמו קרבן. לעומת זאת, מי שמתענה בשל כוונה פסולה, הרי הוא מקריב את חלבו ודמו לעבודה זרה."

כה אָמַר ה' צְבָאוֹת צוֹם הַרְבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הַעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְיְהוָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֵמֶת וְהַשְּׁלוֹם אֲהַבּוּ.

שבת שלום

